

รายงานฉบับสมบูรณ์
การจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

โดย

นายสมยศ วิปัสสา และคณะ

สนับสนุนโดย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
กันยายน 2559

รายงานฉบับสมบูรณ์
การจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

คณะผู้วิจัย

นายสมยศ วิปัสสา	หัวหน้าโครงการ
พระครูพิสิฐกิตติคุณ	นักวิจัยท้องถิ่น
พระอาทิตย์การทวิ ปุณฺณโก	นักวิจัยท้องถิ่น
นายสรวง เสีงใสส่อง	นักวิจัยท้องถิ่น
ผอ.กมลศักดิ์ ธาตุทาสี	นักวิจัยท้องถิ่น
นายขันชัย สมศรี	นักวิจัยท้องถิ่น
นายทวี โสติวิสัย	นักวิจัยท้องถิ่น
นายธรงค์ พิมเห็ม	นักวิจัยท้องถิ่น
นายบรรจง ชาจันทร์	นักวิจัยท้องถิ่น
นายประพันธ์ พรหมมี	นักวิจัยท้องถิ่น
นายทองหล่อ ศรีหนารถ	นักวิจัยท้องถิ่น
นางนุติธิดา วงศ์คำ	นักวิจัยท้องถิ่น
นางจุลย์รัตน์ ทะนิตวง	นักวิจัยท้องถิ่น
นางศรีกุล บุญเทียม	นักวิจัยท้องถิ่น
นายสนั่น โสมนัส	นักวิจัยท้องถิ่น

สนับสนุนโดย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
มีนาคม 2559

คำนำ

โครงการการจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการรายงานผลการดำเนินงานรายงานฉบับสมบูรณ์ โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สารสำคัญของรายงานเล่มนี้ เป็นการรายงานผลของการปฏิบัติงานของนักวิจัยท้องถิ่น ภายในขอบเขตพื้นที่ตำบลหนองคันว่าด้วยเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อศึกษาบริบท สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคันศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ของตำบลหนองคัน การจัดการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

คณะทีมวิจัยท้องถิ่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ และเพื่อเป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้อ้างอิงได้ คณะทีมงานวิจัยไต้หวันจึงขอขอบพระคุณทุกท่านที่เกี่ยวข้องและช่วยสนับสนุนการดำเนินการวิจัยมา ณ โอกาสนี้

คณะนักวิจัยท้องถิ่น
สมยศ วิปัสสา และคณะ

บทสรุปผู้บริหาร

การดำเนินการวิจัย โครงการการจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน การศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต - ปัจจุบันของตำบลหนองคัน และศึกษาการจัดการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

จากการศึกษาพบว่าตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ และสถานที่ราชการ อยู่กึ่งกลางของตำบลต่าง ๆ ในอำเภอกุหลอง ตำบลหนองคันตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดเลย 50 กม.พื้นที่ส่วนของตำบลเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเลย และมีภูเขาล้อมรอบ มีลักษณะทางกายภาพและภูมิศาสตร์ที่สำคัญดังนี้ 1) ภูหอ 2) ภูหมากเค็ง 3) ภูผาแดง 4) ภูซุมเงิน 5) กุดเลยหลง 6) แม่น้ำเลย ด้านประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญตำบลหนองคัน 1) บุญเลี้ยงบ้าน (พิธีเลี้ยงหอ) ทำพิธีที่ “ดงหอ” 2) ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน 3) บุญแขวนธงภูผาแดง 4) บุญเบิกบ้าน (บุญซำฮะ) 5) งานพญาช้างนางผมหม่อม ตำนานหรือนิทานในตำบลหนองคัน ประกอบด้วย 1) ตำนานพญาช้าง-นางผมหม่อม 2) ประวัติศาสตร์เจ้าแม่เพี้ยแก้ว 3) ตำนานภูซุมเงิน 4) ตำนานภูผาแดง ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาในอำเภอกุหลอง มี 6 สถานที่ ดังนี้ คือ 1) น้ำตกห้วยเลา 2) ถ้ำดินลาย 3) อ่างเก็บน้ำน้ำเลย 4) น้ำตกเลยตาด 5) น้ำตกเลยหงา

ด้านจุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันพบว่า **ด้านจุดแข็งและศักยภาพของตำบลหนองคัน** เป็นที่ตั้งของอำเภอ และหน่วยงานราชการต่างๆ สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การคมนาคมสะดวก มีสื่อสถานีวิทยุชุมชน การทำงานแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียนยังคงมี เป็นตำบลดั้งเดิมจึงมีระบบเครือข่ายดี พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการพบปะกันบ่อยในงานประเพณีต่างๆ มีพื้นที่บางส่วนติดกับภูหอคือบ้านแก่งบง มีภูเขาล้อมรอบ มีภูหอที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ มีเรื่องเล่าตำนานที่น่าสนใจ และมีแม่น้ำเลยไหลผ่านที่มีวิถีชีวิตการหาอยู่หากินด้วยสวิงสามเหลี่ยม

ด้านจุดอ่อนของตำบลหนองคัน คือ ขาดการพัฒนาจากหน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชนขาดความกระตือรือร้นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว พื้นที่ป่าสาธารณะถูกบุกรุกมีความขัดแย้งกันเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้นำกับ ชาวบ้านและชาวบ้านต่อชาวบ้าน เกิดเงื่อนไขตามมา ขาดสถานประกอบการอาหาร โรงแรม บิมน้ำมันขนาดใหญ่ น้ำอุปโภคไม่สะอาดและไม่เพียงพอ ชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว ไม่เส้นทางท่องเที่ยวที่แน่ชัด

ปัญหาและอุปสรรคการท่องเที่ยว ปัญหาในอดีตถึงปัจจุบัน ถูกมองว่าเป็นเรื่องของ การพัฒนามองในเรื่องเศรษฐกิจ การคมนาคมสิ่งอำนวยความสะดวกเช่นไฟฟ้าส่องสว่าง การขุดลอกคูคลองจึงมองไม่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวจึงทำให้ไม่มีแผนที่จะพัฒนาจุดท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ขาดการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว การค้นหาคักยภาพที่จริงจังกาดการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ ขาดบริการด้านที่พัก ร้านอาหาร ระบบน้ำประที่สะอาดและเพียงพอ

แผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน มีเป้าหมายเพื่อ เป็นจุดเชื่อมต่อการท่องเที่ยวในอำเภอกุหลาบหลวง แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติภูหมากเค็ง จุดชมวิวกุหลาบ (พิจิตรเมืองไทย)ที่สวยงามที่สุด เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหมอม โดยแผนการจัดการท่องเที่ยวในตำบลหนองคัน ดังนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

- 1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ ภูหมากเค็ง วัดดอยสวรรค์ วัดโพธิ์บัง กุดเลยหลง ภูผาแดง
- 2) จัดทำป้ายความรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ
- 3) จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวในตำบลหนองคัน และพื้นที่ใกล้เคียง

2. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

- 1) การสร้างความร่วมมือกับร้านอาหารในพื้นที่ โดยปัจจุบันมีด้วยกัน 2 ร้านด้วยกันคือร้านน้องแก้ว อยู่บริเวณหน้าอำเภอ อาหารตามสั่ง และร้านอาหารมะจำ สองร้านนี้ถือว่าเป็นร้านอาหารในพื้นที่ได้รับความนิยม
- 2) พัฒนากลุ่มแม่บ้านให้เป็นผู้ประกอบอาหารให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ซึ่งจะเน้นอาหารธรรมชาติ หากเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติคือภูหมากเค็งเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชุมชนมีทั้ง หน่อไม้ ไข่ เห็ดโคน ผักหวาน ชิงทราญ ฯลฯ
- 3) ด้านที่พักในเขตตำบลหนองคัน ไม่มีแหล่งที่พัก ต้องประสานความร่วมมือกับผู้ประกอบ โดยจะมีในพื้นที่ตำบลกุหลาบ จำนวน 2 แห่ง และมีอยู่ในวนอุทยานห้วยเล้า อีกหนึ่งแห่ง
- 4) ต้องมีการส่งเสริมการทำโฮมสเตย์ในพื้นที่ตำบลหนองคัน
- 5) ท้องน้ำห้องสุขา มีจัดระเบียบห้องน้ำในวัดดอยสวรรค์ ให้มีความสะอาด และเข้าถึงได้ สะดวกเหมาะกับทุกวัย

3. การพัฒนาในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

1. จัดทำป้ายบอกทางตั้งแต่อำเภอวังสะพุงหรือแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดเลย โดยการจัดทำเองหรือประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ททท.เลย อพท.เลย อบต.หนองคัน เป็นต้น

2. จัดทำป้ายบอกทางหน้าวัดดอยสวรรค์ เพื่อบอกเส้นทางจุดชมวิวดอยสวรรค์

4. การจัดการองค์กรเพื่อการจัดการท่องเที่ยว

1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) จัดตั้งศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน

3) พัฒนาศักยภาพนักท่องเที่ยวท้องถิ่นเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวในตำบลและพื้นที่ใกล้เคียง

5. การประชาสัมพันธ์

1) ให้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุชุมชนคนภูหลวงอย่างต่อเนื่อง

2) มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

3) มีการจัดทำหน้าเพจใน Facebook เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยใช้ลูกหลานในชุมชน

4) ให้มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ตักบาตรเทโวโรหณะในวันออกพรรษา

6. แผนด้านความปลอดภัย

1) ความปลอดภัย อาศัย ผู้นำท้องที่ และผู้นำท้องถิ่น คนในชุมชนช่วยกันดูแลเป็นหูเป็นตา พร้อมให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

จากการค้นหาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาเป็นแผนการท่องเที่ยวชุมชนตำบลหนองคัน ทำให้ได้รูปแบบการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน 2 เส้นทาง ประกอบด้วย เส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ ภูหมากเค็ง ใช้เวลา 1 วัน และเส้นทางท่องเที่ยวภูหมากเค็ง เชื่อน้ำเลย วัดโนนสว่าง (ตำนานพญาช้างนางผมหอม) ใช้เวลา 2 วัน 1 คืน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคันบทเรียนการในการเชื่อมโยงคนทำงาน และได้นำเสนอข้อมูลวิจัยต่อตำบลและสังคม ที่ได้รับร่วมพูดคุยมีจัดการวางแผนในการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ร่วมกันกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวจนเกิดกระบวนการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกันและเกิดความร่วมมือระหว่าง

ชุมชน เด็ก เยาวชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่ ร่วมได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยว ร่วมกัน ประกอบด้วย ชมวิวัตทัศน์จุดชมวิวดอยสวรรค์ เดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูมากเค้ง ศึกษา วัฒนธรรมตำนานพญาช้างนางผมหมอม ศึกษาวิถีชีวิตการหากินของคนลุ่มน้ำเลยที่อ่างน้ำเลยเลา เที่ยววัดถ้ำ ดินลาย น้ำตกห้วยเลา วัดภูผาแดงศึกษาการอนุรักษ์กบอึ่ง วัดโพธิ์บังวัดแห่งแรกของอำเภอกุหลองจุด ประสานงานใช้ สำนักงานร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดดอยสวรรค์ บ้านโนน สว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย และใช้สื่อวิทยุชุมชนกุหลองประชาสัมพันธ์ ในพื้นที่ สื่อ ออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ การจัดกิจกรรมบุญประเพณีที่วัดดอยสวรรค์ให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวคือการ ทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะหลังวันออกพรรษา 1 วัน การปรับปรุงพัฒนาวัดดอยสวรรค์ ตั้งแต่ถนนทางเข้า จนถึงจุดชมวิวโดยปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ในการพัฒนาจุดชมวิวอันดับแรกจะพัฒนาจุดชมวิวดอยสวรรค์ จุดภูหอต่อภูหลวง ให้มีความมั่นคงปลอดภัยและสะดวกแก่ทุกกลุ่มวัย สร้างจุดชมวิวรอบต้นโพธิ์ที่กำลังเติบโต เป็นต้นโพธิ์ขนาดใหญ่และให้ร่มเงาในอนาคต และจุดนี้มีหอมณฑปที่บรรจุพระสารีริกธาตุและสิ่งที่เป็นมงคล รวบรวมไว้บนยอดมณฑปแห่งนี้ การเดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูมากเค้งไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างถ้าจำเป็น ก็ให้กลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุด การพัฒนาคนแนะนำการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และ ไม่บุกรุกพื้นที่สาธารณะภูมากเค้งซึ่งเป็นพื้นที่การจัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยชุมชน ซึ่งได้มีมติตั้ง ระเบียบข้อตกลงการใช้บริการของนักท่องเที่ยวโดยมีรายละเอียดดังนี้ต่อไป การศึกษาท่องเที่ยวเส้นทาง “ศึกษาทางธรรมชาติล่องเรือน้ำเลย ชมวิถีวัฒนธรรม นอนชมดาวภูมากเค้ง

ปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการทำงาน การประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ มีสถานีวิทย์ในพื้นที่ สถานที่ท่องเที่ยวอยู่ใกล้กับชุมชน มีสำนักงานที่เป็นจุดประสานงานและเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล การสำรวจเส้นทาง และปรับปรุงเส้นทางให้สะดวกแก่การเดินทางและผู้นำเที่ยวต้องรอบรู้เรื่องราวตลอดการนำทาง ควรมีการ กำหนดนำเที่ยวสถานที่อำเภอใกล้เคียง เช่น สวนหินผางาม น้ำตกเพ็ญดิน ภูป่าเปาะ **จากการท่องเที่ยวโดย ชุมชนของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย** ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถานที่เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหมอม ล่องเรือทะเลเลย หาแนวอยู่แนวกิน แบบคนลุ่มแม่น้ำเลย ศึกษาวัฒนธรรมอนุรักษ์พันธุ์กบ พันธุ์อึ่ง แบบ ธรรมชาติในการลงทุนที่ไม่ใช้ทุน ณ วัดป่าภูผาแดง / ชมวิวดอยสวรรค์ “ภูหอต่อภูหลวง” สัมผัสวิวัตทัศน์ และดอกไม้ยามเย็น เที่ยวชมธรรมชาติเส้นทางเดิน ณ ภูมากเค้ง เรียนรู้อยู่กับป่า มองภู ดู ดาว ณ คฤหาสน์พันดาว

สารบัญ

คำนำ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1	1
บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของโครงการ	1
1.2 คำถามการวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์	4
1.4 ขอบเขตเนื้อหา	4
1.5 กลุ่มเป้าหมาย	5
1.6 พื้นที่การศึกษา	5
1.7 ระยะเวลาในการดำเนินการ	5
1.8 ขั้นตอนการและวิธีการศึกษาวิจัย	5
1.9 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.10 ทิມวิจัย	6
1.11 ที่ปรึกษา	6
บทที่ 2	7
ทบทวนแนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7

2.1 แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	7
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว	10
2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	15
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
บทที่ 3	26
วิธีการดำเนินการวิจัย	26
3.1 วิธีขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย	26
3.2 ขอบเขตการวิจัย	27
3.3 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	27
3.4 ผลการดำเนินงาน	28
บทที่ 4	58
ผลการศึกษา	58
4.1 บริบทตำบลหนองคัน	58
4.2 สภาพทั่วไปทางด้านสังคม	61
4.3 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย	77
4.4 ศักยภาพการท่องเที่ยวของอำเภอภูหลวง จังหวัดเลย	79
4.5 การจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ของตำบลหนองคัน	80
4.6 แผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน	Error! Bookmark not defined.
4.7 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย	82
บทที่ 5	92
สรุป บทเรียน ข้อเสนอแนะและแผนปฏิบัติการ	92

5.1 สรุป	92
5.2 บทเรียน	95
5.3 ปัญหาและอุปสรรค	96
5.4 ข้อเสนอแนะ	96
บรรณานุกรม	97
ภาคผนวก	98
ประวัตินักวิจัย	103

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 แสดงสมุนไพรรักษาและสรรพคุณ	37
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนวัดที่มีอยู่ในชุมชน	64
ตารางที่ 2 แสดงจำนวนวัดที่มีอยู่ในชุมชน (ต่อ)	65
ตารางที่ 3 จำนวนประชากรตำบลหนองคัน	66

สารบัญรูปภาพ

ภาพประกอบที่ 1 แสดงแนวทางพัฒนาเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ (ภูเรือ-ภูกระดึง-หนองหิน-ภูหลวง)	2
ภาพประกอบที่ 2 แสดงภาพศึกษาดูงานป่าภูผีปอบ	46
ภาพประกอบที่ 3 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภูหมากเค็ง	51
ภาพประกอบที่ 4 แสดงพื้นที่ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย	59
ภาพประกอบที่ 5 แสดงพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน	74
ภาพประกอบที่ 6 แสดงภาพจุดชมวิว	77
ภาพประกอบที่ 7 เส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติภูหมากเค็ง	83
ภาพประกอบที่ 8 แสดงจุดชมวิวภูหอ	84
ภาพประกอบที่ 9 จุดผาหินภูหมากเค็ง	85
ภาพประกอบที่ 10 แสดงต้นไม้ใหญ่	86
ภาพประกอบที่ 11 แสดงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า	86
ภาพประกอบที่ 12 แสดงหน้าผาปากถ้ำเหล็กไหล	87
ภาพประกอบที่ 13 ต้นไฮเค็ง	88
ภาพประกอบที่ 14 แสดงพืชสมุนไพร หรือดอกหางเสือ	89
ภาพประกอบที่ 15 แสดงพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน	99
ภาพประกอบที่ 16 แสดงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำจุดชมวิว	99
ภาพประกอบที่ 17 แสดงประชุมความพร้อมก่อนเดินสำรวจป่า	100
ภาพประกอบที่ 18 แสดงกิจกรรมสำรวจป่าสาธารณะภูหมากเค็ง	100
ภาพประกอบที่ 19 แสดงบริเวณป่าไผ่	101

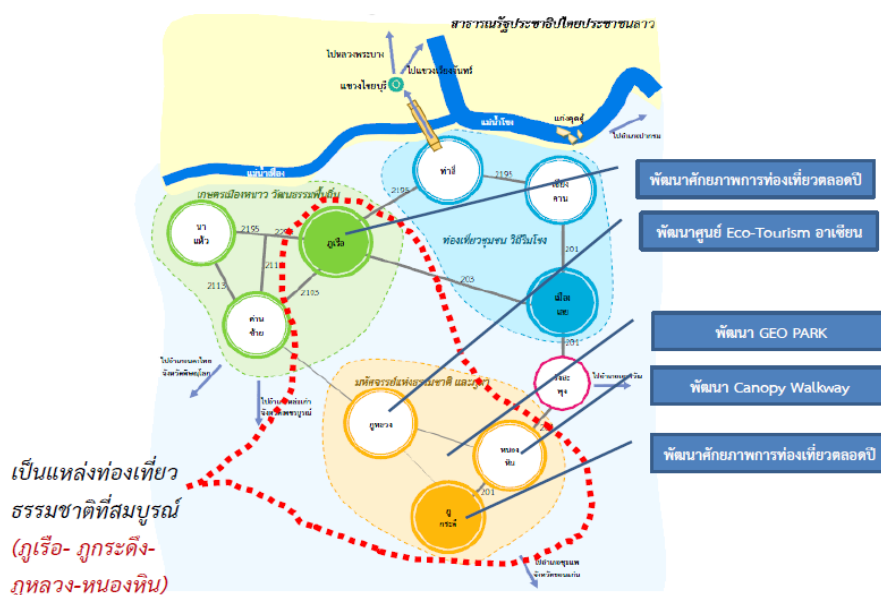
ภาพประกอบที่ 20 แสดงเห็ดที่ขึ้นในผืนป่า	101
ภาพประกอบที่ 21 แสดงจุดชมวิว	102
ภาพประกอบที่ 22 แสดงจุดชมวิวเห็นภูหอ	102

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาของโครงการ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน นั้นเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม มีการกำหนดทิศทางร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ซึ่งขับเคลื่อนโดยชุมชน ดำเนินการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน และสนใจที่จะเรียนรู้ โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุมในมิติต่างๆ อาทิ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ดำเนินการโดยกระบวนการจัดการของชุมชนและชุมชนเป็นเจ้าของ

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) อพท. ได้ทำ MOU ลงนามความร่วมมือกับจังหวัดเลย เพื่อความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่พิเศษเลย เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2556 โดยประกาศครอบคลุม 9 อำเภอ ในพื้นที่จังหวัดเลย ได้แก่ อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอภูกระดึง อำเภอภูหลวง อำเภอหนองหิน อำเภอเชียงคาน อำเภอท่าลี่ อำเภอเมือง และได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่พิเศษเลย และได้กำหนดยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และจากศักยภาพของจังหวัดเลยที่เป็นจุดเด่นด้านการท่องเที่ยว เมื่อนำมาพิจารณาเชื่อมโยงเพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวตามความสนใจเฉพาะกลุ่ม ซึ่งเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญเพื่อเจาะกลุ่มในการทำการตลาดการท่องเที่ยว และกำหนดทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความต้องการมาเยี่ยมเยือน จะสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มพื้นที่ในด้านการท่องเที่ยว รวมไปถึงการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านได้ ดังเช่น โครงการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ (ภูเรือ-ภูกระดึง-หนองหิน-ภูหลวง) ที่มีศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่ความโดดเด่นของ ภูกระดึงและภูเรือ ที่เป็นรู้จักในระดับนานาชาติ และสร้างศักยภาพ เชื่อมโยงกับพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ด้านนิเวศวิทยาทั้งสัตว์และพืชอย่างภูหลวงและแหล่งภูมิทัศน์ของหินปูนในเขตอำเภอหนองหิน เหมาะสำหรับกลุ่มผู้สนใจการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ นักศึกษา และผู้สนใจทางธรรมชาติศึกษาในพื้นที่นี้ มีศักยภาพใน การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เพิ่มคุณค่ายิ่งขึ้น ด้วยการพัฒนาและส่งเสริมเพื่อให้สามารถมีกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ตลอดปี การพัฒนา ศูนย์ Ecotourism ระดับชาติ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางธรณีวิทยา Geo Park และ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ทำหายและน่าสนใจในมุมมองใหม่ เช่น พัฒนา Canopy walkway ในวนอุทยานสวนหินผางาม

ภาพประกอบที่ 1 แสดงแนวทางพัฒนาเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ (ภูเรือ-ภูกระดึง-หนองหิน-ภูหลวง)

อำเภอกุหลอง เป็นอำเภอเล็กๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดเลย ประชากรส่วนมาก ประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา ทำสวน และยางพาราเป็นหลักและการขายตลอดเตอร์เป็นอาชีพรอง มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลายแต่ไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนัก ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสว่างแดนดิน ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอหนองหิน ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอภูกระดึงและอำเภอน้ำหนาว (จังหวัดเพชรบูรณ์) ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอหล่มเก่า (จังหวัดเพชรบูรณ์) และอำเภอด่านซ้าย การปกครองส่วนภูมิภาค อำเภอกุหลอง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 5 ตำบล 46 หมู่บ้าน ได้แก่ ภูหอ 13 หมู่บ้าน หนองคัน 9 หมู่บ้าน ห้วยสีเสียด 8 หมู่บ้าน เลย์วังไสย 8 หมู่บ้าน แก่งศรีภูมิ 8 หมู่บ้าน และส่วนในด้านการปกครองของที่อำเภอกุหลอง ประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 5 แห่ง

ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาในอำเภอกุหลอง มี 6 สถานที่ ดังนี้ คือ 1) **น้ำตกห้วยเลา** อยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยเลา บ้านน้ำอุ่น หมู่ที่ 6 ตำบลแก่งศรีภูมิ เป็นน้ำตกหินปูนที่มีความสวยงามแบ่งออกเป็น 9 ชั้น บนชั้นที่ 9 จะมีถ้ำที่เป็นแหล่งที่มาของน้ำที่ตกลงมาตลอดปี มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว 2) **ถ้ำดินลาย** อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยเลา บ้านน้ำอุ่น หมู่ที่ 6 ตำบลแก่งศรีภูมิ 3) **อ่างเก็บน้ำน้ำเลย** อยู่ในพื้นที่ตำบลแก่งศรีภูมิ มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัด 4) **น้ำตกเลยตาด** อยู่ในเขตบ้านเลย์วังไสย ตำบลเลย์วังไสย 5) **น้ำตกเลยหาง** อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง บ้านเลย์วังไสย ตำบลเลย์วังไสย 6) **ภูหอ** อยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 1 ตำบลภูหอ ซึ่งภูหอจะเชื่อมโยงความสัมพันธ์เรื่องราวตำนานพญาช้างนางผมหมอม

นอกจากนี้ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยว ตั้งชื่อว่า “ชมรมท่องเที่ยวอำเภอกุหลอง” มีนายกมลศักดิ์ ธาตุทาสี เป็นประธาน โดยได้ร่วมพูดคุยกันถึงประเด็นการกำหนดยุทธศาสตร์เส้นทางซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยวที่คาดว่าจะดำเนินการในเร็วๆ นี้ เส้นทางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่ได้ร่วมกันวางไว้มี 9 จุด ซึ่งสามารถเชื่อมร้อยเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวของอำเภอกุหลองได้ โดยจะผ่านจุดต่างๆ สามารถมุ่งหน้า

ไปสู่ที่คุ้มหมิงเมืองไทยได้ หากเดินทางมาจากจังหวัดเพชรบูรณ์เริ่มต้นอำเภอภูหลวง คือ บ้านเลยตาโดนพัฒนา และอีกเส้นทาง คือ เริ่มจากเส้นทางจากสวนหินผางามอำเภอหนองหินผ่านบ้านน้ำพุพัฒนา บ้านวังเดือนห้า เชื่อมต่อบ้านห้วยหอม ตำบลหนองคัน ต่อด้วยตำบลแก่งศรีภูมิเพื่อที่จะขยายรองรับนักท่องเที่ยวชมอ่างเก็บน้ำน้ำเลยและชมภูหอผ่านเส้นทางบ้านหนองขอนแก่น-บ้านวังมน ซึ่งรถสามารถนำนักท่องเที่ยววิ่งรอบภูหอได้ ซึ่งสถานที่นี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเน้นเรื่องวัฒนธรรมประเพณีอีสาน “ตำนานพญาช้าง นางผมหอม”

ด้านคณะกรรมการชมรมท่องเที่ยวอำเภอภูหลวง ได้ร่วมกันสรุปบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาของอพท. และหน่วยงานต่างๆ ที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยว พบว่า 1) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้พื้นที่อำเภอภูหลวงเป็นเพียงอำเภอทางผ่าน ไม่ได้มีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ 2) นักท่องเที่ยวจะรู้จักแต่พู่ใจเมืองไทยมากกว่าที่จะรู้จักภูหอ ซึ่งมีตำนานเล่าขานถึงความเป็นมาของภูเขา และความเชื่อที่มีซึ่งจะทำให้ความรู้และความเชื่อบางอย่างสูญหายไป 3) ภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ที่มีอยู่กับปราชญ์ท้องถิ่นไม่ถูกจัดการและไม่มีการนำเสนอผ่านสถานที่ท่องเที่ยว 4) ในการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาด้านท่องเที่ยวแต่ละแห่งอย่างจริงจังเป็นเพียงการดำเนินเชิงนโยบายแบบกว้างๆ ที่เป็นภาพรวมของพื้นที่อำเภอซึ่งยังขาดการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในระดับชุมชนและระดับจังหวัดอย่างจริงจัง 5) การดำเนินการที่ผ่านมายังไม่ได้เตรียมความพร้อมของคนในพื้นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะให้กับประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 6) การดำเนินการที่ยังขาดกระบวนการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวและความไม่รู้คุณค่าของคนในพื้นที่อำเภอภูหลวง

ตำบลหนองคันถือเป็นตำบลต้นกำเนิดของอำเภอภูหลวง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอภูหลวง มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านหนองคัน หมู่ 2 บ้านแก่งบง หมู่ 3 บ้านอุ่นมะนาว หมู่ 4 บ้านหนองเอี่ยน หมู่ 5 บ้านห้วยหอม หมู่ 6 บ้านโนนสว่าง หมู่ 7 บ้านห้วยนา หมู่ 8 บ้านดอนหอ และหมู่ที่ 9 บ้านศรีภูหลวงจำนวนประชากรในเขต อบต. 4,580 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,154 หลังคาเรือน การประกอบอาชีพทำไร่ทำนา สถานที่สำคัญของตำบล คือ วัดดอยสวรรค์ ที่เป็นสถานที่ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนคนภูหลวง สมาองค์กรชุมชนตำบลและสำนักงานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน มีมณฑปที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ รอยพระพุทธรบาทจำลอง และยังมีภูเขาที่สำคัญ คือ ภูหมากเค้ง เป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอภูหลวง และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน ซึ่งเป็นภูเขาที่สูงมากนักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นทัศนียภาพของภูหอ (พู่ใจเมืองไทย) และ ภูหลวงเต็มใบ ยังมองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นและอาทิตย์ตกในจุดเดียวกัน มีที่เดียวของอำเภอภูหลวง ที่สามารถมองเห็น ภูขุมเงิน ภูผาแดง ซึ่งภูหมากเค้งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ไม่ใช่สอย สมุนไพร และเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกับสถานที่ท่องเที่ยวคุ้มหมิงเมืองไทยในอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย

จากสภาพปัญหาและศักยภาพที่อยู่ของตำบลหนองคัน คณะกรรมการท่องเที่ยวอำเภอภูหลวง และแกนนำชุมชนจึงได้ร่วมกันพัฒนาโครงการจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหาและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน และกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมทั้งการปฏิบัติการสรุปบทเรียนการดำเนินงานตามแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.2 คำถามการวิจัย

คำถามหลัก

การจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลยควรเป็นอย่างไร

คำถามรอง

1. บริบท สภาพทางกายภาพ และ ทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
2. ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรคและการจัดการด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันของตำบลหนองคันเป็นอย่างไร
3. แผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรบ้าง และบทเรียนจากการจัดการการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
4. การกำหนดแผนการด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบท สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน
2. เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ของตำบลหนองคัน
3. เพื่อศึกษาการจัดการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

1.4 ขอบเขตเนื้อหา

1. บริบท สภาพทางกายภาพ และ ทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
2. ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรคและการจัดการด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันของตำบลหนองคัน
3. แผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรบ้าง และบทเรียนจากการจัดการการท่องเที่ยว
4. การกำหนดแผนการด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

1.5 กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น 15 คน
2. คณะทำงาน 50 คน
3. กลุ่มผู้สนใจ 100 คน
4. สถานีวิทยุ/ชมรมท่องเที่ยว/สภาวัฒนธรรม/สถานศึกษา/อบต./อพท/กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบล/สภาองค์กรชุมชนตำบล

1.6 พื้นที่การศึกษา

พื้นที่การศึกษานักวิจัย เขตตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

1.7 ระยะเวลาในการดำเนินการ

ระยะเวลา 16 เดือน ตั้งแต่ 1 มิถุนายน 2558 - 30 กันยายน 2559

1.8 ขั้นตอนการและวิธีการศึกษานักวิจัย

ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมการ

1. ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับทีมนักวิจัยท้องถิ่น
2. ประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจการดำเนินงานโครงการกับชุมชน
3. ประชุมนักวิจัยเพื่อแตกกรอบการศึกษา และออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล

ระยะที่ 2 ขั้นการจัดเก็บข้อมูล

1. ศึกษาบริบท สภาพปัญหาและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน
2. จัดทีมสำรวจข้อมูลทางกายภาพและทางภูมิศาสตร์
3. ศึกษากระบวนการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
4. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการจัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. เวทีกำหนดแผนการจัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยชุมชน
6. การนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนและภาคีเครือข่าย

ระยะที่ 3 ขั้นการปฏิบัติ

1. ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์
2. กิจกรรมการสร้างกระบวนการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
3. กิจกรรมทดลองการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ระยะที่ 4 ขั้นสรุปการดำเนินการ

1. สรุบบทเรียนการจัดทำแผนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
2. เวทีนำเสนอข้อมูลวิจัยต่อบลและสังคม

1.9 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงบริบท สภาพปัญหาและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน
2. เกิดแผนงานด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
3. เกิดกระบวนการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
4. เกิดแหล่งเรียนรู้ของชุมชน แหล่งท่องเที่ยวความมั่นคงทางอาหาร สมุนไพร และแนวทางการท่องเที่ยวตามรูปแบบของชุมชน
5. เกิดกระบวนการเรียนรู้ของนักวิจัยท้องถิ่น และคนในชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

1.10 ทีมวิจัย

1. นายสมยศ วิปัสสา	หัวหน้าโครงการ
2. พระครูพิสิฐกิตติคุณ	เจ้าอาวาสวัดดอกสวรรค์
3. พระอาทิตย์การทวิ ปุณฺณโก	เจ้าอาวาสวัดภูผาแดง
4. นายสรวง เสีงใสส่อง	ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอกุหลาบ
5. ผอ.กมลศักดิ์ ธาตุทาสี	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองคัน ประธานชมรมการท่องเที่ยว อำเภอกุหลาบ
6. นายขันชัย สมศรี	กรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน
7. นายทวี โสดีวัลย์	กรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน
8. นายธรงค์ พิมเหม	ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร
9. นายบรรจง ชาจันทร์	ทีมวิจัย
10. นายประพันธ์ พรหมมี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
11. นายทองหล่อ ศรีนารถ	ภูมิปัญญาประวัติศาสตร์ชุมชน
12. นางนฤธิดา วงศ์คำ	เลขานุการสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน
13. นางจุลย์รัตน์ ทะนิตวง	ส.อบต.บ้านโนนสว่าง
14. นางศรีกุล บุญเทียม	แพทย์ประจำตำบลหนองคัน
15. นายสนั่น โสมนัส	ทีมวิจัย

1.11 ที่ปรึกษา

1. นายแสวง ดาปะ
2. นางสาววิดา แก้วบุญตา

บทที่ 2

บททวนแนวคิดเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยดำเนินการจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย เพื่อเพื่อศึกษาบริบท สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ของตำบลหนองคัน เพื่อศึกษาการจัดการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโดยสรุปแนวคิดดังกล่าวได้พอสังเขปดังนี้

- 2.1 แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดผลกระทบในทางลบน้อยที่สุด แนวคิดนี้ได้รับความสนใจจากประเทศต่าง ๆ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา โดยได้รับความสนับสนุนจากองค์การสหประชาชาติและองค์การการท่องเที่ยวโลก ประเทศไทยก็ได้รับเอาแนวคิดนี้มาศึกษาและดำเนินการจนปรากฏผลเป็นรูปธรรมมากพอสมควร จากการศึกษาถึงผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีต่อประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า มีทั้งผลกระทบในทางบวก และผลกระทบในทางลบ

ผลกระทบในทางบวก คือ ทำให้เกิดรายได้จากการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจะทำให้ประเทศไทยมีรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง นอกเหนือไปจากการส่งสินค้าออก นอกจากนี้ เงินที่นักท่องเที่ยวนำไปใช้จ่ายใช้สอยย่อมกระจายไปสู่ท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ ทำให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นดีขึ้น นอกจากผลดีทางด้านเศรษฐกิจแล้วยังก่อให้เกิดผลดีทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยมีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น

ส่วนผลกระทบในทางลบ คือ อาจทำให้สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรมจากการไม่ระมัดระวังของนักท่องเที่ยวหรือจากการขาดการวางแผนที่ดีของหน่วยงานในท้องถิ่นในด้านการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว ทำให้มีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างสิ้นเปลืองในระยะเวลาสั้นๆ นอกจากนี้ชุมชนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่อาจไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเท่าที่ควร เนื่องจากไม่ได้รับโอกาสเข้าร่วมในการจัดการและการให้บริการ ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ไปตกอยู่กับผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีเงินทุนมากและอยู่นอกแหล่งชุมชนนั้นๆ ส่วนชุมชนในท้องถิ่นกลับต้องประสบกับปัญหาต่างๆ ที่นักท่องเที่ยว

นำเข้ามา เช่น ปัญหาการส่งเสียงดังรบกวนของนักท่องเที่ยว ปัญหาการจราจรติดขัด และปัญหาค่าครองชีพในท้องถิ่นสูงขึ้น เพื่อลดผลกระทบในทางลบให้น้อยลง ได้เสนอให้มีทางเลือกใหม่ในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยอาศัยหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ต้องเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และประการที่สอง ต้องเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จากหลักการ ทั้ง 2 ประการนี้จึงเป็นที่มาของการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อต้องตั้งอยู่บนแนวคิดที่เน้นความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ ธรรมชาติแวดล้อมเข้ากับการปรับตัวของชุมชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ควรมีสูตรสำเร็จรูปแบบที่ตายตัวหรือเป็นนโยบายที่มีมาตรฐานแน่วเดียวและใช้กับทุกแห่งในทางตรงกันข้าม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในหลายมิติ เช่น เศรษฐกิจของชุมชน การจัดการทรัพยากรของชุมชน ทางเลือกในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการสร้างเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริงในชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรมีหลักการสำคัญ ดังนี้

- เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรม
- ก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวต่อทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่นและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยรายได้ส่วนหนึ่งควรย้อนกลับไปสู่การอนุรักษ์
- จัดประสบการณ์ให้การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม สภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยว โดยควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรมและพฤติกรรมของตนเองต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- การสร้างหรือการจัดการใดๆ ควรยอมรับข้อจำกัดที่ดำรงอยู่ของสภาพแหล่งท่องเที่ยว หากต้องมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงควรเป็นไปเพื่อพัฒนาทัศนียภาพของท้องถิ่น การลงทุนทางด้านการท่องเที่ยวควรมุ่งเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น
- ควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งการวางแผนตัดสินใจ ดำเนินการและการควบคุม มิใช่ปล่อยให้พวกเขาเป็นเพียงเป้าหมายของการท่องเที่ยว และยอมให้บุคคลภายนอกมาคิดและตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว เพราะทิศทางจะไม่เป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง
- ควรมีการจัดทำธุรกิจที่ถูกต้อง เหมาะสม มีมีคฤศเทศก์ที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศ และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างแท้จริง
- มีการจัดการและควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมและไม่เกินขีดความสามารถที่ชุมชนในท้องถิ่นและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวจะรองรับได้

หลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าวมาข้างต้น มักจะใช้ส่งเสริมในพื้นที่ท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีศักยภาพสูง อย่างไรก็ตามการส่งเสริมกิจกรรมใดจำเป็นต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงความเป็นไปได้ในการรองรับของพื้นที่ และขีดจำกัดในการจัดการดูแลเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการกระทำกิจกรรมดังกล่าวตามมา เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติบรรลุเจตนารมณ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเหมาะสมกับประเทศไทย หลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กองอนุรักษ์ ททท. ร่วมกับสมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยกำหนดขึ้น มีดังนี้

- 1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์
- 2) มีความพร้อมในการบริการจัดการ มีศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ภายในศูนย์มีบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น มีแคนเตอร์ บริการข่าวสาร มุมนิทรรศการ ห้องสุขา มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม
- 3) มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิม เส้นทางเป็นแบบวงรอบและวงกลม ระยะทางตั้งแต่ 1 กิโลเมตรเป็นต้นไป อย่างน้อย 1 เส้นทาง
- 4) มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นระยะๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
- 5) มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
- 6) มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวันในแต่ละเส้นทางและในสถานที่ท่องเที่ยว
- 7) มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่มีความรู้ทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม สามารถอธิบายเรื่องราวในท้องถิ่นและภูมิปัญญาพื้นบ้านได้
- 8) มีการบริหารจัดการพื้นที่และมีบริการร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาลและ อบต.)
- 9) มีนโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสียการจัดการมลพิษต่างๆ
- 10) มีแผนพัฒนาบุคลากรและบริการสู่ระดับมาตรฐานสากล
- 11) หากแหล่งท่องเที่ยวที่มีที่พักแรมจะต้องเป็นที่พักแรมระดับการรักษาสิ่งแวดล้อม (Ecolodge)

ความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน คือ คำว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเองนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในส่วนใหญ่มากของการท่องเที่ยว ในขณะที่หลักการเพื่อความยั่งยืนควรนำไปใช้กับทุกรูปแบบของกิจกรรม การดำเนินกิจการ สถานประกอบการ ตลอดจนโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวรวมถึงรูปแบบที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาและรูปแบบที่เสนอให้เป็นตัวเลือกด้วย สำหรับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 ว่าลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น”ได้รับการคาดหวังให้นำไปสู่การจัดการทรัพยากรทั้งมวลด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียะในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็นความหลากหลายทาง

ชีวภาพ และระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต “เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แนวความคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงได้รับความนิยมและแพร่หลายค่อนข้างมากในการประชุม Globe’90 ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าหมายถึง “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย”

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบ่งออกเป็น 3 แบบ คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attractions) หรือที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ (climate) ทัศนียภาพที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด แต่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเหล่านี้จะต้องได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดีจากทุกฝ่าย เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์อาจทำลายความงามอันทรงคุณค่าเหล่านี้ได้ลง
2. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Manufactured Attractions) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตรงกันข้ามกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เมืองขนาดใหญ่ๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชมสิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ราชการก่อสร้างขึ้น เช่น พระราชวังหรืออาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ
3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต มีกลุ่มนักท่องเที่ยวอีกจำนวนไม่น้อยที่สนใจในความรุ่งเรืองแห่งอารยธรรมในอดีต หรือวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย รวมถึงพิธีกรรม พิธีกรรมงานฉลองรื่นเริงต่างๆ ศิลปะการแสดง ดนตรี เพลงพื้นบ้าน การรำรำ การละเล่น ตลอดจนงานหัตถกรรม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมธรรมชาติศึกษาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้จะช่วยสร้างรายได้ ซึ่งรายได้ส่วนหนึ่งรัฐจะสามารถนำมาใช้ในโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างงานให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มรายได้เมื่อประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะช่วยลดความจำเป็นในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อดำรงชีพ และที่สำคัญมันคือวิธีการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยว

ในพจนานุกรม Webster’s Third New International Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า Tourism หรือ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อสราญใจ การบริหารงานธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ส่วน Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยว ผู้ที่เดินทางจากอีกจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง เพื่อเฝ้าหาสุขารมณ์หรือเพื่อความรู้อย่างวัฒนธรรมแล้วกลับมา ณ จุดเริ่มต้น คำว่า “การท่องเที่ยว” จึงเป็นคำที่มีความหมายกว้าง

มิได้มีความหมายเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การเคลื่อนย้ายประชากรจากแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง รวมทั้งการเดินทางภายในประเทศและเดินทาง ระหว่างประเทศ การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน มีกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ อันดีต่อกัน ได้รับความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ในปัจจุบันการท่องเที่ยวจึงเป็นธุรกิจที่กว้างขวาง ความหมายของ

การท่องเที่ยวนั้นอาจสรุปได้ในเงื่อนไข 3 ประการ คือ ประการแรก ต้องเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยัง ที่อื่นชั่วคราว ประการที่สอง ต้องเดินทางไปด้วยความสมัครใจ และประการสุดท้ายเดินทางด้วยจุดมุ่งหมาย ใดๆก็ได้ ที่มีขึ้นเพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ (วรรณ วรชวานิช, 2539)

ปัจจัยของการท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) **สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)** หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดหรือโน้มน้าวใจให้เกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่งหรือหลายจุดก็ได้ ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวและสนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวด้วยกันมาก สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

(1) **สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา (Natural Attraction Factors)** คือ ความงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปเที่ยวในพื้นที่นั้น เช่น หาดทรายที่สวยงาม สภาพป่า และชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

(2) **สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Historical and Cultural Attraction Factors)** เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วสามารถดึงดูดใจให้มนุษย์ไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม ได้แก่ วัด วัง เมืองโบราณ เป็นต้น วิถีชีวิตจากการกระทำของ

(3) **คน เช่น ตลาดน้ำ** ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นมา รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่คนเราสร้างขึ้น เช่น การแข่งกีฬา การแสดง การจัดเทศกาล เช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

2) **สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility)** หมายถึง สิ่งต่างๆที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายที่สำคัญมากที่สุดคือ เรื่องที่พักแรมไม่ว่าจะเป็นที่พักในรูปแบบโรงแรม รีสอร์ท บังกะโล เกสต์เฮาส์ สิ่งสำคัญอันดับรองลงมา คือ การบริการจึงต้องมีร้านอาหารบริการสำหรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางไว้บริการนักท่องเที่ยว

3) **การเข้าถึงได้ (Accessibility)** หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้ คือ ต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างสะดวก

ปัจจัยในการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความพึงพอใจหรือความต้องการที่จะได้รับการไปท่องเที่ยว โดยที่บางคนต้องการไปท่องเที่ยวธรรมชาติอย่างเดียวแต่บางคนอาจจะต้องการความสะดวกสบายในเรื่องของที่พักร้านอาหาร เป็นต้น

การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และการตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market of Tourist) แต่องค์ประกอบย่อยๆที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและ

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง (อรนุช ศิลปนิพนธ์, 2547) ทั้งนี้ การท่องเที่ยวจึงเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมในการเดินทางไปท่องเที่ยวแต่ละสถานที่ย่อมมีจุดหมายของการเดินทางไปท่องเที่ยวที่ต่างกัน

วัตถุประสงค์กับการท่องเที่ยว โรบินสัน (Robinson) ได้กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลมีอยู่ 8 ประการ คือ

- 1) เพื่อฟื้นฟูสุขภาพและร่างกาย
- 2) เพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อสูดอากาศบริสุทธิ์ อากาศดี อากาศดี
- 3) เพื่อเข้าร่วมหรือชมกิจกรรมทางกีฬา
- 4) เพื่อไปชมสิ่งที่แปลกใหม่ในต่างประเทศ
- 5) เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ความสนุกสนาน ความสดชื่น เพื่อการพักผ่อน
- 6) เพื่อสาเหตุส่วนตัว เช่น ไปเยี่ยมญาติ ไปพบเพื่อนใหม่หรือเพื่อหลบหนีคนที่ใกล้ชิดจำเจ
- 7) เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ ศาสนา
- 8) เพื่ออาชีพและการธุรกิจ

ตามมติเอกฉันท์ของสหประชาชาติในการประชุมครั้งที่ 21 ในปี พ.ศ. 2510 อันเป็นปีท่องเที่ยวสากลว่า “การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษยชาติต้องการมากที่สุด ควรที่รัฐบาลของประเทศและมนุษยทุกคนจะสนับสนุน” (Burkart & Medlik, 1985 : 59) จากมูลเหตุจูงใจ เพื่อการท่องเที่ยวที่กล่าวมานี้ คงจะไม่มีมูลเหตุจูงใจอันใดอันหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นที่เด่นที่สุด แต่มีลักษณะผสมผสานกัน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO, 2004) ได้ให้อธิบายคำจำกัดความล่าสุดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable Tourism) ว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะไม่ใช่เป็นเพียงแค่การท่องเที่ยวขนาดเล็กหรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche tourism segments) หากแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องครอบคลุมถึงการตลาดโดยรวมหรือที่เราเรียกกันบ่อยๆ ในชื่อที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบมวลชน” (Mass tourism) โดยทั่วไปการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต ดังนั้นหลักการและแนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในคำจำกัดความของ WTO จึงประกอบด้วย

- การท่องเที่ยวต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด
- การเคารพในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของประชาชนพื้นเมือง รวมไปถึงการรู้จักปรับตัวและเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน
- การสร้างความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรก่อให้เกิดการกระจายของรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (tourism stakeholder) นอกจากนี้ ยังควรที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการช่วยลดความยากจนในท้องถิ่นด้วย

นอกจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism stakeholder) ทุกฝ่าย รวมไปถึงจะต้องสามารถรักษาความพึงพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยว การดำเนินการ

วางแผนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องมือดัชนีที่ใช้วัดประสิทธิภาพต่อผลกระทบของการดำเนินการในส่วนต่างๆ เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

ปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ในการนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย

- **ทรัพยากรการท่องเที่ยว** หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่กำเนิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

- **นักท่องเที่ยว** เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรการท่องเที่ยว มีความต้องการ (Demand) ที่ทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวต้องตอบสนอง ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยว และก่อผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยเหตุนี้ นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพจึงจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- **กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว** กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จนอาจละเลยผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น ถ้าจะให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจนี้จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยกลั่นกรองคุณภาพของนักท่องเที่ยว

- **ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว** มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ที่ผ่านมามีคนในแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับบริการท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยคนในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้ แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึงผลกระทบที่เกิดตามมาจากการตั้งรับกับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนได้ประโยชน์เพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องการกระจายผลประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ความรักท้องถิ่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งอยู่ในหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยอนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากรของตนเอง ซึ่งเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องมีสิทธิเลือกได้ว่าต้องการให้ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร

- **นักวิชาการและสถาบันการศึกษา** ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสากลมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อยกระดับและคำอธิบายองค์ความรู้ท้องถิ่น ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้ และยิ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวได้รับการศึกษาค้นคว้ามากเท่าใด คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวก็จะเห็นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวมากเท่านั้น นอกจากบทบาทการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าแล้วนักวิชาการอาจเข้าไปมีบทบาทในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น จึงประกอบด้วยหลักการที่สำคัญอยู่ 10 ประการ คือ

1. **อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainable)** หมายถึง ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

- การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มากเพียงพอต่อการใช้ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม
- การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมจะสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. **ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing over- consumption and waste)** ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิกูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Reuse Renew Recycle) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3. **รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity)** ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. **ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning)** ต้องมีการประสานแผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล, อบต.) แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

5. **นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy)** ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้นเป็นการสร้างรายกระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

6. **การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities)** ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรรวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. **มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public)** ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่ องค์รกรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ร่วมประชุมหารือทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

8. **การพัฒนาบุคลากร (Training staff)** ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งเจ้าหน้าที่ดูงานอย่างสม่ำเสมอให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

9. **การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly)** ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการการขายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

10. **ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research)** จำเป็นต่อการแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามความเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนานุกรม (2546: 178-179) ได้ระบุว่า แนวคิดและต้นกำเนิดของคำว่า อีโคทัวร์ริซึม (ecotourism) มาจากประเทศตะวันตก มีการให้คำนิยามคำนี้หลากหลายขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคนหรือสังคมที่ผู้เขียนหรือนักวิชาการคลุกคลีอยู่ โดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่คู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในบริบทสังคมไทยที่คนกับธรรมชาติมีความผูกพันใกล้ชิดกัน แนวคิดนี้จึงเน้นบทบาทของคนและชุมชนมากขึ้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” ซึ่งมองว่าคนและชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยมีแหล่งธรรมชาติเป็นฐาน

จากบทเรียนของการพัฒนาประเทศ โครงการพัฒนาหลายโครงการเป็นโครงการที่ดีแต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจากมองที่โครงการเป็นตัวตั้งไม่ได้มองที่ประชาชน ดังนั้น การให้บทบาทและความสำคัญของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในส่วนขององค์กร

ประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เห็นว่าหากจะให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยั่งยืนต้องมองที่ชุมชนเป็นศูนย์กลาง จึงเกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น

“การท่องเที่ยวโดยชุมชน (community base sustainable tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม 5 ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน

ในช่วง 2 - 3 ปี ที่ผ่านมาคำว่า "Community-based Tourism : CBT" การท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลายๆ ความหมาย ความเข้าใจและประสบการณ์ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการด้านโฮมสเตย์ ที่ต้องมี "ชุมชน" เป็นส่วนประกอบสำคัญ การท่องเที่ยวกลายเป็น"เครื่องมือ"ที่รัฐบาลให้ความสำคัญเนื่องจากมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ เพื่อพัฒนาประเทศอย่างมากและยังเป็นรายได้ที่เป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ และมีการกระจายไปในหลายภาคอย่างค่อนข้างชัดเจน เช่นการเดินทาง ที่พัก การซื้อของที่ระลึก ภัตตาคาร ร้านค้าต่างๆ จึงมีการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและทางอ้อม ขยายมากขึ้น เช่นการเพิ่มขึ้นของสถานที่พัก ทั้งโรงแรมขนาด 5 ดาว 4 ดาว ไปจนถึงที่พักแบบพื้นบ้านที่เรียกว่า โฮมสเตย์ การเพิ่มขึ้นของร้านอาหาร และแหล่งบริการอื่นๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และการขยายตัวไปในแทบทุกภูมิภาคของไทย ก่อให้เกิดการตื่นตัวเพราะมองว่าเป็นเรื่องง่ายที่จะมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว ที่เป็นผู้มาซื้อสินค้าถึงที่ไม่ว่าจะที่ใดก็ตาม

แต่จากการที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีจำกัดไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งผู้ดูแลหรือเป็นเสมือนเจ้าของก็คือประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ว่าจะมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างไร เพราะทรัพยากรทุกอย่างต้องมีข้อจำกัดในการใช้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามการใช้้อย่างยั่งยืน และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และควรทำอย่างไรเมื่อ "ชุมชน" กลายเป็น "สินค้า" หรือ "เครื่องมือ" ที่เป็นทั้งผู้กระทำ และผู้ถูกกระทำ ในขณะเดียวกันเป็นสิ่งที่

ท้าทายและละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง เหมือนกับการที่ต้องคำนึงถึงความรู้สึก ความยินดีของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งยังเป็นผู้ที่ถูกกล่าวอ้างถึงอยู่ตลอดเวลาในการที่รัฐบาลจะดำเนินการพัฒนาใดๆ จึง "ต้องให้ความสำคัญต่อชุมชนในระดับต้นๆ และชุมชนต้องได้รับประโยชน์" อยู่เสมอ

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ "ชุมชน" เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอย่างไรคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน "Community Based Tourism : CBT " ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

การท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT"

"เป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน"

กระบวนการเรียนรู้ของ CBT : มุ่งองค์ประกอบที่สำคัญคือ

ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้

ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตนสามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

การจัดการ เป็นเรื่องที่ไม่ถ่วงน้ำหนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT" ได้ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรมีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายถึง ร่วมในทุกๆ สิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

มีส่วนร่วม มีได้อย่างไร การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่าชุมชนจัดให้มีเวที

พูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน : "Community-based Tourism : CBT"
 " ทุกอย่างที่ดำเนินการย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่ตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบด้านบวกและด้านลบ (วีระพล ทองมา, 2547 : 17-22)ได้แก่

1. ผลกระทบด้านบวก ส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็น ทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้นมีการรวมตัวกัน สร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคมวัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรักความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงาน ร่วมกันในที่สุด

2. ผลกระทบด้านลบ เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศธรรมชาติ การรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสการเลียนแบบ มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคืออาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป

ในส่วนการตลาดนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเองและชุมชนอื่นที่ถูกต้องและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชนคือ การรักษาระยะห่างและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้งพื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นการที่จะปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทางแผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการพร้อมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่омองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน ดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการพิจารณาวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร
2. สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน
3. ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่ง และดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน
4. รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรม ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ
5. มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้
6. ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน
7. การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ
8. รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม
9. การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน
10. องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิติดอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครู อาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกัน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป ดังที่พจนา สวนศรี (2546: 185-188) ได้กล่าวไว้ว่า ชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นฝ่ายจัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ

1. มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น
2. การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามามีการจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบ การแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้
3. การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดจากนั้นแล้ว ชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวในเคารพในกฎ กติกา ที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม

ด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจนขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อการกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

2. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

3. เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

4. เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต กับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าในมิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องราวได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระดับนโยบายการท่องเที่ยวมักจะให้ความสำคัญเรื่องราวได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่า วิถีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมองการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น

การประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนภายนอก ดังนั้น ทักษะความชัดเจน การจัดการให้เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนเองยังมีความกังวลอยู่พอสมควร แม้ว่าจะมีปัจจัยที่เอื้อ และการสนับสนุนจากภายนอกพอสมควร แต่ชุมชนเองต้องสามารถคาดการณ์ และประเมินว่า วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปรายระดมความคิดเห็น จากชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ 7 ประการด้วยกัน คือ

1. ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพปัญหาชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหามาได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อกับทิศทางการแก้ไขปัญหามาโดยภาพรวมของชุมชนได้ แล้วจึงได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์ เป้าหมายการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนต้องมีการคิดไตร่ตรองวินิจฉัย และร่วมตัดสินใจจะเปิดหมู่บ้านรองรับอย่างไร ควรเป็นรูปแบบใด ใครบ้างที่เกี่ยวข้อง ใครมี

บทบาทจัดการอย่างไร และภายหลังจากท่องเที่ยวกลับแล้วมีการลดผลกระทบอย่างไร ด้วยวิธีการใด ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน

3. ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์กรนั้นๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

4. การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุดเท่าที่สามารถจะทำได้

5. ความพร้อมของผู้ที่สนใจจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว จะมีบทบาทหลากหลายมากขึ้น คือจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การนำพานักท่องเที่ยว การสื่อความหมาย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องไม่ใช่กระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำภายในชุมชนเท่านั้น ควรมีระบบกระจายที่ทั่วถึงและเป็นธรรม

6. การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่ระรอนักท่องเที่ยวเพื่อสามารถจัดปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป

7. ประสบการณ์ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องบูรณาการความต้องการความเพิลิตเพิลิน ความตื่นตัวและการเรียนรู้ ให้เป็นโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่

การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดีเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกรอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยว เป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน ตามที่พจนานวนศรี (2546: 189-190) ได้กล่าวไว้ว่าดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติมาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อดังนี้

- การสำรวจทางกายภาพ
 - ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน)
 - แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ)
- ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน
- ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว

● ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน

ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้เห็นศักยภาพ-ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน อาทิ

- รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป
- ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่น การปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น
- ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชน แต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ
- ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 7 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ

ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ 9 ประเมินผล ในขั้นตอนประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผล และสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ 10 พัฒนาองค์กร

- การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น

- การศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว เพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง 10 ขั้นตอนแล้ว จะเหมือนการทำงานพัฒนาปกติที่ตนเอง แต่สิ่งที่ยากก็คือ เรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้ แต่ละคำถามในแต่ละขั้นตอนในกระบวนการเตรียมชุมชน จะต้องเป็นการปลุกกระตือรือร้นของท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นอยากรู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้นว่า เป็นการเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว นอกจากปลุกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม

สรุปหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. **การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน** มีเป้าหมายอยู่ที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้เงื่อนไข การบีบคั้นจากนโยบาย ที่ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากร (ความรู้ อำนาจ กฎหมายอยู่ในมือของภาครัฐ) เช่น ความขัดแย้งเรื่องไร่มุขเวียน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกมองว่าเป็นทัวร์เถื่อน
2. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ**
 - ความเป็นชุมชน วัฒนธรรมชนเผ่า
 - กฎหมายบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่า
3. **เกิดเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว** โดยสร้างผลกระทบคือ พื้นวิถีชีวิต เกิดรายได้เสริมหน่วยงานและบุคคลภายนอกเข้าใจวิถีชีวิต

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารุเชษฐ์ เรื่องสุวรรณ (2547) ได้ทำ การประเมินคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนยี่สาร อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนยี่สารเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่มีแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดจากความต้องการของคนในชุมชนมีการเตรียมความพร้อมและการบริการตามความต้องการของชุมชนเช่นเงินทุนมีคฤเทศก์อาสาสมัครเล่าเรื่องราวในชุมชน การเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกและดูแลสวัสดิภาพแก่นักท่องเที่ยวการดำเนินการอยู่ในรูปแบบ คณะกรรมการซึ่งคัดเลือกจัดตั้งกรรมการชุมชน ผลการศึกษา ความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวที่มาร่วมกิจกรรม โดยรวมอยู่ในระดับดี สุวารี ศรีบุญและคณะ (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวชายแดนริมน้ำโขงที่แก่งคุดคู้ บ้านน้อย ต.เชียงคาน จ.เลย ผลการศึกษา แก่งคุดคู้มีศักยภาพด้านภูมิทัศน์ที่ตั้งความพร้อมด้านการบริการดีมากการบริหารจัดการเป็นแบบสหภาคียังไม่มีการประเมินสภาวะการท่องเที่ยวส่วนแบบแผนการพัฒนาคุณภาพถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวมีการจัดทำแผนพัฒนารวมโดยแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดี

สุธีรัตน์ คชสวัสดิ์ (2549) ได้ทำการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยอี จังหวัด แม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิดร่วมวางแผนการ กำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวการดำเนินการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรมีการร่วมจัดสรรรายได้ อย่างทั่วถึง และชุมชนบ้านห้วยอีเป็นหมู่บ้านเล็ก แต่ในส่วนแนวคิดของการจัดการการท่องเที่ยวมาจากองค์กรภายนอก โดยมีการประชุมแจ้งให้ชาวบ้านร่วมรับรู้และติดตามผลได้มีการศึกษาจากหมู่บ้านอื่นโดย องค์กรภายนอก จะมีศักยภาพเป็นที่เล็ง ในช่วงแรกชุมชนมีความภาคภูมิใจมีความเป็นอยู่เรียบง่ายเป็นชุมชน ที่เข้มแข็งและ ยั่งยืนในส่วน ของปัญหาพบว่าส่วนใหญ่เป็นปัญหาการลอบเข้าไปเก็บกล้วยไม้และพรณไม้หายากในพื้นที่และ เรื่องขอบเขตของพื้นที่ อุทยาน มินตราตริณปริณูญ (2549) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน บริเวณเทศบาลตำบลอัมพวาเขตพื้นที่ใกล้เคียงพบว่าการจัดการการท่องเที่ยวโดย ชุมชนเป็นการจัดการการ ประสานงานด้านต่าง ๆ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและ สิ่งแวดล้อม ด้านการมีส่วนร่วม ของประชากรท้องถิ่น ด้านการจัดการโดยสร้างพื้นฐานและบริการ การท่องเที่ยว ด้านการให้การศึกษาและ สร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนและเยาวชน ด้านการส่งเสริมการตลาดและนำ เที่ยวและด้านการส่งเสริมการลงทุน โดยเทศบาลอัมพวามีศักยภาพหลาย ๆ ด้านเหมาะสมสำหรับการ พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งเป็นรูปแบบ การพัฒนาที่เหมาะสมกับทรัพยากรและข้อจำกัดภายในพื้นที่ ภายใต้แนวทางการอนุรักษ์โดยควรต้องมีการแบ่ง เขตการใช้ที่ดินเพื่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวและ สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวในเทศบาลและพื้นที่ ใกล้เคียงแบบครบวงจรรวมทั้งควบคุมและส่งเสริม การท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ เช่นพื้นที่บริเวณ ตลาดน้ำอุทยาน.2 มูลนิธิชัยพัฒนาและบริเวณริมเขื่อน หน้าว่าการอัมพวา เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง การจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย คณะที่มิวิจัยได้ร่วมกระบวนการดำเนินงานตามแผนงานในการทำงานเป็นระยะเวลา 1 ปี 7 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2558 – 31 ธันวาคม 2559 โดยมีกระบวนการและวิธีการปฏิบัติการดังนี้

3.1 วิธีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมการ

1. ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับทีมนักวิจัยท้องถิ่น
2. ประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจการดำเนินงานโครงการกับชุมชน
3. ประชุมนักวิจัยเพื่อแตกกรอบการศึกษา และออกแบบเครื่องมือในการศึกษาข้อมูล

ระยะที่ 2 ขั้นการจัดเก็บข้อมูล

1. ศึกษาบริบท สภาพปัญหาและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน
2. จัดทีมสำรวจข้อมูลทางกายภาพและทางภูมิศาสตร์
3. ศึกษากระบวนการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
4. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการจัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. เวกำหนดแผนการจัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยชุมชน
6. การนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนและภาคีเครือข่าย

ระยะที่ 3 ขั้นการปฏิบัติ

1. ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์
2. กิจกรรมการสร้างกระบวนการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

3. กิจกรรมทดลองการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ระยะที่ 4 ขั้นสรุปการดำเนินการ

1. สรุปบทเรียนการจัดทำแผนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
2. เวกนำเสนอข้อมูลวิจัยต่อตำบลและสังคม

3.2 ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตเนื้อหา

1. บริบท สภาพทางกายภาพ และ ทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
2. ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรค และการจัดการด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันของตำบลหนองคัน
3. แผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันเป็นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรบ้าง และบทเรียนจากการจัดการการท่องเที่ยว
4. การกำหนดแผนการด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

2) กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น 15 คน
2. คณะทำงาน 50 คน
3. กลุ่มผู้สนใจ 100 คน
4. สถานีวิทยุ/ชมรมท่องเที่ยว/สภาวัฒนธรรม/สถานศึกษา/อบต./อพท/กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบล/สภาองค์กรชุมชนตำบล

3) พื้นที่การศึกษา

พื้นที่การศึกษาวิจัย เขตตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

4) ระยะเวลาในการดำเนินการ

ระยะเวลา 16 เดือน ตั้งแต่ วันที่ 1 มิถุนายน 2558 - 30 กันยายน 2559

3.3 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาเอกสารงานที่เกี่ยวข้อง โดยที่ทำการศึกษเอกสารต่างๆ เช่น ข้อมูลพื้นที่ฐานระดับหมู่บ้าน (กชช.2 ค) ปี 2556 ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน จปฐ ข้อมูลบริบทตำบลหนองคัน ตำราทางวิชาการ แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
2. ประชุมกลุ่มย่อย เป็นการประชุมที่ต้องให้นักวิจัยทุกคนได้มีโอกาสปรึกษาหารือ หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อระดมความคิดเห็นสำหรับวางแผนในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการประชุมกลุ่มย่อยจะมีสมาชิกตั้งแต่ 2 ขึ้นไป แต่ไม่เกิน 20 คน ก็จะมีคณะทำงาน พี่เลี้ยงโครงการ ที่ปรึกษาโครงการ มาร่วมประชุมด้วยทุกครั้ง
3. ประชุมกลุ่มใหญ่ เป็นการประชุมแบบระดมความคิดเห็นนี้ จะใช้ เมื่อต้องการให้สมาชิกช่วยกันหาทางออก ด้วยวิธีการที่ดีที่สุด มากที่สุดในปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หรือเมื่อต้องการความคิดที่ก้าวไปข้างหน้า

เป็นการประชุมที่มีผู้เข้าร่วมประชุมเป็นจำนวนมาก ก็จะประกอบไปด้วย คณะกรรมการงาน ชมรมการท่องเที่ยวอำเภอภูหลวง ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายวิทยุชุมชนคนภูหลวง ที่ปรึกษาโครงการ พี่เลี้ยง ที่เข้าร่วมวางแผนในการดำเนินงาน โดยที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในเวทีดังกล่าวได้ ร่วมรับฟัง ร่วมแสดงความคิดเห็นได้ทุกคน

4. แผนที่เดินดิน เป็นแผนที่ที่เกิดจากการสำรวจลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม ที่เรียกว่าแผนที่เดินดินนั้น เพราะว่าการหาและสำรวจเส้นทาง ข้อมูลต้องกระทำโดยการลงไปเดินดู ไปสัมผัส ไปเห็นรูปลักษณะพื้นที่ต่างๆ แต่ละจุด เพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ถัดหนึ่งเครื่องมือ ที่ทางทีมวิจัยได้ช่วยนำมาใช้ในการศึกษาเส้นทางซึ่งทางทีมวิจัยก็ได้นำมาใช้ศึกษาสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวของป่าภูหมากเค็ง ภูผาแดง เชื่อน้ำเลย เพื่อที่ดูถึงความเป็นไปได้ในการจัดการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ เชื่อมร้อยต่อของสถานที่ท่องเที่ยว

5. การสัมภาษณ์แบบไม่โครงสร้าง ถามเรื่องประวัติศาลเจ้าแม่เพียรแก้ว ประวัติป่าภูหมากเค็ง ตำนานพญาช้างนางผมหมอม ประวัติชุมชน วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญ ศึกษาข้อมูลของวัดดอยสวรรค์ ศึกษาพื้นที่ใกล้เคียงที่สามารถเชื่อมโยงกันได้

3.4 ผลการดำเนินงาน

3.4.1 ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัย

สถานที่ สำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน

วันที่ 14 สิงหาคม 2558

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 18 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเตรียมความพร้อมนักวิจัยท้องถิ่น
2. เพื่อพัฒนานักวิจัยท้องถิ่น

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะกรรมการ ที่ปรึกษา วิทยากร
2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการอบรมนักวิจัย
3. ดำเนินการประชุมนักวิจัยและพัฒนาศักยภาพของนักวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. นักวิจัยและที่ปรึกษาโครงการได้ทบทวนเป้าหมายโครงการวิจัย
2. นักวิจัยท้องถิ่นสามารถวางแผนการวิจัยได้
2. นักวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. พี่เลี้ยง
3. ที่ปรึกษาโครงการ

ผลการดำเนินงาน

เริ่มจากหัวหน้าโครงการ การสร้างความเข้าใจแก่ทีมวิจัยในเนื้อหา วัตถุประสงค์ของโครงการ การสนับสนุนทุนของหน่วยงาน สกว.ที่ต้องการให้ชุมชนเกิดแกนนำที่มีศักยภาพ สร้างพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนา สร้างความรู้ใหม่ในพื้นที่เป้าหมาย การกำหนดแผนงานในการดำเนินการในพื้นที่เป้าหมาย การสืบค้นประวัติพื้นที่ ข้อมูลของตำบล การหาจุดสำคัญจุดเด่น ความหมายความสำคัญของแต่ละจุด .การสำรวจพื้นที่จริงเพื่อศึกษาสภาพที่แท้จริง การเชื่อมโยงพื้นที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง..การจัดหาสถานที่ในการติดต่อประสานงานและการประชุมของโครงการ ที่สะดวกเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ทีมวิจัยควรแบ่งหน้าที่กันให้ชัดเจน
2. ควรมีการจัดบันทึกการประชุมทุกครั้ง จากเดิมที่มีแล้วควรเพิ่มเติมให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น

ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้น

1. สถานที่การประชุมร้อนอบอ้าวไม่มีผ้าเพดานเสาด้านกลางห้องกีดขวางทำให้ห้องประชุมคับแคบ สายไฟและอุปกรณ์ชำรุดอาจก่อให้เกิดอันตราย ห้องน้ำห้องส้วม ไม่มีกลอนประตู
2. การระแวงของโครงการอาจมีผลกระทบต่อชาวบ้านในการเข้าไปหาของป่า เช่นหน่อไม้ เห็ด ไม้ใช้สอย
3. มีการบุกรุกพื้นที่รอบหมู่บ้านคังที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย อาจเกิดความขัดแย้งที่รุนแรง

แนวทางการแก้ไขปัญญา

1. ปรับปรุงแก้ไขสถานที่ประชุมโดย ตัดเสากลางห้อง 1 ต้น เสริมเหล็กคานบน อุปกรณ์ไฟฟ้า สายไฟ เส้าไฟ ห้องน้ำที่ชำรุด ทาสี
2. อธิบายขอบเขตของงานวิจัย กฎหมาย บทบาทของแต่ละหน่วยงาน และนโยบายรัฐในการแก้ไขปัญหาที่ดิน

3.4.2 ประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย

สถานที่ สำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน

วันที่ 20 สิงหาคม 2558

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 18 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อชี้แจงรายละเอียดโครงการ วัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานวิจัย
ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา หน่วยงานในพื้นที่ และประชาชนในชุมชน
2. เตรียมประเด็นและรูปแบบการประชุม
3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน
4. ดำเนินการประชุมชี้แจงโครงการ
5. สรุปผลการประชุมชนร่วมกัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. กลุ่มประชาชนได้รับรู้เป้าหมายการวิจัยและกระบวนการวิจัย
2. กลุ่มนักวิชาการได้ร่วมให้ข้อเสนอแนะในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่

ผลการดำเนินงาน

หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงรายละเอียดขอบข่ายของงานวิจัย ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในการทำงานกับหน่วยงานในพื้นที่และประชาชนในพื้นที่ เรื่องของการทำงานวิจัยในการจัดการท่องเที่ยวป่าภูหมากเค็ง โดยได้นำเอากระบวนการวิจัยเข้ามาใช้ในการศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งรูปแบบ ระยะเวลาของงานวิจัย การประสานขอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากหน่วยงานในพื้นที่ เช่น อบต. ผู้ใหญ่บ้าน จะทำให้ทราบประวัติบริบทเบื้องต้นของพื้นที่ ทราบเป้าหมายขอบข่ายการวิจัย รวมทั้งปลูกจิตสำนึกในการทำงานที่จะเกิดผลให้มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนในอนาคต การอนุรักษ์ป่าลดการบุกรุกพื้นที่ป่า มองเห็นภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ได้ร่วมกันคิดและวางแผนในการจัดการท่องเที่ยวในครั้งนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีสถานที่ตั้ง ศูนย์ประสานงานที่สะดวก
2. กำหนดประเภทของการท่องเที่ยว เช่น ประวัติศาสตร์เจ้าแม่เพียงแก้ว
ตำนานพญาช้างนางผมหมอบับท้องถิ่น ธรรมชาติ วัฒนธรรม สิ่งปลูก
สร้าง

3. องค์ประกอบหลักในการจัดการท่องเที่ยว ด้านการบริการ การวางแผนจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยว กฎระเบียบต่างๆการบริหารจัดการ
4. ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้น

3.4.3 ประชุมนักวิจัยเพื่อแตกกรอบการศึกษา และออกแบบเครื่องมือ

สถานที่ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลปากชม

วันที่ 22 สิงหาคม 2558

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 5 คนในพื้นที่ (30 คน)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยท้องถิ่น ให้เข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. เพื่อให้ให้นักวิจัยได้เรียนรู้เครื่องมือในการศึกษาชุมชนและออกแบบเครื่องมือการวิจัย

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา
2. เตรียมหลักสูตร
3. ประสานทีมวิทยากร
4. ดำเนินการตามแผน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจวิธีการในการดำเนินการวิจัย สามารถเลือกใช้เครื่องมือและออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลได้อย่างเหมาะสม

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนินงาน

เริ่มจากที่ทุกทีมได้แนะนำว่ามาจากพื้นที่ไหน ทำงานประเด็นด้านอะไร และจากนั้นทางคณะทำงานร่วมเรียนรู้ เครื่องมือในการศึกษาชุมชนและออกแบบเครื่องมือการวิจัย พัฒนาศักยภาพนักวิจัยท้องถิ่น ให้เข้าใจกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้ทีมวิจัยได้ปฏิบัติเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดเข้าใจวิธีการในการดำเนินการวิจัย สามารถเลือกใช้เครื่องมือและออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลได้อย่างเหมาะสมกับงานสถานการณ์ในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งแต่ละทีมก็ได้ทบทวนโครงการ ถึงวัตถุประสงค์การทำงานที่เราทำงานนี้ เราจะต้องเก็บข้อมูลในด้านไหนบ้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบตอบวัตถุประสงค์ของงานได้ และในกิจกรรมวันที่ 2 ได้แบ่งกลุ่มเพื่อลองปฏิบัติแตกกรอบประเด็นในตารางงานเก็บข้อมูลในแต่ละด้านเราต้องใช้เครื่องมือตัวไหน

จากนั้นก็ได้ออกไปนำเสนองาน เพื่อที่ทีมอื่นได้ช่วยมองประเด็นอีกครั้ง ทำให้เวลาที่เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดมุมมองที่ทุกคนได้ร่วมกันเติมเต็มข้อมูลของแต่ละทีมได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. เด็กเยาวชนควรเข้าร่วมเรียนรู้กระบวนการ

ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้น

1. ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง เช่นเช่าเหมารถ น้ำมันเชื้อเพลิง

แนวทางการแก้ไขปัญญา

1. สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมงาน

3.4.4 ศึกษาบริบท สภาพปัญหาและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน

สถานที่ สำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน

วันที่ 3 กันยายน 2558

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 18 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบท สภาพปัญหา และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวตำบลหนองคัน

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงาน
2. เตรียมประเด็นหัวข้อที่จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ดำเนินการตามแผน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลบริบทได้สภาพปัญหา และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวตำบลหนองคัน

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. พี่เลี้ยง
3. ประชาชนในพื้นที่

ผลการดำเนินงาน

หัวหน้าโครงการได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ให้ทีมได้ร่วมรับฟัง และเวทีนี้ทำให้ได้ศึกษาบริบท สภาพปัญหาและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันว่าเป็นมาอย่างไร มีความสำคัญของหนองคัน ซึ่งใช้ภูมามากเค็ง เป็นตัวเริ่มในการขับเคลื่อนงาน ซึ่งเรามองเอาที่ดิน งานวิจัยในพื้นที่ สืบค้นเพิ่มเติมสิ่งที่ขาดเช่น ต้นจำปาร้อยปี ต้นโพธิ์ต้นแรกที่นำมาปลูก แบ่งงานรับผิดชอบในการสืบค้นข้อมูลร่วมกันกำหนดจุดที่จะเดินสำรวจความเป็นไปได้ ซึ่งจากการศึกษาด้านบริบทพบว่าสภาพทางกายภาพ ของอำเภอกุหลอง เป็นอำเภอเล็กๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดเลย ประชากรส่วนมาก ประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา ทำสวน และยางพาราเป็นหลักและการขายลอตเตอรี่เป็นอาชีพรอง มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่หลากหลาย แต่ไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนัก ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอวังสะพุง ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอหนองหิน ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอภูกระดึงและอำเภอน้ำหนาว (จังหวัดเพชรบูรณ์) ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอหล่มเก่า (จังหวัดเพชรบูรณ์) และอำเภอด่านซ้าย การปกครองส่วนภูมิภาค อำเภอกุหลอง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 5 ตำบล 46 หมู่บ้าน ได้แก่ ภูหอ 13 หมู่บ้าน หนองคัน 9 หมู่บ้าน ห้วยสี่เสียด 8 หมู่บ้าน เลย์วังไสย 8 หมู่บ้าน แก่งศรีภูมิ 8 หมู่บ้าน และส่วนในด้านการปกครองของที่อำเภอกุหลอง ประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 5 แห่ง

ศักยภาพการท่องเที่ยวของอำเภอกุหลอง

ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาในอำเภอกุหลอง มี 6 สถานที่ ดังนี้ คือ 1) **น้ำตกห้วยเลา** อยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยเลา บ้านน้ำอุ่น หมู่ที่ 6 ตำบลแก่งศรีภูมิ เป็นน้ำตกหินปูนที่มีความสวยงาม แบ่งออกเป็น 9 ชั้น บนชั้นที่ 9 จะมีถ้ำที่เป็นแหล่งที่มาของน้ำที่ตกลงมาตลอดปี มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว 2) **ถ้ำดินล่าย** อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยเลา บ้านน้ำอุ่น หมู่ที่ 6 ตำบลแก่งศรีภูมิ 3) **อ่างเก็บน้ำน้ำเลย** อยู่พื้นที่ตำบลแก่งศรีภูมิ มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัด 4) **น้ำตกเลยตาด** อยู่ในเขตบ้านเลยวังไสย ตำบลเลยวังไสย 5) **น้ำตกเลยหง่า** อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง บ้านเลยวังไสย ตำบลเลยวังไสย 6) **ภูหอ** อยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 1 ตำบลภูหอ ซึ่งภูหอจะเชื่อมโยงความสัมพันธ์เรื่องราวตำนานพญาช้างนางผมหมอนอกจากนี้ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยว ตั้งชื่อว่า “ชมรมท่องเที่ยวอำเภอกุหลอง” มีนายกมลศักดิ์ ธาตุทาสี เป็นประธาน โดยได้ร่วมพูดคุยกันถึงประเด็นการกำหนดยุทธศาสตร์เส้นทาง ซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยวที่คาดว่าจะดำเนินการในเร็วๆ นี้ เส้นทางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่ได้ร่วมกันวางไว้มี 9 จุด ซึ่งสามารถเชื่อมร้อยเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวของอำเภอกุหลองได้ โดยจะผ่านจุดต่างๆ สามารถมุ่งหน้าไปสู่ที่คุนหมิงเมืองไทยได้ หากเดินทางมาจากจังหวัดเพชรบูรณ์เริ่มต้นอำเภอกุหลอง คือ บ้านเลยตาดโนนพัฒนา และอีกเส้นทาง คือ เริ่มจากเส้นทางจากสวนหินผางามอำเภอนองหินผ่านบ้านน้ำพุพัฒนา บ้านวังเดือนห้า เชื่อมต่อบ้านห้วยหอม ตำบลหนองคัน ต่อด้วยตำบลแก่งศรีภูมิเพื่อที่จะขยายรองรับนักท่องเที่ยว ชมอ่างเก็บน้ำน้ำเลยและชมภูหอผ่านเส้นทางบ้านหนองขอนแก่น-บ้านวังมน ซึ่งรถสามารถนำนักท่องเที่ยววิ่งรอบภูหอได้ ซึ่งสถานที่นี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเน้นเรื่องวัฒนธรรมประเพณีอีสาน “ตำนานพญาช้าง นางผมหมอน”

ซึ่งได้ร่วมกับประชาชนและภาครัฐ ร้านค้า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดตั้งคณะกรรมการชมรมท่องเที่ยวอำเภอภูหลวง ได้ร่วมกันสรุปบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาของ อพท. และหน่วยงานต่างๆ ที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยว พบว่า 1) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้พื้นที่อำเภอ ภูหลวงเป็นเพียงอำเภอทางผ่าน ไม่ได้มีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ 2) นักท่องเที่ยวจะรู้จักแต่พุงเมืองไทยมากกว่าที่จะรู้จักภูหอ ซึ่งมีตำนานเล่าขานถึงความเป็นมาของภูเขา และความเชื่อที่มีซึ่งจะทำให้ความรู้และความเชื่อบางอย่างสูญหายไป 3) ภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ที่มีอยู่กับปราชญ์ท้องถิ่นไม่ถูกจัดการและไม่มีการนำเสนอผ่านสถานที่ท่องเที่ยว 4) ในการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่ได้มี การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาด้านท่องเที่ยวแต่ละแห่งอย่างจริงจังเป็นเพียงการดำเนินเชิงนโยบายแบบกว้างๆ ที่เป็นภาพรวมของพื้นที่อำเภอซึ่งยังขาดการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในระดับชุมชนและระดับจังหวัดอย่างจริงจัง 5) การดำเนินการที่ผ่านมา ยังไม่ได้เตรียมความพร้อมของคนในพื้นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะให้กับประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 6) การดำเนินการที่ผ่านยังขาดกระบวนการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวและความไม่รู้คุณค่าของคนในพื้นที่อำเภอภูหลวง

ด้านศักยภาพของตำบลหนองคัน

ตำบลหนองคันถือเป็นตำบลต้นกำเนิดของอำเภอภูหลวง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอภูหลวง มีจำนวนหมู่บ้านทั้งสิ้น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านหนองคัน หมู่ 2 บ้านแก่งบง หมู่ 3 บ้านอุ่มมะนาว หมู่ 4 บ้านหนองเอี่ยน หมู่ 5 บ้านห้วยหอม หมู่ 6 บ้านโนนสว่าง หมู่ 7 บ้านห้วยนา หมู่ 8 บ้านดอนหอ และหมู่ที่ 9 บ้านศรีภูหลวงจำนวนประชากรในเขต อบต. 4,580 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,154 หลังคาเรือน การประกอบอาชีพทำไร่ทำนา สถานที่สำคัญของตำบล คือ วัดดอยสวรรค์ ที่เป็นสถานที่ตั้งสถานีวิหุกระเจาเสียงชุมชนคนภูหลวง สมาองค์กรชุมชนตำบลและสำนักงานกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน มีมณฑปที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ รอยพระพุทธรบาทจำลอง และยังมีภูเขาที่สำคัญ คือ ภูหมากเค้ง เป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในอำเภอภูหลวง และอยู่ระหว่างการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน ซึ่งเป็นภูเขาที่ไม่สูงมากนักสามารถมองเห็นทัศนียภาพของภูหอ (พุงเมืองไทย) และ ภูหลวงเต็มใบ ยังมองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นและอาทิตย์ตกในจุดเดียวกัน มีที่เดียวของอำเภอภูหลวง ที่สามารถมองเห็น ภูซุ่มเงิน ภูผาแดง ซึ่งภูหมากเค้งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ไม่ใช่สอย สมุนไพร และเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกับสถานที่ท่องเที่ยวคุณหมิงเมืองไทยในอำเภอหนองหิน จังหวัดเลยอีกด้วยตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของผู้ว่าราชการจังหวัด

สภาพการท่องเที่ยวเมื่อก่อน และปัจจุบัน

สภาพการท่องเที่ยวเมื่อก่อนนั้น เห็นได้ชัดว่าการท่องเที่ยวนั้นเป็นไปด้วยความเงียบเหงา ไม่มีหน่วยงานไหน พร้อมที่จะส่งเสริมให้ความสนใจ และให้ความรู้กับชุมชนเลย ถึงแม้ไม่มีหน่วยงานไหนเข้ามาแต่ละคนก็ไม่ได้ให้ความสนใจเรื่องนี้เลย อยู่กับสถานการณ์ปัจจุบันเรื่อยๆ ซึ่งทำให้เห็นชัดเลยว่าเดิมนั้นเรื่องของความร่วมมือร่วมใจชุมชนและหน่วยงานนั้นไม่มีการพูดคุยกัน ถึงประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวเลย ซึ่งในสมัยก่อนแต่ละสถานที่ที่เป็นป่าดงดิบ มีความอุดมสมบูรณ์ ถือได้ว่าเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพรที่มีความหลากหลาย ไม่มีสารพิษ ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน หากพื้นที่ไหนเป็นพื้นที่อนุรักษ์ หากใครฝ่าฝืนบุกรุกผืนป่า เจ้าป่าเจ้าเขาก็จะลงโทษผู้นั้นๆเอง ชาวชุมชนจะรู้ดี ผิดกับปัจจุบัน มีการพัฒนาขึ้นเยอะ

เปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างมากมี หน่วยงานต่างๆได้เข้ามาให้คำชี้แนะ มีการพูดคุย ให้ความสนใจแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเรื่องของสถานที่การท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น อยากให้ช่วยกันยกระดับงานการท่องเที่ยวให้เป็นของอำเภอ ทำให้แต่ละจุดสถานที่ต่างๆ ในบริเวณใกล้ๆอำเภอภูหลวงได้มีแหล่งจุดชมวิว คนในชุมชนก็ได้เริ่มรู้จักมากยิ่งขึ้นและยังทำทำจุดสถานที่ชมวิวย จุดถ่ายรูป ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ในตำบลหนองคัน ก็ทำได้ตรงบริเวณทางขึ้นภูมากเค็ง ที่ทำเห็นภูหอและภูหลวงเต็มใบ

ข้อเสนอแนะ

1. ประสานขอข้อมูลที่มีอยู่แล้ว เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคัน สำนักงานที่ดิน งานวิจัยในพื้นที่ สืบค้นเพิ่มเติมสิ่งที่ขาดเช่น ต้นจำปาร้อยปี ต้นโพธิ์ต้นแรกที่นำมาปลูก แบ่งงานรับผิดชอบในการสืบค้นข้อมูล ร่วมกันกำหนดจุดที่จะเดินสำรวจความเป็นไปได้

ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้น

1. ข้อมูลบางอย่างค่อนข้างหายากไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร
แนวทางการแก้ไขปัญญา

1. สัมภาษณ์แล้วนำมาเรียบเรียงแล้วบันทึกเป็นข้อมูล

3.4.5 จัดทีมสำรวจข้อมูล ทางกายภาพและทางภูมิศาสตร์

สถานที่ ภูมากเค็ง ภูผาแดง อ่างเก็บน้ำ น้ำเลย

วันที่ 9 กันยายน 2558 ภูมากเค็ง

วันที่4 พฤศจิกายน 2558 สำรวจภูผาแดง

วันที่10 ธันวาคม สำรวจอ่างเก็บน้ำ น้ำเลย

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 40 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจข้อมูลทางกายภาพและทางภูมิศาสตร์ในตำบลหนองคัน

ขั้นตอนวิธีการ

1. จัดทีมสำรวจ
2. ประสานงานในพื้นที่
3. ดำเนินการสำรวจ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลเชิงกายภาพ และ ทางภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนินงาน

หัวหน้าโครงการคือคุณสมยศ วิปัสสาได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมการสำรวจข้อมูลป่าภูหมากเค็งและได้เล่าประวัติความเป็นมาของป่าภูหมากเค็งว่ามีความเป็นอย่างไรให้คณะทำงานได้ฟัง ซึ่งมีเนื้อความสำคัญว่า**ภูหมากเค็ง** ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของบ้านโนนสว่าง หมู่ที่6 ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย เป็นภูเขาดินเป็นหินบ้างเป็นบางส่วน เป็นเทือกเขาเตี้ยไม่สูงนัก มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 441 เมตรทอดยาวไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านริมเส้นทางหลวงชนบทสายบ้านโนนสว่าง-ปวนพุด และทิศเหนือของหมู่บ้านตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหนองคัน-ผาบัง เป็นเทือกเขาติดกันมี 5 ยอด ความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ปรากฏในทะเบียนหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง 787 ไร่ 2 ตารางวาบนภูลูกนี้อุดมไปด้วยป่าไผ่เช่น ไผ่ป่า ไผ่ซาง ไผ่ไร่ ไผ่ชะมะ ไผ่รวก ขึ้นเต็มพื้นที่ ไม้ยืนต้นมีไม้กะบก แอ้งแอ้ง ไม้ติ้ว ต้นไทร หมากดุก มะเกลือ กะทอน ต้นไข่เน่า ที่มีมากที่สุดคือต้นหมากเค็ง (ลูกหยี) ขึ้นอยู่ทั่วไป นี่คือนามของชื่อ **ภูหมากเค็ง** ชื่อชาวบ้านเรียกขานกันเพราะไปเก็บลูกของมันมากินและขายเป็นรายได้

และได้แบ่งหน้าที่ในการเดินสำรวจ มีคนจับพิกัต ระยะทางในการเดิน คนบันทึกโดยการเขียนลงสมุด ชื่อพันธุ์ไม้ที่พบในภูหมากเค็ง คนบันทึกภาพ ซึ่งได้แจกสมุดให้บันทึกให้กับคณะทีมสำรวจทุกคน และจากนั้นได้มานั่งร่วมสรุปแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันพบว่าลักษณะของพื้นที่**ป่าภูหมากเค็ง** พบว่าเดิมมีพื้นที่ทั้งหมด 787 ไร่ 2 ตารางวาเป็นพื้นที่บุกรุกประมาณ 5 ไร่ มีการแอบปลูกพืชทางเศรษฐกิจได้แก่ มันสำปะหลัง ยางพารา ยูคาลิปตัส พริก ฝ้าย ในบริเวณรอบผืนป่า ส่วนสภาพดิน ดินค่อนข้างสมบูรณ์เห็นได้จากสีของผิวดิน การเกิดของพันธุ์ไม้น้อยเล็กใหญ่ที่ขึ้นตามภูมิโนนของผืนป่าที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ มีก้อนหินขนาดเล็กใหญ่สลับเป็นแห่งๆเหมาะแก่การพัฒนานั่งชมวิวนภูหมากเค็ง พันธุ์ไม้ที่พบในป่า ได้แก่ ต้นหมากเค็ง ใบข้าวต้ม (ชิง ข่า กระชาย) ดอกหางเสือ หน่ออีลือก ป่าเป่า ไม้เหินกวาง ต้นแคร์ราว คอมส้ม กะทอน ดอกเข้าพรรษา กะบก ไฮเด็ง(ต้นไทรเอนยื่นออกไปหน้าผากลางลำต้นงอตั้งตรงเป็นมูมฉาก) ต้นมะเกลือ ต้นไข่เน่า ไผ่ชนิดต่างๆ ถือว่ายังเป็นเขตพื้นที่ที่อุดมไปด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิดที่เป็นแหล่งหาอยู่หากินของชุมชนอีกสถานที่หนึ่งของตำบลหนองคัน ส่วนจุดที่สูงที่สุดของภูหมากเค็งทำการจับพิกัตวัดได้นั้นอยู่ที่ระดับเหนือน้ำทะเลปานกลางประมาณ 441 เมตร เหมาะในทำเป็นสถานที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อาหารท้องถิ่น ศึกษาสมุนไพร วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยสามารถแบ่งเป็นเส้นทางในการเดินท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ มีจุดสำคัญดังนี้

จุดสำคัญ 1 หอไตรรัตนวิมานบรรพต 2.ป่ากระชาย 3.ดงหางเสือ/เครือหนอนหนาย 4. ต้นกะทอน 5.จุดไฮเด็ง 6จุดต้นกะบกยอดภู 7.ดงหางเสือที่ 2 8จุดหน้าผา ระยะทางสำรวจ 1,316 เมตร สมุนไพร ที่พบในภูหมากเค็ง มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงสมุนไพร และสรรพคุณ

ลำดับที่	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ
1	ต้นหมากหม้อ ออกดอกเดือนเมษายน	ต้มบำรุงกระดูก.
2	ต้นไข่น้ำ ออกดอกเดือนเมษายน	รากต้มแก้ท้องร่วง ผลสุกกินแก้ ไ้พิการ
3	เหมือดโลด	ต้มแก้ปวดตามขา บำรุงร่างกาย
4	ต้นไซเด้น	บำรุงเลือด
5	กำลังวัวเถลิง	บำรุงกำลัง
6	ต้นเป้า	แก้ไข้ใน ตกเลือด
7	กำแพงเจ็ดชั้น หมากตาไก่	บำรุงร่างกาย โรคระเพาะ
8	ต้นช้างน้ำว	บำรุงร่างกายแก้ ปวดเอว
9	คงคาเลือด	ต้มแก้ไข้
10	ดอกหางเสือ(ดอกหางอัน/หางกระรอก/หางหมาจอก)	แก้สารพิษในตับ ใช้ทุกส่วน
11.	เหมือดหอม	แก้ปวดแขน ขา
12	พญาล้มลุก (ตายแล้วฟื้น)	แก้ปวดหัวเข่า โรคไขข้อ
13	ไม้เห่นกวาง	ต้มอยู่ไฟของหญิง
14	ว่านฮ่อตะพายควาย	แก้ข้ออักเสบ
15	โตไม่รู้ล้ม	บำรุงกำลัง
16	มะขามป้อม	รากต้มแก้ความดันโลหิตสูง

การสำรวจภูมิแดง ห่างจากจุดภูหมากเค็ง 3 กิโลเมตร จุดสูงสุด 662เมตร ระยะทางที่
เดินสำรวจ 1,716 เมตร

1. ไร่ผาเผ้ง ลำห้วย มีน้ำซับ ต้นไม้ใหญ่ล้มพาดสารคนเดินได้ข้ามได้

2. เดินเห็ดก่อ ช่วงฤดูฝนเห็ดก่อ ออกเต็มพื้นที่ สภาพลาดชันขึ้นลำบาก มีไม้เต็ง ไม้รัง ตลอดเส้นทางมีต้นหญ้าเพ็ก ป่าโจดพ้ออาศัยตั้งตัวขึ้นตลอดสายทาง
3. จุดผาแดง ลักษณะ 90 องศา มองเห็นภูหอ ภูหลวง และทัศนียภาพ หมู่บ้านในตำบลแก่งศรีภูมิ ชัดเจนความสูง 479 เมตร เหนือน้ำทะเลปานกลาง
4. เงื่อนผาคาม มีต้นคามป่าจำนวนมาก หน้าผาเหมือนจุดผาแดง
5. ผาแอ่นกกแดง มองเห็น ภูหอ ภูหลวง ภูค้อ ภูป่าเปาะ คุณหมิง ภูถ้ำเสือ หมู่บ้านวังเดือยหัว
6. จุดยอดภู สูง 662 เมตร ระยะทางที่สำรวจ 1,760 เมตร ลักษณะเหมือนแอ่นกกแดง แต่มองเห็นภาพกว้าง ภาพลึกของภูมิประเทศของอำเภอภูหลวง
7. จุดยอดภูผาแดง สามารถมองเห็นพื้นที่อำเภอภูหลวงใน 4 ตำบล มีตำบลหนองคัน ตำบลห้วยสีเสียด ตำบลภูหอ ตำบลแก่งศรีภูมิ สามารถมองทัศนียภาพ 360° เป็นมุมสูงที่มองเห็นขุนเขาสลับซับซ้อน ภูหอ ภูหลวง ภูค้อ ภูกระแต เต็มใบ ไม้สนเขา ไม้เต็ง ไม้รัง หน้าผาอันสูงชัน เหมาะแก่การท่องเที่ยวแบบผจญภัย

อ่างเก็บน้ำ น้ำเลย ศึกษาการหาอยู่หากินของชุมชนหลังจากมีการสร้างอ่างเก็บน้ำ น้ำเลย และเริ่มกักน้ำในอ่าง มีเรือหางยาวบริการของชาวบ้าน การตกช่ายจับปลาที่มีอย่างชุกชุม กุ้งห้วยเลย ปูชี้ไก่ สองฝั่งน้ำมองเห็นการทำไร่ข้าวโพด เลี้ยงวัว ป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ มองจากสันอ่างและท้ายอ่างเก็บน้ำจะเห็นยอดภูหอครึ่งใบจากกลางถึงยอดภู

ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้น

1. ภูมากเค้ง สภาพพื้นที่เป็นป่าหนามการสำรวจลำบาก พบการบุกรุกแผ้วถางจุดที่กำหนดเส้นทางในการเดินสำรวจ
2. ภูผาแดง สภาพสูงชัน สันเขาแคบ พระสงฆ์ ผู้หญิงเดินลำบาก ทำให้งานไม่สมบูรณ์ครบถ้วน
3. อ่างเก็บน้ำ น้ำเลย การบริการเรือ ลำเล็กนั่งได้ 7-10 คน ลำใหญ่นั่งได้ประมาณ 12-15 คน ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ อาจเกิดอุบัติเหตุชนกันได้ ขาดอุปกรณ์ชูชีพ เศษไม้ซากกอไผ่ลอย กีดขวางการเดินเรือ ขาดการจัดการขยะ น้ำยังมีปริมาณน้อย 35% ของความจุอ่าง ห่างจากจุดภูมากเค้ง 11 กิโลเมตร

ข้อเสนอแนะ

1. การเดินสำรวจพื้นที่จริง สิ่งที่จะเก็บข้อมูล จุดสำคัญ จุดเด่น ความสำคัญ พันธุ์พืช สัตว์สภาพแวดล้อมในพื้นที่ การวัดระยะ พิกัดแผนที่ที่ทำการเดินสำรวจ

3.4.6 ศึกษากระบวนการ การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน

สถานที่ สำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน

วันที่ 20 ตุลาคม 2558

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 18 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการ พัฒนา และ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
ขั้นตอนวิธีการ

- 1.ประสานงาน คณะทำงานและที่ปรึกษา
- 2.จัดเตรียมข้อมูล
- 3.ดำเนินการตามแผนงาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ได้ข้อมูลกระบวนการ พัฒนาการท่องเที่ยว
- 2.ได้ข้อมูลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนินงาน

หัวหน้าโครงการได้ร่วมกับคณะทำงานและประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ได้ร่วมกันพูดคุยกันถึงเรื่องการจัดการท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลหนองคัน ว่ามีที่ไหนบ้าง ทุกคนได้เสนอว่าภูหมากเค็ง เหมาะที่จะทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติ เห็นได้จากที่ได้เดินสำรวจข้อมูลพบแหล่งพันธุ์ไม้หายากชนิดไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ ผักหวาน เห็ด ชิงกระทราย ฯลฯ ซึ่งได้เริ่มกันทำจุดชมวิว ที่ทำให้เห็นนิเวศน์บริเวณรอบๆของผืนป่า มองเห็นภูหอ ภูหลวงเต็มใบ ซึ่งทางหัวหน้าโครงการก็ได้ข้อมูลในการพัฒนาการท่องเที่ยว ว่าเราจะจัดการท่องเที่ยวได้อย่างไร โดยให้ มองภาพรวมของจุดเด่นของตำบลหนองคันว่ามีอะไรบ้าง เชื่อมร้อยจุดการท่องเที่ยวสถานที่ๆสำคัญ ได้แก่ 1) ภูหมากเค็ง 2) ภูผาแดง 3) ภูหอ 4) ภูซุ่มเงิน

ในแต่ละพื้นที่มีความน่าสนใจ ดังนี้

1. ภูหมากเค็ง ถ้ำเหล็กไหล ถ้ำกวงส้ม ผาสวรรค์ สมุนไพรร ต้นไผ่แดง จุดชมวิว ดงอีหอม ดงกระชายป่า ดอกเข้าพรรษา ต้นกะทอน ดงหางเสือ ผาหมากบก ต้นหมากเค็ง
2. ภูผาแดง ประเพณีธง ต้นสน เป็นป่าโตสูงจากระดับน้ำทะเล 662 ภูผาแดง เป็นประเพณีแซนธง หลังจากวันสงกรานต์ 15 ค่ำ เป็นวันที่ทำพิธีแซนธง
3. ภูหอ เป็นตำนานพญาช้างนางผอมหอม มีสระน้ำใหญ่(หนองใหญ่)
4. ภูซุ่มเงิน เป็นตำนานที่คนเฒ่าคนแก่เล่ากันว่าคนโบราณจะนำเงินและทองไปฝังไว้บนภูซุ่มเงินปัจจุบันนี้

ข้อเสนอแนะ

เน้นการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ทุกองค์กร มีการจัดการวางแผนร่วมกัน โดยอาศัยหลักพื้นฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เน้นการคงไว้ของธรรมชาติมีการดัดแปลงพื้นที่น้อยให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ มีกิจกรรมเพิ่มพื้นที่ป่าประเภท อาหาร สมุนไพรและใช้สอย ผูกโยงประเพณี วัฒนธรรมในพื้นที่

3.4.7 เวทีสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

สถานที่ สำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน

วันที่ ธันวาคม 2558

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 19 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสรุปและวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องร่วมกันกับคนในชุมชน

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงานและที่ปรึกษา
2. ประสานแกนนำชุมชน
3. เตรียมประเด็นแลกเปลี่ยน
4. ดำเนินการตามแผน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องสามารถนำไปสู่การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติการภายในชุมชนได้

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่

3. ประชาชนในพื้นที่

4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนินงาน

จากที่หัวหน้าโครงการได้เข้าร่วมพูดคุยกับคณะทำงาน ซึ่งแต่ละท่านก็ได้ความหมายเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน และสรุปสถานที่และประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของตำบลหนองคัน **สรุปศักยภาพด้านการท่องเที่ยวตำบลหนองคัน**

สถานที่สำคัญของตำบลหนองคัน

1. ภูหมากเค็ง สิ่งที่น่าสนใจ จุดชมวิวกุหลาบหลวง และภูผาแดงถ้ำเหล็กไหล ถ้ำกวงส้ม ผาสวรรค์ สมุนไพร่ ต้นไผ่แดง ดงอิหม่าม ดงกระชายป่า ดอกเข้าพรรษา ต้นกะทอน ดงหางเสือ ผาหมากบก ต้นหมากเค็ง
2. ภูผาแดง สิ่งที่น่าสนใจ ประเพณีแขวนธง ต้นสน เป็นป่าโตสูงจากระดับน้ำทะเล 662 ภูผาแดงเป็นประเพณีแขวนธง หลังจากวันสงกรานต์ 15 ค่ำ เป็นวันที่ทำพิธีแขวนธง
3. ภูหอ สิ่งที่น่าสนใจ เป็นตำนานพญาช้างนางพอมหอม มีสระน้ำใหญ่(หนองใหญ่)
4. ภูซุมเงิน สิ่งที่น่าสนใจ เป็นตำนานที่คนเฒ่าคนแก่เล่ากันว่าคนโบราณจะนำเงินและทอง ไปสร้างพระธาตุพนมแต่พระธาตุสร้างเสร็จก่อนจึงนำเงินและทอง ไปฝังไว้บนภูซุมเงินปัจจุบันนี้
5. กุดเลยหลง บ้านหนองเอี่ยน สิ่งที่น่าสนใจ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำของตำบลตั้งอยู่บ้านหนองเอี่ยนเป็นที่จัดกิจกรรมประเพณีลอยกระทงของตำบลหนองคัน และเป็นพื้นที่อนุรักษ์ปลาของชุมชน

ประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญ

1. **บุญเลี้ยงบ้าน** (พิธีเลี้ยงหอ) ทำพิธีที่ “ดงหอ” บ้านดอนหอ มีหมู่บ้านต่างๆ 9 หมู่บ้าน มาร่วมพิธี มีความเชื่อว่า เจ้าปู่องอาจ และเจ้าแม่เพียง หรือเพี้ยแก้ว เป็นเจ้าที่คอยคุ้มครองผู้นับถือ เครื่องเลี้ยงอาจได้แก่ (เนื้อ) วัว ควาย หมู ไก่ ตุ่น ที่ฆ่าในบริเวณดงหอ เหล้า ของหวาน และอื่นๆ มีพิธีเลี้ยงปีละ 2 ครั้ง คือ เลี้ยงขึ้น เดือนอ้าย เลี้ยงลงเดือนหก
2. **ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน** ชาวตำบลหนองคันจะมีพิธีกรรมแห่ข้าวพันก้อนในวันขึ้น 15 เดือน5 หรือในช่วงวันสงกรานต์ โดยชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนแล้วนำไปแห่รอบศาลาแล้วนำไปถวายพระสงฆ์
3. **บุญแขวนธงภูผาแดง** เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นหลังวันสงกรานต์ของชาวตำบลหนองคัน ซึ่งจะขึ้นไปทำบุญและแขวนธงที่ยอดภูผาแดงทางทิศใต้ มีการเสี่ยงทายโดยใช้บั้งไฟจุดถวาย ซึ่งเชื่อว่าถ้ามีการแขวนธงที่ยอดภูผาแดงแล้วฝนจะดี ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข
4. **บุญเบิกบ้าน (บุญข้าฮะ)** จัดขึ้นในเดือนเจ็ดของทุกปี อาจเป็นวันข้างขึ้นหรือแรมก็ได้ แล้วแต่สะดวก ถือเป็นการทำบุญเพื่อชะล้างสิ่งที่ไม่ดีหรือที่ทำความเดือนร้อนแก่ชาวบ้าน แล้วเบิกบ้านให้เป็นมงคล เป็นการทำบุญเพื่อให้หมู่บ้านเกิดความสงบสุข

3.4.8 เวทีกำหนดแผนงานการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สถานที่ สำนักงานสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองคัน

วันที่ มกราคม 2559

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 30 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อกำหนดแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทางธรรมชาติ
2. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงานและที่ปรึกษา
2. จัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
3. ดำเนินการตามแผนงาน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทางธรรมชาติ
2. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชนของทุกภาค

ส่วน

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนินงาน

หัวหน้าโครงการและคณะทำงานพร้อมพี่เลี้ยงโครงการได้ช่วยกันกำหนดแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทางธรรมชาติ พร้อมจัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน ร่วมกันกำหนด คือได้จุดที่ไปศึกษาระบบนิเวศผืนป่าแห่งนี้ระยะทาง 1,500 เมตร มี 6 จุดด้วยกันดังนี้

จุดที่ 1 จุดชมวิวกวัดดอยสวรรค์ เป็นจุดเริ่มต้นที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างจุดชมวิวกแห่งนี้ขึ้นเมื่อเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2558 โดยการนำของนายสมยศ วิปัสสา มีการรับบริจาคไม้และวัสดุการก่อสร้างต่างๆอยู่ด้านทิศตะวันตก ของหอไตรรัตนวิมานบรรพต ที่บรรจุรอยพระพุทธรูปจำลองประดิษฐานอยู่ มีแห่งเดียวในอำเภอภูหลวง จุดชมวิวกนี้สามารถมองเห็นภูหอเหมือนงอบคว่ำบางคนก็มองคล้ายหัวนมของสตรีสาวและยอดภูของภูของภูหลวง มองเห็นภูหอและภูหลวงแบบเต็มใบโดยมีรอยต่อระหว่างภูทั้งสองช่วงเดือนธันวาคม-มกราคม พระอาทิตย์จะตกช่องกลางรอยต่อของภูทั้งสอง ช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนมกราคม จะมี

หมอกขาวโพลนทอดยาวตามแนวภูเขาเป็นสิ่งที่น่าดูชมเป็นอย่างยิ่ง เป็นเส้นทางบินผ่านไป-กลับของฝูงนกกระยางประมาณ 60 ตัว ทุกเช้า-เย็น จุดนี้รถสามารถไปถึงจุดชมวิวได้

จุดที่ 2 ดงกระชายป่า ห่างจากจุดที่1ประมาณ320เมตร จะเริ่มเห็นต้นกระชายป่าและหนาแน่นตลอดทางเดิน หน่ออิลอก ดอกกระเจียว ดอกเอื้อง ดอกเข้าพรรษา มีต้นไม้ชนิดต่างๆคอยให้ร่มเงาตลอดเส้นทาง

จุดที่ 3 ไฮเด็ง ทางเดินขึ้นเขาห่างจากจุดที่ 2 ประมาณ 340 เมตร ลักษณะต้นไทรขนาดใหญ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง100 ซม.สูงจากพื้นดินประมาณ 2.40 เมตร เอนจากหน้าผายื่นออกไปขนานกับพื้นดินยาวประมาณ 6 เมตรแล้วลำต้นตั้งตรงขึ้นเป็นมูมฉากแล้วแตกกิ่งก้านปกคลุมรอบบริเวณ สามารถนั่งได้ 15-20 คน ด้านล่างจะมองเห็นดอกเข้าพรรษาออกดอกสีขาวเต็มพื้นที่ ดอกเอื้องป่า ไม้ขึ้นหนาที่บ

จุดที่ 4 หน้าผาสวรรค์ปากถ้ำกวงส้ม ห่างจากจุดไฮเด็ง 90เมตร เป็นยอดภูจะอยู่ทางทิศตะวันออกของยอดภูมากเค็งจุดนี้นั่งชมพระอาทิตย์ขึ้นยามเช้า มองเห็นตำบลห้วยสีเสียด ทุ่งนา ไร่-สวน การทำมาหากินของเกษตรกร มองเห็นเทือกเขาผางาม-ผาผ่าย ภูเขาแดง เป็นลานหินกว้าง10 เมตร ยาว-50เมตร มีถ้ำลึกจากหน้าผาลงไปได้ดินปากถ้ำกว้าง50 ซม.ยาว150ซม. ถ้ำนี้เชื่อว่าเป็นจุดฝังสมบัติเงินทองในช่วงการก่อสร้างพระธาตุพนม และ มีเหล็กไหลอยู่ในถ้ำเพราะมีคนเห็นดวงแก้วลอยโผล่เหนือยอดไม้ยามค่ำคืนวันพระบริเวณ ภูขุมเงิน ภูหมากเค็ง โคกคำพม่า จะเห็นในช่วงเข้าพรรษา (หลวงตาหลัง วัดถ้ำเสือ บ้านวังเดือยท่า) มีร่องรอยการขุดก้อนหิน และเกิดก้อนหินหลุดตัวปิดปากถ้ำไว้ ใกล้กันมีถ้ำหินลักษณะก้อนหินขนาดใหญ่เป็นโพล่งลึก1.50 เมตร ปากถ้ำกว้าง3เมตร ข้างบนจะมีถ้ำลักษณะการแผ่แม่เบี้ยของงูเห่าจงอาง

จุดที่ 5 ผาหมากบก ห่างจากจุดที่ 4 ประมาณ 80 เมตรเดินข้ามสันเขามาฝั่งทางทิศตะวันตกเดินจนถึงจุดสูงสุดของภูหมากเค็งตรงจุดต้นกะบกใหญ่ ความสูงของยอดภูหมากเค็งประมาณ 441เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นที่ราบกว้างประมาณ3ไร่สภาพดินร่วนป่าไผ่อุดมสมบูรณ์ ลมพัดเย็นสบายจะพบรอยขี้เขี้ยวของไก่ป่าที่หากินในภูเขาลูกนี้ จะเป็นโชดหินตั้งซ้อนกันบางก้อนสามารถโยกได้มองเห็นมูมสูงทางทิศตะวันตก จากจุดนี้ประมาณ30เมตรจะเดินผ่านดงทางเสือหรือสาหร่ายหางกระรอกที่ออกดอกสวยงามในเดือน11(กันยายน-ตุลาคม) ต้นไม้ใหญ่เช่นต้นหมากเค็ง ป่าไผ่ส่วนมากเป็นไผ่ซาง เป็นเนินภูเขาไม่สูงชันนัก มีโชดหินใหญ่เรียงรายได้ร่มไม้เป็นร่มเงาสำหรับนั่งชมทัศนียภาพของอำเภอกุหลอง

จุดที่ 6 จุดชมวิวภูหมากเค็ง จะต้องเดินเท้าประมาณ 120 เมตร จากจุดที่5 เป็นโชดหินหน้าผามีต้นไม้พุ่มต้นไทร หมากเค็ง คอยเป็นร่มเงาให้นั่งพักผ่อน จะมองเห็นมูมสูงมองเห็นชุมชน สระน้ำ ท้องไร่ ทุ่งนา วัดวาอาราม ช่วงฤดูทำนาจะมองเห็นท้องทุ่งสีเขียวขจีเป็นตารางๆ ช่วงเก็บเกี่ยวจะมองเห็นเป็นทุ่งสีทองเห็นภูเขาแดงและเทือกเขาน้อยใหญ่ จากทิศตะวันออกจรดทิศตะวันตกเป็นแนวยาวตลอด และปัจจุบันนี้ยังมองเห็นกำแพงภูเขาล้อมอำเภอกุหลองเอาไว้ ทำให้เกิดจินตนาการถึงเมืองรัตนาวรรณคดีพระอภัยมณีซึ่งกวีเอกสุนทรภู่บรรยายให้ภาพเมืองนี้ได้ชัดเจนว่า “อันกรุงไกรใหญ่ยาวสิบเก้าโยชน์ ภูเขาโชดเป็นกำแพงบุรีศรี” จุดนี้จะพบรอยสุนัขป่าหรือหมาจิ้งจอกทั่วบริเวณใต้โชดหินนี้

3.4.9 การนำเสนอข้อมูลต่อชุมชนและภาคีเครือข่าย

สถานที่ วัดดอยสวรรค์ ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

วันที่ 12 ตุลาคม 2559

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 30 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงาน ต่อชุมชนและภาคี
ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงานและที่ปรึกษา
2. ประสานแกนนำชุมชน
3. เตรียมประเด็นแลกเปลี่ยน
4. ดำเนินการตามแผน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้นำเสนอข้อมูลต่อชุมชนและภาคีเครือข่าย
2. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุดประสบการณ์และนำกระบวนการที่ได้จากการศึกษา

ดูงานมาปรับใช้ในพื้นที่ได้

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนินงาน

ได้ชี้แจงความเป็นมาและเป้าหมายของโครงการ การแนะนำทีมงานวิจัย สถานที่ตั้ง เป็นศูนย์ประสานงาน นำเสนอกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาแล้วให้พื้นที่ได้รับรู้ความมุ่งหวังจากการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย เกิดมีแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจในชุมชน เกิดกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูอยู่กับป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชน ประสานกับประเพณี วัฒนธรรม การมีกฎระเบียบหลักพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สร้างจิตสำนึก การเรียนรู้ธรรมชาติ ความร่วมมือจากองค์กร กลุ่มต่างๆอย่างเข้าใจ สู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้น

1. สถานที่ประชุมโล่งแจ้ง ผู้ร่วมประชุมแยกไปนั่งจุดห่างไกล ระบบเสียงไม่ดี

2. ความระแวงจากผลกระทบของผู้บุกรุกที่ดำเนินการ และผู้นำชุมชน

แนวทางการแก้ไขปัญญา

1. การแบ่งกลุ่มตามหมู่บ้าน การสร้างความเข้าใจและเข้าร่วมกิจกรรม

3.4.10 ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์

สถานที่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชน

วันที่ 19-20 เดือน ตุลาคม พ.ศ 2559

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 20 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในเรื่องกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวฯ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุดประสบการณ์และนำกระบวนการที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ในพื้นที่ได้

ขั้นตอนวิธีการ

- 1.เตรียมกลุ่มเป้าหมาย
- 2.เตรียมสถานที่ศึกษาดูงาน
3. เตรียมประเด็นแลกเปลี่ยน
4. ดำเนินการตามแผน

กลุ่มเป้าหมาย

1. ทีมวิจัย ผู้เฒ่า ผู้แก่ แกนนำชาวบ้าน และ แกนนำเด็กและเยาวชน

ผลการดำเนิน

จากที่ได้เดินทางไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ประสบความสำเร็จเรื่องของการท่องเที่ยว บ้านวังน้ำหมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เมื่อวันที่ 19-20 ตุลาคม 2559 จำนวนคนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 20 คน 2 รถตู้ ไปเรียนรู้ร่วมกับทีมปากชม การเดินทางเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถึงที่หมายอย่างปลอดภัย ถึงบ้านวังน้ำหมอก เวลา 09.00 น. ซึ่งทีมวิจัยและตัวแทนต่างๆที่ได้ไปศึกษาดูงานในครั้งนี้ ได้มีการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การบริหารจัดการด้วยคน

ในชุมชนทำให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน โดยชุมชนไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากมายยังคงอยู่แบบ วัฒนธรรมชาวบ้านเดิม ๆ และวัฒนธรรมสองเวิ้ง และยังเห็นเรื่องของการจัดการ ที่พัก อาหาร และกิจกรรม ต่างๆซึ่งทางชุมชนบ้านวังน้ำหมอกที่ยังคงเอกลักษณ์ ทนที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน และยังเห็นศักยภาพด้านการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เรียนรู้ ความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและผู้คนในชุมชน ให้เกิดคุณค่า ของการดำเนิน วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น นำไปสู่แนวความคิด "ชุมชนพอเพียง เพื่อแม่ พ่อดี ภูมิใจในสิ่งที่ตนมี" ด้วยการดำเนินงานตระหนักถึงการพัฒนารายได้การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมอันดีงาม ตามความพร้อมของชุมชน เพื่อประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน โดยมีกิจกรรม ท่องเที่ยวเรียนรู้ "กินข้าวเช้าเฮือน" บ้านวังน้ำหมอก

1. เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ป่าชุมชน ภูผีปอบ
2. เข้าร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ-ชุมข้าวพาลง
3. ศึกษาเรียนรู้หัตถกรรมพื้นบ้านและคลังสมองภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ศึกษาดูงานการดำเนินงานโครงการ ป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชน บ้านวังน้ำหมอก
5. สัมผัสวิถีชีวิตชนบทแบบ Home Stay บ้านวังน้ำหมอก

ภาพประกอบที่ 2 แสดงภาพศึกษาดูงานป่าภูผีปอบ

3.4.11 กิจกรรมการสร้างกระบวนการทำแผนการจัดการท่องเที่ยว

สถานที่ ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน

วันที่ 30 เดือน ตุลาคม พ.ศ 2559

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 60 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างกระบวนการยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน
2. เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ร่วมกัน
2. เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชน เด็ก เยาวชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้รู้
2. เตรียมหลักสูตร
3. เตรียมกลุ่มเป้าหมาย
4. ดำเนินการตามแผน

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนินงาน

กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวร่วมกัน ชมวิวทิวทัศน์จุดชมวิวดอยสวรรค์ เดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูผากะเค็ง ศึกษาวัฒนธรรมตำนานพญาช้างนางผมหมอม ศึกษาวิถีชีวิตการหากินของคนลุ่มน้ำเลยที่อ่างน้ำเลยเถา เที่ยววัดถ้ำดินสลาย น้ำตกห้วยเถา วัดภูผาแดงศึกษาการอนุรักษ์กบอึ่ง วัดโพธิ์บังวัดแห่งแรกของอำเภอภูหลวงจุดประสานงานใช้ สำนักงานร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดดอยสวรรค์ บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และใช้สื่อวิทยุชุมชนภูหลวงประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ สื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ การจัดกิจกรรมบุญประเพณีที่วัดดอยสวรรค์ให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวคือการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะหลังวันออกพรรษา 1 วัน การปรับปรุงพัฒนาวัดดอยสวรรค์ ตั้งแต่ถนนทางเข้าจนถึงจุดชมวิวดอยปลุกไม้ดอกไม้ประดับ ในการพัฒนาจุดชมวิวดอยสวรรค์ จุดชมวิวดอยสวรรค์ จุดภูหอต่อภูหลวง ให้มีความมั่นคงปลอดภัยและสะดวกแก่ทุกกลุ่มวัย สร้างจุดชมวิวยอดต้นโพธิ์ที่กำลังเติบโตเป็นต้นโพธิ์ขนาดใหญ่และให้ร่มเงาในอนาคต และจุดนี้มีหอมณฑปที่บรรจุพระสารีริกธาตุและสิ่งที่เป็นมงคลรวบรวมไว้บนยอดมณฑปแห่งนี้ การเดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูผากะเค็ง

เค็งไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างถ้าจำเป็นก็ให้กลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุด การพัฒนาคนแนะนำการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และไม่บุกรุกพื้นที่สาธารณะภูมามากเค็งซึ่งเป็นพื้นที่การจัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

กำหนดค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวภูมามากเค็ง/คน

1. ค่าอาหาร 1 มื้อ 100 บาท
2. ค่าอาหารว่าง 2 ครั้ง 40 บาท
3. ค่าตอบแทนคนนำเที่ยว 300 บาท
4. ค่าน้ำดื่มแบบขวด 20 บาท/คน
5. ค่าที่พักแบบโฮมสเตย์ 100บาท/คน/คืน
6. ค่าถุงผ้า 40 บาท/คน
7. ค่าพาหนะรถนำเที่ยว กรณีออกนอกพื้นที่ 1,500 บาท

สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงไม่เกิน 20 กิโลเมตร

1. ศาลเจ้าแม่เพี้ยแก้ว
2. อุทยานพญาช้างนางผมหอม
3. อ่างเก็บน้ำน้ำเลยตามพระราชดำริ
4. วนอุทยานน้ำตกห้วยเลา
5. เขตอนุรักษ์พันธุ์กบ อึ่ง แบบธรรมชาติ (วัดป่าภูผาแดง)
6. สวนหินผางาม (คุณหมิงเมืองไทย)
7. ภูเขาเปาะ (ฟูจิเมืองไทย)

บทเรียนที่ได้รับ

1. มีโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ทั้งในพื้นที่ตำบลและระดับอำเภอ ผู้ร่วมประชุมได้มีการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

ปัญหาอุปสรรค

1. ขาดผู้นำเที่ยวที่มีประสบการณ์ ขาดโฮมสเตย์และที่พักที่พร้อมให้บริการลูกค้า

ปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการทำงาน

1. การประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ มีสถานีวิทย์ในพื้นที่ สถานที่ท่องเที่ยวอยู่ใกล้กับชุมชน มีสำนักงานที่เป็นจุดประสานงานและเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล

ข้อเสนอแนะ

1. การสำรวจเส้นทางและปรับปรุงเส้นทางให้สะดวกแก่การเดินทางและผู้นำเที่ยวต้องรอบรู้เรื่องราวตลอดการนำทาง ควรมีการกำหนดนำเที่ยวสถานที่อำเภอใกล้เคียงเช่น สวนหินผางาม น้ำตกเพ็ญดิน ภูป่าเปาะ

3.4.12 กิจกรรมการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สถานที่ เส้นทางท่องเที่ยวตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

เส้นทางภูผากะเค็ง – วัดโนนสว่าง บ้านหนองบัว ตำบลภูหอ – อ่างเก็บน้ำน้ำเลย ตามพระราชดำริ ตำบลแก่งศรีภูมิ

วันที่ 29- 30 พฤศจิกายน พ.ศ 2559

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 17 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทดลองการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดการตลาดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
2. ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เกิดการแลกเปลี่ยน และทดลองปฏิบัติร่วมกัน

ขั้นตอนวิธีการ

- 1.. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา
- 2.เตรียมพื้นที่ เตรียมรถนำเที่ยว
- 3 เตรียมกลุ่มเป้าหมาย
- 4.ดำเนินการตามแผน

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนิน

โดยคุณสมยศ วิปัสสา ได้พูดคุยและแนะนำคณะที่มิจัยที่จะเดินทางเข้าร่วมในครั้งนี้ โดยที่
ให้ทุกคนได้แนะนำตัวเอง จากนั้นก็ได้แนะนำคนนำทาง ซึ่งเป็นคนที่จะนำเที่ยวในครั้งนี้ จากนั้นก็ได้อธิบายถึง
กำหนดการในการเดินทาง และได้แนะนำสถานที่ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความเป็นมาของภูมามากเค็ง
ตำนานพญาช้าง ศาลเจ้าแม่เพียงแก้ว ความเป็นมาของอ่างเก็บน้ำเลย และได้พูดคุยถึงวัตถุประสงค์ของ
การจัดกิจกรรมทดลองการท่องเที่ยวในครั้งนี้ โดยใช้การทดลอง 1 คืน 2 วัน โดยมีกำหนดการรายละเอียด
ดังนี้

กำหนดการทดลองการท่องเที่ยวโดยชุมชนหนองคัน

ณ ภูมามากเค็ง เชื่อน้ำเลย วัดโนนสว่าง (ตำนานพญาช้างนางผมหอม)

วันที่ 29 พฤศจิกายน 2559

09.00 – 10.00 น. ต้อนรับทุกท่านที่ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยความยินดี ฟัง
เรื่องเล่าสำเนียงภาษาถิ่นไทยเลย

10.00-11.00 น. เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหอม ที่วัดโนนสว่าง บ้านหนองบัว ตำบลภูหอ
อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย เรื่องเล่าฉบับสมบูรณ์

11.00-12.00 น. ล่องเรือท่องเที่ยวทะเลเลย ณ อ่างเก็บน้ำ น้ำเลยตามพระราชดำริ

12.00-14.00 น. ศึกษาและเรียนรู้การหาอยู่หากินตามวิถีชีวิตคนลุ่มแม่น้ำเลย (รับประทานอาหาร
กลางวัน)

14.00-15.00 น. ชม นวัตกรรมชุมชน การลงทุนที่ไม่เสียทุน อนุรักษ์พันธุ์กบพันธุ์อึ่ง แบบธรรมชาติ
และกระจายพันธุ์สู่ชุมชน ณ วัดป่าภูผาแดง

15.00-16.00 น. พักผ่อน ณ จุดประสานงาน ณ วัดดอยสวรรค์

16.00-17.00 น. ชมวิววัดดอยสวรรค์ และเดินทางศึกษาตามเส้นทางธรรมชาติภูมามากเค็ง

17.30 น. หาสถานที่อันเหมาะสมสำหรับการพักผ่อน ณ จุดอุทยานสันติภาพ

กิจกรรมวันที่ 30 พฤศจิกายน 2559

06.20 น ชมและเก็บภาพพระอาทิตย์แรกโผล่สายหมอกทะเลแห่งภูเขาที่แท้จริง

08.30 น. เก็บสัมภาระและเดินทางกลับที่ศูนย์ประสานงาน

09.00 น. รับประทานอาหารเช้า

10.00 น. ชมน้ำตกเพียงดิน สวนหินผางาม ภูเขาเปาะ

12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง และเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

หมายเหตุ : ผู้ท่องเที่ยวต้องเตรียม

สัมภาระสำหรับผู้พักแรมในป่า สิ่งที่ต้องเตรียมคือ ยากันยุง ไฟฉาย เครื่องใช้ส่วนตัว รองเท้าสำหรับเดินป่า ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวใช้รถอีแต๊ก ไว้คอยให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว ติดต่อประสานงาน คุณสมยศ วิปัสสา โทร 093-772-7-778 สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงไม่เกิน 20 กิโลเมตร

1. ศาลเจ้าแม่เพี้ยแก้ว 1.5 กิโลเมตร
2. อุทยานพญาช้างนางผมหมอม 6.00 กิโลเมตร
3. อ่างเก็บน้ำ น้ำเลยตามพระราชดำริ 11 กิโลเมตร
4. วนอุทยานน้ำตกห้วยเลา 7.7 กิโลเมตร
5. เขตอนุรักษ์พันธุ์กบอึ่ง แบบธรรมชาติ (วัดป่าภูผาแดง) 2.00 กิโลเมตร
6. วัดโพธิ์บัง บ้านหนองคัน 1.4 กิโลเมตร
7. สวนหินผางาม (คุณหมิงเมืองไทย) 10 กิโลเมตร
8. ภูป่าเปาะ (ฟูจิเมืองไทย) 12 กิโลเมตร

จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถานที่เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหมอม ล่องเรือทะเลเลย หาแนวอยู่แนวกิน แบบคนลุ่มแม่น้ำเลย ศึกษาวัฒนธรรมอนุรักษ์พันธุ์กบ พันธุ์อึ่ง แบบธรรมชาติในการลงทุนที่ไม่ใช้ทุน ณ วัดป่าภูผาแดง / ชุมวิ้ว วัดดอยสวรรค์ “ภูห่อถ่อภูหลวง” สัมผัสทิวทัศน์และดอกไม้ยามเย็น เที่ยวชมธรรมชาติเส้นทางเดิน ณ ภูหมากเค็ง เรียนรู้อยู่กับป่า มองภู ดู ดาว ณ คฤหาสน์พันดาว

ภาพประกอบที่ 3 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวภูหมากเค็ง

จากนั้นก็ได้เดินทางจากที่ศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวไปยังวัดโนนสว่าง บ้านหนองบัวเพื่อรับฟังตำนานพญาช้างนางผมหอมกับเรื่องราวประวัติความเป็นมา จากนั้นเดินทางต่อได้ใช้เส้นทางรอบวังมน เข้าสู่อ่างเก็บน้ำ น้ำเลย ผ่านอ่างน้ำคู่ เส้นทางรอบภูหอด้านหลัง ซึ่งจะทำให้เห็นบริเวณรอบภูอีกฝั่ง มีต้นไม้ใหญ่น้อยนานาชนิด มีพื้นที่สวนของชาวบ้านรอบบริเวณเส้นทางในการเดินทาง จะมีสวนปาล์ม ข้าวโพด มะขามหวาน อ้อย และได้วิถีชีวิตของคนทำสวน ทำนา ปลุกผัก เลี้ยงสัตว์ จากนั้นก็ได้ไปถึงอ่างเก็บแม่น้ำเลย ซึ่งทางที่มิวจัดก็ได้เตรียมเรือเพื่อให้ทุกคนได้นั่งชมบรรยากาศสองฝั่งการหาอยู่หากินของคนลุ่มแม่น้ำเลย โดยล่องเรือไปยังบริเวณแก่งยาง ซึ่งเป็นจุดสูงสุดของระดับน้ำของจุของอ่าง ที่มีรอยต่อระหว่างน้ำที่ไหลมาบรรจบกัน ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ โคลดหิน ออกอ้อ หอยหอม ปลาพัน ปลาหลด ปลาขาว ปลากนิล กุ้งฝอย ไข่มดแดง ฯ ตามบริเวณป่ามีต้นไม้ใหญ่ที่เกาะอยู่บนหิน ชี้ให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์การพึ่งพาอาศัยของต้นไม้กับธรรมชาติ จากนั้นก็ได้พักรับประทานอาหาร ชมวิถีชีวิตของการหาปลาลุ่มน้ำเลย จากนั้นก็นำมาปรุงเป็นอาหารจากนั้นก็ได้ทุกคนได้เก็บภาพบรรยากาศ ศึกษาธรรมชาติ จับปลา ท่องเรือ ตามใจชอบ จากนั้นก็ได้เดินทางมุ่งหน้าสู่ภูหมากแข้ง โดยให้ทุกคนได้เตรียมกระเป๋า สัมภาระที่จำเป็น ที่จะเดินทางขึ้นภูหมากแข้ง โดยใช้เวลาในการเดินทางเท้าประมาณ 30 นาที ก็ถึงจุดที่พัก โดยให้ทุกคนได้กางเต็นท์ หาบริเวณที่พักที่บริเวณถ้ำกวาสัมผาดอยสวรรค์ เป็นจุดที่พักแรม และได้ประกอบอาหารแบบธรรมชาติได้ใช้ไม้ไผ่หุงมีเมนูอาหาร ดังนี้ “หลามปลาใส่ไข่” ที่สร้างการมีส่วนร่วมของคนในทีม ต่างช่วยกันทำอาหาร โดยใช้ไม้ไผ่หุงข้าว จากนั้นช่วงเช้าชมทะเลหมอก พระอาทิตย์ ถือได้ว่าสร้างความประทับใจได้อีกหนึ่งในการท่องเที่ยวโดยชุมชน ขึ้นรถ ลงเรือ เดินป่า ณ. การท่องเที่ยวโดยชุมชนคนภูหลวง

ปัญหาอุปสรรค

1. การเดินทางของผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือเดินทางมาไม่ตรงตามกำหนดการเวลา ที่วางไว้ ทำให้เกิดการล่าช้าในการเคลื่อนคน
2. พาหนะนำทางการท่องเที่ยว ควรใช้รถที่มีความเร็วมากกว่านี้ ใช้ให้เหมาะกับเส้นทางควรศึกษาศึกษาเส้นทางก่อน
3. เส้นทางไกลเกินไป จากสถานที่ต่างๆ
4. จุดสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละจุดไกลเกินไป
5. ขาดคนนำทางที่มีความชำนาญ
6. ขาดการควบคุมเรื่องเวลา ทำตลาดเคลื่อน ช้าเกินกว่ากำหนด
7. ขาดความเสี่ยงในการบรรยายระหว่างทาง เพราะว่ารถเสี่ยงดังกว่าคนทำงาน

แนวทางการแก้ไข

1. อยากให้คณะมาเรียนรู้ในพื้นที่ก่อน มาก่อนกำหนด
2. สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวก่อนว่าควรจะได้ใช้รถแบบไหน เพื่อให้เหมาะสมกับการเดินทาง
3. ควรมีความเสี่ยงเพื่อบรรยายตามเส้นทาง

4. ควรเพิ่มจุดแหล่งเรียนรู้ตามเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้ยวบยบนรถนาน จะได้ใช้เวลาศึกษาไปตามเส้นทางแต่ละจุด
5. ควรกำหนด ควบคุมเวลา ในแต่ละจุดให้ชัด
6. ควรเพิ่มความชำนาญในการนำทาง รอบรู้ เรื่องราวในการอธิบายระหว่างเส้นทาง แนะนำเส้นทาง พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ สมุนไพรชนิดต่างๆ สรรพคุณของแต่ละชนิด

3.4.13 สรุปบทเรียนการจัดทำแผนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน

สถานที่ ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

วันที่ 4 เดือน ธันวาคม พ.ศ 2559

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 17 คน

วัตถุประสงค์

คัน

1. เพื่อสรุปบทเรียนการจัดทำแผนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนอง
2. เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบผลการดำเนินงานที่ผ่านมาและชุดบทเรียนในการดำเนินงาน
2. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของทีมวิจัยและที่ปรึกษา

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงาน ที่ปรึกษา
2. เตรียมข้อมูลและประเด็นการทำงาน
3. จัดเวทีสรุปบทเรียนในการดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. หน่วยงานในพื้นที่
3. ประชาชนในพื้นที่
4. พี่เลี้ยง

ผลการดำเนิน

จากการที่ตำบลหนองคันไม่มีสถานที่ท่องเที่ยวและจุดพักผ่อนหย่อนใจในพื้นที่ของตำบลเพราะไม่มีข้อมูลของพื้นที่และความรู้ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่ก็มีกลุ่มสนใจที่จะค้นหาสถานที่และแหล่งท่องเที่ยวอันเหมาะสมในการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน การวิจัยค้นหาศักยภาพในพื้นที่จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวิจัยในพื้นที่เพื่อมาดำเนินการตามกระบวนการ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ ประชุมสร้างความเข้าใจ ประชุมชี้แจงโครงการกับพื้นที่เป้าหมาย ประชุมนักวิจัยเพื่อแตกกรอบการศึกษา ศึกษาบริบทสภาพปัญหาและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว จัดทีมสำรวจข้อมูลทางกายภาพและทางภูมิศาสตร์ ศึกษากระบวนการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เวทีสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล เวทีกำหนดแผนงานการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เวทีการนำเสนอข้อมูลแผนงานการจัดการจัดการท่องเที่ยวต่อชุมชนและภาคีเครือข่าย ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กิจกรรมสร้างกระบวนการทำแผนการจัดการท่องเที่ยว กิจกรรมทดลองการท่องเที่ยว สรุปบทเรียนการจัดทำแผนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เวทีนำเสนอข้อมูลแผนงานการท่องเที่ยวต่อตำบลหนองคันและสังคม

จากบทเรียนที่ได้รับ มีประสบการณ์ด้านการทำเรื่องวิจัยมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เป็นอย่างดี ได้โอกาสได้พบปะและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับพื้นที่ต่างๆ การทำงานในทีมและเครือข่ายและการปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ศึกษาสำรวจพื้นที่อย่างแท้จริง รู้พื้นที่และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่มีจุดท่องเที่ยว เด็ก เยาวชนได้มีโอกาสสัมผัสธรรมชาติและได้รับรู้ว่าตำบลหนองคันมีจุดที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในอนาคตต่อไป

ปัญหาอุปสรรค

1. ขาดความชำนาญในการใช้เทคโนโลยี เช่น เครื่อง GPS คอมพิวเตอร์
2. การประสานงานหน่วยงานในพื้นที่และการสนับสนุนยังมีน้อย
3. ชุมชนขาดความกระตือรือร้นในการบริหารจัดการ

แนวทางการแก้ไขปัญหา

1. เรียนรู้การใช้เครื่องจากผู้รู้ในพื้นที่
2. การพูดคุยสร้างความเข้าใจหน่วยงานในพื้นที่และการเสนอข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยให้กับหน่วยงานทราบ
3. การประชาสัมพันธ์ทางสื่อวิทยุชุมชนและใช้กลุ่มผู้ฟัง กลุ่มทายก ทายิกา วัดดอยสวรรค์ ชมรมท่องเที่ยวอำเภอภูหลวงเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ

3.4.14. เวทีนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน

สถานที่ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านโนนสว่าง

วันที่ 4 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ 2560

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 60 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอข้อมูลและผลการวิจัยต่อชุมชน
2. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประสานคณะทำงานที่ปรึกษาและชุมชน
2. เตรียมข้อมูลผลที่ได้จากการศึกษา
3. กำหนดสถานที่
4. ดำเนินการตามแผน

กลุ่มเป้าหมาย

1. นักวิจัยท้องถิ่น
2. ที่ปรึกษาโครงการ
3. กลุ่มเป้าหมาย
4. ประชาชนในพื้นที่
5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลและผลการวิจัย
2. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์การทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น
3. ได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนาต่อยอดการวางแผนการดำเนินงานใน

อนาคต

ผลการดำเนินงาน

จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาที่ทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำเสนอข้อมูลให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายได้ทราบ การนำบริบทชุมชนเผยแพร่ให้ชุมชนได้ทราบ และเป็นการถ่วงถ่วงแก้ไขข้อมูลร่วมกัน เช่น ประวัติการตั้งชุมชน ประวัติศาสตร์เจ้าแม่เพี้ยแก้ว ประวัติคอยสวรรค์ การสร้างความเข้าใจและให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ชุมชนได้ทราบเพื่อเปิดโอกาสให้คนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมและบทบาทของตนเองที่จะร่วมกันกำหนดและรับผิดชอบ ได้สร้างจุดชมวิวดอยสวรรค์โดยทีมวิจัย กรรมการวัดคอยสวรรค์ พระสงฆ์ แผนเพลงวิทยุชุมชนคนภูหลวง โดยมีผู้บริจาควัสดุก่อสร้างเช่นไม้และร่วมกันก่อสร้างจุดชม

วิวชั่วคราวเพื่อเป็นจุดพักผ่อนหย่อนใจ จุดเริ่มพิธีบุญประเพณี งานตักบาตรเทโวโรหณะโดยเป็นจุดรวมพระสงฆ์ก่อนที่จะเดินลงไปบิณฑบาตตามชั้นบันไดที่มีญาติโยมตั้งแถวตามทางคอนกรีตและชั้นบันได จนถึงรอบศาลาโบสถ์วัดดอยสวรรค์ระยะทางประมาณ 200 เมตร การดำเนินการสร้างเส้นทางเดินทางธรรมชาติดังที่ได้สำรวจไปยังจุดชมวิวและจุดศึกษาธรรมชาติบนภูหมากเค็ง โดยจุดดินเป็นชั้นบันไดให้มีการกลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุดจากจุดเริ่มต้นจุดชมวิววัดดอยสวรรค์ถึงจุดแยกดงกระชายป่า ระยะทาง 320 เมตร เดินแยกไปตามทางเดินข้ามมือ จะเริ่มเห็นต้นกระชายป่าขึ้นตามธรรมชาติหนาแน่นตลอดเส้นทาง มีหน่ออัลโหลก หน่ออิหหม ดอกเข้าพรรษา ดอกเอื้อง หน่อไม้ ในช่วงหน้าฝน ช่วงเดือนเมษายนจะมีดอกไข่น้ำ ดอกหมากหม้อที่บานสพรั่ง และดอกหมากเค็งที่เริ่มผลิดอกการเดินทางตามเส้นทางเดินธรรมชาติดังกับชั้นบันไดดินจนถึง ต้นไฮเค็งหรือไทรเอน ระยะทาง 340 เมตร เป็นจุดพักเหนื่อยระหว่างทางสามารถขึ้นไปนั่งพักและนั่งบันทึกภาพบนลำต้นไทรได้ประมาณ 30 คน จากนั้นก็เดินทางตามชั้นบันไดจนถึงยอดภูหมากเค็ง ระยะทาง 90 เมตร มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 441 เมตร มีถ้ำกวงส้ม หน้าผาสวรรค์ บริเวณนี้เป็นลานหินมีขนาดกว้างเหมาะแก่การนั่งชมธรรมชาติมองพระอาทิตย์ขึ้นในช่วงเช้า มองเห็นภูเขาสลับซับซ้อนทาง เช่นภูกระดึง สวนหินผางาม ภูถ้ำเสือ ภูผาแดง ภูป่าเปาะ เสียงนกร้อง ไก่ป่าขึ้น เป็นระยะ ด้านนี้จะมีมองเห็นพื้นที่ทำกินและหมู่บ้านของตำบลห้วยสีเสียด อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

การเดินทางจะไม่ใช้ทางเดิมจะลงทางทิศตะวันตกระยะทาง 80 เมตรก็ถึงจุดผาบั๊กบก เป็นโขดหินบางก้อนสามารถโยกได้มองเห็นภูหอเชื่อมต่อภูหลวงแบบเต็มใบ จุดนี้ชมพระอาทิตย์ตกดิน ประมาณปลายเดือนมกราคมจะลงช่องเชื่อมต่อภูหอและภูหลวงเป็นภาพที่หาดูได้ยาก มองเห็นหมู่บ้านต่างๆในตำบลหนองคันตำบลภูหอ รวมถึงที่ตั้งของหน่วยงานต่างๆในอำเภอภูหลวง จากนั้นเดินทางต่อผ่านจุดดงทางเสือ หรือสำหรับทางกระรอกขึ้นเป็นกลุ่มใหญ่ ระยะทาง 30 เมตร จากจุดนี้จะเป็นทางลงเขาจนถึงจุดชมวิวภูหมากเค็งระยะทาง 120 เมตรเป็นจุดที่มีโขดหินขนาดใหญ่ซ้อนกันลดหลั่นกันเป็นชั้น มีต้นหมากเค็งขึ้นหนาแน่นและไม่สูงนักสามารถเอื้อมถึงได้ เป็นมุมมองทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ มองเห็นวิถีชีวิตการประกอบอาชีพเกษตรกรของชาวบ้านทุ่งนาขนาดใหญ่และมองเห็นดวงอาทิตย์ขึ้นและตกในจุดเดียวกัน การเดินทางจากจุดนี้ค่อนข้างลำบากเดินตามทางเดินจนถึงแยกดงกระชายป่าระยะทางประมาณ 200 เมตร เลี้ยวซ้ายตามเส้นทางที่ใช้เดินขึ้นครั้งแรกจนถึงที่จอดรถ ระยะทางท่องเที่ยวบนภูหมากเค็งทั้งหมด 1,500 เมตร

กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน ร่วมกับทีมวิจัย วัดดอยสวรรค์ วิชชุชุมชนคนภูหลวง ร่วมกันได้สร้างสวนป่าอาหารชุมชนไว้ใกล้กับทางเดินขึ้นไปจุดชมวิวภูหมากเค็ง และจุดชมวิววัดดอยสวรรค์ เพื่อเป็นการเป็นแหล่งอาหารของชุมชนและเป็นจุดเรียนรู้ในอาหารพื้นบ้านโดยให้ชุมชนนำพืชอาหารมาปลูกในแปลงที่เป็นป่าที่เสื่อมสภาพบริเวณวัดดอยสวรรค์ นักท่องเที่ยวและทุกคนสามารถเก็บหาไปประกอบอาหารได้ถือเป็นการจัดสวัสดิการแก่สังคมอีกทางหนึ่ง

การติดป้ายตามจุดชมวิว เส้นทางเดิน ป้ายกฎกติกาชุมชนในการใช้ประโยชน์ในป่าสาธารณะภูหมากเค็งเนื้อที่ 787 ไร่ 2 ตารางวา

ปัญหาอุปสรรค

1. การขาดงบประมาณในการทำสิ่งปลูกสร้างที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณ
2. การระแวงจากชุมชนในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากปากถ้ำจะมีข้อห้ามที่เข้มข้นมากขึ้น
3. ทีมวิจัยที่มีอายุมากและสุขภาพไม่แข็งแรง และช่วงฤดูทำการเกษตร
4. เส้นทางสำรวจครั้งแรกมีความลำบากและเดินทางไกล

แนวทางแก้ไขปัญหา

1. การปลูกจิตสำนึกในการเสียสละและการมีจิตสาธารณะ
2. สร้างความเข้าใจกับผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ทั้งสี่วิญชุมชน และเข้าร่วมประชุมชี้แจงที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ในการประชุมประจำเดือน
3. การแบ่งหน้าที่ให้เหมาะกับช่วงวัยและสุขภาพของทีมวิจัยการทำงานร่วมกันกับวิญชุมชน วัดดอยสวรรค์
4. การสำรวจเส้นทางใหม่ที่สะดวกและเหมาะสม

บทที่ 4

ผลการศึกษา

โครงการวิจัยการจัดการจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เลย เพื่อศึกษาบริบท สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ของตำบลหนองคัน เพื่อศึกษาการจัดการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลยผลจากการศึกษาสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

4.1 บริบทตำบลหนองคัน

บริบทชุมชนตำบลหนองคัน

4.1.1 สภาพทางกายภาพ

ตำบลหนองคัน เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ และสถานที่ราชการ อยู่กึ่งกลางของตำบลต่างๆในอำเภอกุหลอง ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลตั้งอยู่บ้านห้วยนา หมู่ที่ 7 อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอกุหลองประมาณ 4 กม. ห่างจากจังหวัดเลย 50 กม. ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหนองคัน หมู่ที่ 2 บ้านแก่งบง หมู่ที่ 3 บ้านอุ่มมะนาว หมู่ที่ 4 บ้านหนองเอียน หมู่ที่ 5 บ้านห้วยหอม หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 7 บ้านห้วยนา หมู่ที่ 8 บ้านดอนหอ หมู่ที่ 9 บ้านศรีภูหลวง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดเขตตำบลภูหอ และตำบลห้วยสีเสียด อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

ทิศใต้ ติดตำบลแก่งศรีภูมิ อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

ทิศตะวันออก ติดเขตตำบลห้วยสีเสียด อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

ทิศตะวันตก ติดเขตตำบลภูหอ อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

- ฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม – เดือนกันยายน แต่จะมีฝนตกชุกในเดือนสิงหาคม เฉลี่ย 148.6 มิลลิเมตร และปริมาณน้ำฝนจะลดลงเรื่อยๆ จนหมดฝน ในเดือนพฤศจิกายนของแต่ละปีโดยเฉลี่ยแล้ว ตำบลหนองคันจะมีปริมาณฝนประมาณปีละ 946.8 มิลลิเมตร
- ฤดูหนาว จะมีอากาศหนาวจัดในเดือนธันวาคม – เดือนมกราคม อุณหภูมิเฉลี่ย 15.7 องศาเซลเซียส

4.1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม คือ การทำนาข้าว และการปลูกพืชไร่ พืชไร่ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพด พริก ฝ้าย ลูกเดือย เป็นต้น พืชสวนที่สำคัญ ได้แก่ มะขาม มะม่วง ลำไย ยางพารา เป็นต้น อาชีพอื่น ๆ ได้แก่ อาชีพข้าราชการ อาชีพรับจ้าง และอาชีพค้าขายเล็กน้อย รายได้รวมทั้งตำบลโดยเฉลี่ย จำนวน 23,000 บาท / คน / ปี

4.1.5 การศึกษา

1. โรงเรียนประถมศึกษา	1	แห่ง
2. โรงเรียนประถมศึกษาและขยายโอกาส	1	แห่ง
3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์)	7	แห่ง
4. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลหนองคัน	1	แห่ง

4.1.6 สถาบันและองค์กรทางศาสนา

1. วัด/สำนักสงฆ์	11	แห่ง
2. ศาลเจ้า	3	แห่ง

4.1.7 สาธารณสุข

1. โรงพยาบาลของรัฐขนาด 30 เตียง	1	แห่ง
2. ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	1	แห่ง
3. อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำจากข้อมูลของ อบต.พบว่า มีทุกครัวเรือน		

4.1.8 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

1. สถานีตำรวจ	1	แห่ง
2. สถานีดับเพลิง	1	แห่ง

4.1.9 การคมนาคม

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคัน มีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญดังนี้

1. ถนนทางหลวงแผ่นดินจากสามแยกหนองเขียด-โนนสว่าง เชื่อมต่อกับถนนสาย
วังสะพุง-หล่มสัก
2. ถนน ทางหลวงแผ่นดิน สายหนองคัน-ผาบึง
3. ถนน รพช. สายโนนสว่าง-ปวนพ
4. ถนน รพช. สายแก่งบง-สวนปอ
5. ถนนทางหลวงท้องถิ่น สายหนองคัน-ห้วยน้ำอุ่น
6. ถนน รพช. สายศรีภูหลวง –หนองบัว
7. ถนน รพช. สายหนองเอี่ยน-นาแก
8. ถนนภายในหมู่บ้าน เป็นถนนคอนกรีต ประมาณ 90% ทุกหมู่บ้าน

4.2 สภาพทั่วไปทางด้านสังคม

4.2.1 ประวัติตำบลหนองคัน

ตำบลหนองคัน ตั้งเมื่อประมาณ พุทธศักราช 2389 ซึ่งอยู่ในรัชสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลซึ่งท่านได้รับคำบอกเล่าสืบทอดมาจากบิดาของท่านว่า เชื้อสายเดิมที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากครั้งแรกนั้นแบ่งออกเป็น 2 สาย คือ

สายที่ 1. อพยพหนีความแห้งแล้งมาจาก บ้านป่าหญ้าคา และบ้านยางหล่อ ในเขตมณฑลอุดรธานี (ปัจจุบันเขตอำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู)

สายที่ 2. อพยพมาจาก บ้านคอนสาร (ปัจจุบันเขตอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ) และบ้านน้ำปาด จังหวัดอุดรดิตถ์

สายแรก

นำโดยนายอินทร์ และญาติผู้ใกล้ชิดได้เดินทางไปปรึกษาหารือกับ “หลวงพ่อด่วน” ซึ่งเป็นพระประจำป่าอยู่ในหมู่บ้าน เป็นพระที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ญาติโยม และบุคคลทั่วไป

เหตุที่หารือกันนั้นก็เพื่ออพยพหนีความแห้งแล้งไปยังแหล่งที่อยู่ใหม่ โดยได้รับคำแนะนำจากหลวงพ่ที่มีประสบการณ์ด้านป่า เพราะท่านรู้คงค้ำไปในที่ต่าง ๆ ท่านได้บอกเหตุสถานที่ทำเลอันเหมาะสมที่น่าจะตั้งบ้านเรือนได้ อยู่ในเส้นทางมณฑลอุดรธานีกับเมืองหล่มสัก เป็นพื้นที่ราบระหว่าง หุบเขา ดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีหนองน้ำใหญ่ไหลผ่านตลอดปีไม่มีแห้งแล้ง อยู่ในบริเวณนั้น

ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้นิมนต์หลวงพ่ให้ท่านนำพาคณะมาสำรวจพื้นที่บริเวณดังกล่าว คณะได้ออกเดินทางในปีเถาะ โดยมุ่งหน้ามาทางภูกระดึง รอนแรมมาจนพบบ้านนาเหนือ (ปัจจุบันคือ-บ้านปวน

พู่ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย) ซึ่งเป็นหมู่บ้านอพยพมาก่อนหน้านี้มาประมาณ 10 ปี และได้พักแรมอยู่หมู่บ้านแห่งนี้

จากการพูดคุยและซักถามถึงประวัติกันและกันแล้วจึงได้ทราบว่าเป็นเครือญาติกัน ซึ่งพ่อแม่ได้อพยพมาจากฝั่งซ้ายคือ “ประเทศลาว” ได้มาตั้งรกรากอยู่บ้านคอนสารก่อน (เขตจังหวัดชัยภูมิ) และต่อมาส่วนหนึ่งได้อพยพหนีการกวาดต้อนของ “เจ้าอนุวงศ์” ที่มายึดเมืองโคราชก่อนหน้านั้น โดยได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่ ผาล้อม ผากอง น้ำพาง (ปัจจุบันเขตตำบลวังยาง อำเภอคำชะโนด จังหวัดอุดรธานี) บางส่วนอพยพเข้าไปตั้งอยู่ที่บ้าน “นาฝืดอด” บ้านนาแปน กกโพธิ์ (บ้านผาหวาย) และบ้านนาเหนือ (บ้านปวนพู่) ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย หลังจากพักผ่อนหายจากเหน็ดเหนื่อยแล้ว หลวงพ่อด้วงได้นำคณะเดินทางสมทบกับคณะ บ้านนาเหนือเดินทางมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตก จึงมาพบเป็นที่ราบมีหนองน้ำและลำห้วยไหลผ่าน มีแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ดีพร้อมทุกอย่างเป็นที่พึงพอใจของทุก ๆ คนของคณะที่มาสำรวจ จึงได้กลับไปยังภูมิลำเนา เพื่อเตรียมการอพยพครอบครัวหนีความแห้งแล้งดังกล่าว และได้นิมนต์หลวงพ่อด้วงให้ติดตามมาด้วย เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการป้องกันผองภัยอันตรายทั้งปวง ตามความเชื่อ ปีแรก ได้สร้างที่พักชั่วคราวขึ้นที่ “บ้านนาเหนือ” เพื่อเตรียมการในปีต่อมาจึงได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากบ้านเรือนอยู่ที่บริเวณสำรวจไว้ คือ บริเวณกึ่งกลางหนองน้ำลำห้วยเลย และได้ขนานนามหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านหนองสำคัญ” ตามคำแนะนำของหลวงพ่อ และได้สร้างที่พักสงฆ์ใกล้ ๆ บริเวณหนองน้ำ ภายหลังต่อมาหมู่บ้านขยายออกมากขึ้น จึงได้ย้ายสำนักสงฆ์มาตั้งอีกฝั่งหนึ่งของลำห้วยเลย

สายที่สอง

มีพี่น้องอพยพมาจาก “บ้านน้ำปาด” จังหวัดอุดรธานี ได้อพยพเข้ามาทางอำเภอด่านซ้าย จำนวนหลายครอบครัวและยังมีพี่น้องมาจาก “บ้านนาเหนือ” (ปวนพู่) เข้ามาสมทบอีกเป็นจำนวนมากขึ้น ทำให้สถานที่ตั้งบ้านเรือนคับแคบเป็นเหตุให้ย้ายสำนักสงฆ์ดังกล่าวต่อมาบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นเรื่อย ๆ การฉันอาหารบิณฑบาต ไม่มีการขัดสนแต่ประการใด ผู้คนพากันมาทำบุญบำเพ็ญกุศลที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ไม่ขาดแคลน อุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง หลวงพ่อด้วง จึงมีการประชุมว่าให้ไปนิมนต์พระสงฆ์ เพื่อให้มาอยู่รวมกันกับหลวงพ่อ ปฏิบัติธรรมในสำนักสงฆ์แห่งนี้ ทายก ทายิกา จึงได้ไปนิมนต์พระสงฆ์มาจากจังหวัดอุดรธานี จำนวน 2 รูป และได้เอาต้นโพธิ์มาด้วย จำนวน 2 ต้น ได้นำมาปลูกไว้ที่ด้านทิศตะวันออกของเขตสำนักสงฆ์ (ปัจจุบันอยู่นอกเขตวัด เป็นเพราะอะไรไม่ทราบสาเหตุ) จึงได้ขนานนามสำนักสงฆ์แห่งนี้ว่า “วัดโพธิ์บัง ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงทุกวันนี้

4.2.2 กลุ่มชาติพันธุ์

จากการศึกษาประวัติหมู่บ้าน ทั้ง 9 หมู่บ้าน จากเอกสารประวัติของตำบลหนองคัน พบว่ากลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในช่วงแรกนั้น แบ่งออกเป็น สายที่ 1. อพยพหนีความแห้งแล้งมาจากบ้านป่าหญาคา และบ้านยางหล่อ ในเขตมณฑลอุดรธานี (ปัจจุบันเขตอำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู) สายที่ 2. อพยพมาจาก บ้านคอนสาร (ปัจจุบันเขตอำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ) และ

บ้านน้ำปาด จังหวัดอุดรธานี สาเหตุที่อพยพย้ายมาเนื่องจากพื้นที่เหมาะแก่การทำมาหากิน เนื่องจากเป็นที่ราบและแม่น้ำเลยไหลผ่านเหมาะสมในการตั้งบ้านเรือน และมีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนและขยายเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ ในปัจจุบัน

4.2.3 ลักษณะครัวเรือน

ลักษณะครัวเรือนของประชาชนในพื้นที่ตำบลหนองคัน เป็นครัวเรือนแบบขยายมีการอยู่เป็นแบบครอบครัวใหญ่ มีทั้งปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก หลาน หรือถ้ามีการแต่งงานแยกครอบครัวไปแล้วก็ยังสร้างบ้านอยู่ในบริเวณใกล้เคียงบริเวณบ้านพ่อแม่ หรือตามพื้นที่ที่ดินหรือพ่อแม่เป็นเจ้าของสิทธิ์ และยังอยู่เป็นผู้ดูแลพ่อแม่เหมือนในอดีตที่ผ่านมา

4.2.4 ระบบเครือญาติ

ระบบความสัมพันธ์ของเครือญาติในพื้นที่ตำบลหนองคันยังคงมีสูง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีเทคโนโลยีในการสื่อสาร และเทคโนโลยีในการเข้ามาช่วยในกระบวนการผลิตมากขึ้น และประชาชนในพื้นที่ต่างก็ต้องทำมาหากิน แต่ก็ยังมีการพึ่งพาอาศัยกัน จะเห็นได้จาก “ลงแขก” หรือ “เอาแรง” ที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ ตาทองหล่อ ศรีหนารถ พบว่า ในปัจจุบันมีการเอาแรงแม้มากขึ้นเนื่องจาก ราคาข้าวมีอัตราที่สูงขึ้น เช่น การดำนา ค่าแรงคนละ 200 บาท จ้างแบบปล่อย คือ ให้เอาอาหารมากินเอง ทำให้ต้องมีการเอาแรงแทนเพื่อลดรายจ่ายในการผลิต และที่เห็นได้ชัดเรื่องระบบเครือญาติอีกอย่างหนึ่ง คือ การเลือกตั้ง เช่น การเลือกผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ส.อบต. หรือนายก อบต. คนที่มีญาติเยอะจะได้รับเลือกตั้ง

ทำเนียบกำนันตำบลหนองคัน

กำนันตำบลหนองคันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมี 7 คน คือ

1. เพี้ยชัยปัญญา (กำนันเผ่าตันตระกูลอินทร์ชัยศรี)
2. นายเคน (ตันตระกูลศรีหนารถ)
3. ขุนหนองคัยคุณาธร (ศรีไพร อินทร์ชัยศรี)
4. นายพรมมา ศรีหนารถ (จาก พ.ศ. 2484 - 2517)
5. นายช่วง คำบุญ (พ.ศ. 2517 - 2527)
6. นายเข้มชาติ กุลทอง (พ.ศ. 2527 - 2535)
7. นายทองสำน นนทวิศรุต (พ.ศ. 2536- 2555)
8. นายศุภศักดิ์ อินทร์ชัยศรี (2555-ปัจจุบัน)

4.2.5 สถานการณ์การศึกษาต่อ และการให้ความสำคัญต่อการศึกษาของคนในชุมชน

เมื่อนักเรียนจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนจะไปศึกษาต่อที่ โรงเรียนภูหลวงวิทยา และโรงเรียนขยายโอกาสที่โรงเรียนชุมชนบ้านหนองคัน อีกส่วนหนึ่งที่พ่อแม่มีฐานะทางด้านการเงินดีจะส่งเด็กนักเรียนไปเรียนที่โรงเรียนศรีสงครามวิทยา และโรงเรียนเลยพิทยาคมและโรงเรียนเลย

อนุกุลวิทยา ส่วนครอบครัวที่ฐานะทางการเงินไม่ดี ส่วนหนึ่งจะให้เด็กบวชเรียน โดยจะส่งมาเรียนที่วัดในตัวอำเภอวังสะพุง และในตัวจังหวัดคือ วัดเลยหลง (มหามกุฏราชวิทยาลัย และวัดศรีบุญเรือง (มหาจุฬาราชวิทยาลัย)

เมื่อจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนที่ครอบครัวด้านการเงินไม่ดีขึ้นส่วนใหญ่จะออกไปทำงานมากกว่าการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เพราะไม่มีเงิน สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนไม่ดี เนื่องจากครอบครัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา รายได้ของครัวเรือนเป็นรายได้ต่อปี ซึ่งงานที่นิยมไปทำเมื่อเรียนจบ คือ งานโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้างก่อสร้าง และขายลอตเตอรี่

สำหรับกลุ่มนักเรียนที่ศึกษาต่อในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 นั้น เช่น มัธยมศึกษาปีที่ 6 ปวช. เมื่อจบการศึกษาแล้วจะศึกษาต่อที่โรงเรียนภูหลวงวิทยา และโรงเรียนศรีสงครามวิทยา และบางส่วนจะไปศึกษาในจังหวัดเลย ซึ่งสถานศึกษาที่ศึกษาต่อมีทั้งสายอาชีพและสายสามัญ ดังนี้ ในสายอาชีพ ได้แก่ โรงเรียนบริหารธุรกิจเทคโนโลยีเลย วิทยาลัยการอาชีพวังสะพุง วิทยาลัยเทคนิคเลย อาชีวศึกษา ส่วนในสายสามัญ ได้แก่ โรงเรียนเลยพิทยาคม โรงเรียนเลยอนุกุลวิทยา และเมื่อจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 และปวช.แล้ว นักเรียนก็จะไปศึกษาต่อสายอาชีพที่ วิทยาลัยการอาชีพวังสะพุง วิทยาลัยเทคนิคเลย วิทยาลัยอาชีวศึกษาเลย และโรงเรียนบริหารธุรกิจเทคโนโลยีเลย ส่วนสายสามัญจะศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ส่วนแหล่งการศึกษาที่ชาวตำบลหนองคันมักให้ลูกหลานไปศึกษาต่อในต่างจังหวัด คือ ในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น นอกจากนี้ ยังไปศึกษาต่อที่จังหวัดมหาสารคาม และบางส่วนทำงานไปด้วยศึกษาต่อด้วย เช่นมหาวิทยาลัยรามคำแหง

4.2.6 ศาสนา

จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองคัน พบว่า ประชาชนในตำบลหนองคันนับถือศาสนาพุทธทั้งหมดทุกหมู่บ้าน โดยมีวัดทั้งหมด 11 แห่ง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนวัดที่มีอยู่ในชุมชน

หมู่บ้าน	ชื่อวัด	จำนวนวัด/สำนักสงฆ์ (แห่ง)
บ้านหนองคัน	(วัดโพธิ์บัง, วัดสันติธรรมาราม)	2
บ้านแก่งบง	(แสงสว่างคงคา)	1
บ้านอุ่มมะนาว	(วัดชุมแสง)	1
บ้านหนองเอี่ยน	(วัดศรีสะอาดวาริ/ วัดป่าหนองเอี่ยน)	2

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนวัดที่มีอยู่ในชุมชน (ต่อ)

หมู่บ้าน	ชื่อวัด	จำนวนวัด/สำนักสงฆ์ (แห่ง)
บ้านห้วยหอม	(วัดป่าภูผาแดง)	1
บ้านโนนสว่าง	(วัดดอยสวรรค์/สำนักสงฆ์ชุมเงิน)	1/1
บ้านห้วยนา		-
บ้านดอนหอ	(วัดดอนหอพัฒนาราม)	1
บ้านศรีภูหลวง	(วัดศรีภูหลวง)	1
รวม		11 แห่ง

4.2.7 วัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อในชุมชนตำบลหนองคัน

ประเพณีวัฒนธรรม ตำบลหนองคันมีประเพณี วัฒนธรรมหลายอย่างคล้ายคลึงกับชุมชนชาวอีสานทั่วไป ได้แก่ เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม (จัดที่วัดศรีสะอาดวาริบ้านหนองเอี่ยน) เดือนยี่บุญคูณลาน เดือน 3 บุญข้าวจี (จัดที่วัดป่าบ้านห้วยหอม) เดือน 4 บุญพระเวส (จัดทุกวัด) เดือน 5 บุญสงกรานต์(วัดดอยสวรรค์) เดือน 6 บุญบั้งไฟ (จัดที่วัดโพธิ์บัง) เดือน 7 บุญข้าสยะ(จัดทุกหมู่บ้าน) เดือน 8 บุญเข้าพรรษา(จัดทุกวัด)เดือน 9 บุญข้าวประดับดิน(จัดทุกวัด) เดือน 10 บุญข้าวสาก (จัดทุกวัด) เดือน 11 ออกพรรษา (จัดทุกวัด) เดือน 12 บุญกฐิน(วัดที่มีการจองกฐินหรือวัดที่พระครองค์)นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่น ได้แก่

บุญเลี้ยงบ้าน (พิธีเลี้ยงหอ) ทำพิธีที่ “ดงหอ” บ้านดอนหอ มีหมู่บ้านต่างๆ 9 หมู่บ้านมาร่วมพิธี มีความเชื่อว่า เจ้าปู่อาจ และเจ้าแม่เพียง หรือเพี้ยแก้ว เป็นเจ้าที่คอยคุ้มครองผู้้นับถือ เครื่องเลี้ยงอาจได้แก่ (เนื้อ) วัว ควาย หมู ไก่ ตุ่น ที่ฆ่าในบริเวณดงหอ เหล้า ของหวาน และอื่นๆ มีพิธีเลี้ยงปีละ 2 ครั้ง คือ เลี้ยงขึ้นเดือนอ้าย เลี้ยงลงเดือนหก

ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน ชาวตำบลหนองคันจะมีพิธีกรรมแห่ข้าวพันก้อนในวันขึ้น 15 เดือน5 หรือในช่วงวันสงกรานต์ โดยชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนแล้วนำไปแห่รอบศาลาแล้วนำไปถวายพระสงฆ์

บุญแขวนธงภูผาแดง เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นหลังวันสงกรานต์ของชาวตำบลหนองคัน ซึ่งจะขึ้นไปทำบุญและแขวนธงที่ยอดภูผาแดงทางทิศใต้ มีการเสี่ยงทายโดยการใช้น้ำไฟจุดถวาย ซึ่งเชื่อว่าถ้ามีการแขวนธงที่ยอดภูผาแดงแล้วฝนจะดี ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข

บุญเบิกบ้าน (บุญข้าชะ) จัดขึ้นในเดือนเจ็ดของทุกปี อาจเป็นวันข้างขึ้นหรือแรมก็ได้ แล้วแต่สะดวก ถือเป็นการทำบุญเพื่อชะล้างสิ่งที่ไม่ดีหรือที่ทำความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน แล้วเบิกบ้านให้เป็นมงคล เป็นการทำบุญเพื่อให้หมู่บ้านเกิดความสงบสุข

4.2.8 การเมือง และ การปกครอง

จำนวนหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคัน ประกอบด้วย 9 หมู่บ้านดังนี้

หมู่ที่ 1	บ้านหนองคัน	นายศุภศักดิ์ อินทร์ชัยศรี	เป็นกำนัน
หมู่ที่ 2	บ้านแก่งบง	นายสมาน คณะแพง	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 3	บ้านอุ่มมะนาว	นายสาคร มีศรีแก้ว	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 4	บ้านหนองเอี่ยน	นายคำเตริยม สิมมาสุด	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 5	บ้านห้วยหอม	นายสักร ศรีหนารถ	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 6	บ้านโนนสว่าง	นายประดิษฐ์ นามกันยา	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 7	บ้านห้วยนา	นางบิณฑา สาริภา	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 8	บ้านดอนหอ	นายเข้มเรียน นามนุชย์ศรี	เป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่ที่ 9	บ้านศรีภูหลวง	นางจินตนา คามบุตร	เป็นผู้ใหญ่บ้าน

สารวัตรกำนัน 2 คน 1. นายองอาจ ธรรมโสม

2. นางธัญญาธร จันทร์มา

แพทย์ประจำตำบล นางศรีสกุล บุญเทียม

4.2.9 จำนวนประชากร

ตารางที่ 4 จำนวนประชากรตำบลหนองคัน

หมู่บ้าน	ตำบล	ชาย	หญิง	รวม/คน	หลังคาเรือน
บ้านหนองคัน	หนองคัน	245	240	485	124
บ้านแก่งบง	หนองคัน	403	340	743	172
บ้านอุ่มมะนาว	หนองคัน	178	154	332	101
บ้านหนองเอี่ยน	หนองคัน	257	241	498	120
บ้านห้วยหอม	หนองคัน	233	219	452	97
บ้านโนนสว่าง	หนองคัน	357	367	724	194
บ้านห้วยนา	หนองคัน	278	287	565	134

บ้านดอนหอ	หนองคัน	189	174	363	83
บ้านศรีภูหลวง	หนองคัน	222	213	435	206
รวม		2,362	2,235	4,597	1,233

ข้อมูล ณ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2552 ที่มา ที่ทำการปกครอง อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

4.2.10 นโยบายท้องถิ่นในด้านส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม

ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

1. การจัดงานประเพณีและวัฒนธรรม เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ร่วมกับผู้นำและชุมชน เช่น งานประเพณีวันลอยกระทง งานประเพณีวันขึ้นปีใหม่ งานประเพณีวันสงกรานต์ งานประเพณีบุญบั้งไฟ งานประเพณีบุญบั้งข้าวจี งานประเพณีแขวนธงภูเขาแดง เป็นต้น
2. การส่งเสริมประเพณีทางศาสนา การจัดหาเทียนพรรษาถวายวัดในประเพณีวันเข้าพรรษา
3. สนับสนุนงบประมาณโครงการงานประเพณีบวงสรวงพญาช้าง-นางผมหอม
4. สนับสนุนและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมชวนชาวบ้านเลิกเหล้า

4.2.11 ตำนานพญาช้าง-นางผมหอม

ตำนานพญาช้าง-นางผมหอม เป็นตำนานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่อำเภอภูหลวงมีเนื้อหาดังนี้ มีหญิงสาวคนหนึ่งมีรูปร่างสะสวยหน้าตาดี เป็นที่เลื่องลือในละแวกบ้านแถวนั้น มีบ้านอยู่ใกล้กับภูเขา(ปัจจุบันน่าจะเป็นภูหอ บ้านหนองบัว) มีอาชีพทำไร่ อยู่มาวันหนึ่งเพื่อนๆชวนกันไปเที่ยวป่าหาอาหาร เห็ด-หน่อไม้ ซึ่งเป็นเรื่องปกติ นางกับเพื่อนๆเที่ยวป่าด้วยความเพลิดเพลินกับธรรมชาติ มีดอกไม้สีสันสวยงาม จนเกิดพลัดหลงป่า มารู้สึกตัวก็เหลือตนเพียงคนเดียว เรียกหาเพื่อนๆก็เงียบไม่มีเสียงตอบรับ อากาศก็ร้อน เกิดอาการอ่อนล้า กระหายน้ำ นางเดินไปเรื่อยๆเพื่อหาทางกลับบ้านจนไปพบน้ำในรอยเท้าช้าง (น้ำปัสสาวะช้าง) นางก็เอามาดื่มแก้กระหาย กว่าจะกลับเข้าบ้านได้ก็มีดคำพอดี

หลายเดือนต่อมานางได้ตั้งครรภ์และได้คลอดลูกคนแรกหน้าตาสะสวย ที่สำคัญเส้นผมมีกลิ่นหอมนางจึงตั้งชื่อลูกสาวว่า “นางผมหอม”

ต่อมานางได้ขึ้นไปเที่ยวป่าบนภูเขาก่อน และนางได้พลัดหลงป่าอีก เกิดกระหายน้ำ นางไปดื่มน้ำในรอยเท้าวัวป่า(ปัสสาวะวัวป่า) ผู้สูงวัย ตั้งข้อสันนิษฐานว่าที่นางพลัดหลงป่าทุกครั้งที่ยังไปนางน่าจะเดินข้าม เขื่อนเขาหลวง ต่อมานางได้ตั้งครรภ์และคลอดลูกออกมาเป็นหญิง จึงตั้งชื่อว่า นางลุน คำว่าลุนเป็นภาษาอีสาน ซึ่งคำว่าลุนแปลว่าที่หลัง เพราะเกิดที่หลังนั่นเอง นางได้เลี้ยงลูกทั้งสองเป็นอย่างดี จนนางทั้งสองโตขึ้น อยากไปเล่นกับเพื่อนๆในหมู่บ้านตามประสาเด็กๆและมีหลายครั้งที่เพื่อนๆล้อเลียนว่าเป็นลูกไม่มีพ่อ เพื่อนบางคนก็ล้อเลียนว่าเป็นลูกช้างและล้อเลียนเป็นภาษาอีสานว่า “เชื้อชาติช้าง อย่ามาเล่นน้ากู หยั่งบั้งขึ้นเทิงกู ไปกิน

หยูกกับพ่อมึงพุ้น”นางทั้งสองมาสอบถามแม่ ตอนแรกแม่ไม่ยอมบอกแต่ต่อมา นางทนการลบเร้าจากลูกไม่ไหวและนางคงสงสัยลูกจึงเล่าความจริงทั้งหมดให้ลูกฟังเมื่อลูกทั้งสองรู้ความจริงจากแม่จึงไม่กล้าเข้าไปเล่นกับเพื่อนๆอีก คิดอย่างเดียวจะตามหาพ่อ คืบหนึ่งนาตั้งจิตอธิษฐานว่า หากตนเป็นลูกพญาช้างจริงขอให้ฝันเห็นพญาช้าง คืบนั้นนางผมหอมก็ได้ฝันเห็นพญาช้างจริงๆ

นางผมหอมตื่นขึ้นมา เล่าความฝันให้แม่ฟังและบอกแม่ว่าอยากไปหาพ่อแต่แม่ไม่อนุญาตจนต่อมาแม่ต้องอนุญาตเพราะสงสัยลูกที่เห็นลูกทั้งสองเศร้าโศกเจิบเหว เพราะอยากไปหาพ่อจริงๆ นางทั้งสองจึงกราบลามแม่ ขึ้นป่าตามหาพ่อตามความประสงค์

ด่านเสือ เป็นด่านแรกที่นางทั้งสองพบ เสือที่เฝ้าด่านพูดว่า “ขึ้นมาหา ปลามาสู่ อยู่บ่อยๆจะได้กินคน” นางทั้งสองยกมือไหว้เสือ อ้อนวอนขอชีวิต และบอกเสือน่าจะไปหาพ่อบนภูเขาซึ่งเป็นพญาช้างอยู่ในป่านี้ เมื่อเสือได้ยินเช่นนั้นจึงเกรงกลัวบาร์มีของพญาช้างใหญ่จึงอนุญาตให้ผ่านไปโดยดี

ด่านช้าง เป็นด่านที่2 ตอนแรกช้างจะทำร้ายนางทั้งสอง นางทั้งสองจึงยกมือไหว้ขอชีวิตและบอกว่าจะขึ้นไปหาพ่อซึ่งเป็นพญาช้างในป่านี้เมื่อช้างเฝ้าด่านรู้ความจริงจึงอนุญาตให้ผ่านไป

นางทั้งสองขึ้นไปพบพญาช้างสารชื่อมะโนศิลา แทนที่พญาช้างจะรับนางทั้งสองเป็นลูกแต่โดยดีตามที่นางทั้งสองได้คาดการณ์ไว้ แต่มันกลับตรงข้าม พญาช้างกลับจะทำร้ายนางทั้งสองและบอกว่าข้าไม่เคยมีลูกเป็นมนุษย์ แต่นางทั้งสองก็ไม่ลดละความพยายามยกมือขอชีวิตอ้อนวอนเล่าเรื่องตามที่แม่เล่าให้ฟัง จนพญาช้างสารใจอ่อน แต่มีข้อแม้โดยตกลงกันก่อนว่า “หากคนใดวิ่งขึ้นไต่เงา-วง-หลังไปถึงหางช้างได้3รอบไม่ตกพญาช้างจะยอมรับว่าเป็นลูกสาว หากคนใดไม่ใช้จะฆ่าทิ้ง” เป็นการเดิมพันด้วยชีวิต นางทั้งสองตกลงตามนั้น

นางผมหอมพิสูจน์ก่อน นางผมหอมผ่านไปได้ด้วยดี 3 รอบไม่ตก พญาช้างสารยอมรับว่าเป็นลูก นางลุ้นพิสูจน์เช่นเดียวกับนางผมหอม แต่...อนิจจานางทำไม่ได้ ตกจากหลังช้างทั้ง3รอบ รอบสุดท้ายนางตกลงมา พญาช้างใช้เท้ากระแทก ตายต่อหน้าพี่สาวนางผมหอมตกตะลึง ช่วยน้องไม่ทัน นางเสียใจมากที่ช่วยน้องไม่ทัน นางลุ้นน้องสาวตายต่อหน้าต่อตา จบชีวิตนางลุ้นผู้เป็นลูกว้าวป่า (สันนิษฐานว่าที่บ้านนาวัว ตำบลทรายขาว อ.วังสะพุง จ.เลย ปัจจุบัน) พญาช้างสารปลอมประโลมลูกสาว (นางผมหอม) อยู่พักหนึ่ง จนนางผมหอมคลายความสงสัยเศร้า พญาช้างจึงเกณฑ์สิ่งสาเลาสัตว์ แห่งขุนขึ้นไปบนภูเขา (ภูหอปัจจุบัน) พญาช้างสารสร้างหอปราสาทให้ลูกสาวอยู่อย่างสุขสบาย แม้ว่าทั้งสองจะต่างสถานะกัน (มนุษย์-สัตว์) แต่แล้วความจริงก็คือความจริง อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด พอนางผมหอมแตกเนื้อสาว ผนางก็ยิ่งหอมอบอวนไปทั่ว นางจะลงจากภูหอมาอาบน้ำสระผมประจำที่ทำน้ำปากห้วยหอม-น้ำเลย และสระน้ำหนองบัวซึ่งอยู่ใกล้ๆกับภูหอ

มันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไม่มีใครอยากโดดเดี่ยว นางผมหอมก็เหมือนกับคนทั่วไป นางก็อยากมีคู่ครอง วันนั้นนางผมหอมลงจากภูหอไปอาบน้ำตามปกติที่ทำน้ำปากห้วยหอม(ลำห้วยหอม มีต้นกำเนิดจากภูผาแดงไหลลงสู่แม่น้ำเลยที่บ้านห้วยหอม-บ้านหนองคัน)

ตำบลหนองคัน อ.ภูหลวง จ.เลย นางผมหอมอาบน้ำสระผมเสร็จแล้ว นำเอาผอบที่เตรียมมา พนมมือตั้งจิตอธิษฐาน หากชายใดจะได้เป็นคู่ครองของนาง ขอให้ได้ผอบเส้นผมนี้ ผอบสื้รักถูกปล่อยจากมือนาง ไหลวนอยู่ปากห้วยหอมอยู่รอบหนึ่งจากนั้นก็ไหลลงไปตามสายน้ำเลยลงไปเรื่อยๆ

กล่าวถึงเมืองเซไล (ปัจจุบันคือบ้านทรายขาว ต.ทรายขาว อ.วังสะพุง จ.เลย) มีเจ้าฟ้าห่มขาวปกครองเมืองเซไลเจ้าฟ้าห่มขาวประวัติเคยปกครองเมืองลาวมาก่อน แต่ระยะหลังมาปกครองเมืองเซไล มีโอรสคือท้าววรจิต

วันนั้นท้าววรจิตเกิดอาการร้อนรนกระวนกระวาย จึงชวนข้าทาสบริวารลงไปเล่นน้ำที่หน้าน้ำเลย ขณะที่เล่นน้ำอยู่นั้นเหลือบไปเห็นผอบทองลอยมา สั่งให้พี่เลี้ยงหยิบผอบทองมาให้ แต่พอพี่เลี้ยงจะหยิบผอบก็ลอยหนีทุกที พยายามเต็มที่แต่ก็หยิบไม่ได้ แต่เมื่อพระองค์ว่ายน้ำเข้าไปหยิบเองกลับได้ผอบทองมาง่าย ๆ สร้างความมึนงงแก่ข้าทาสบริวารที่พบเห็นยิ่งนักท้าววรจิตเปิดผอบออกมากลั่นเส้นผมก็หอมอบวนไปทั่วทั้งบริเวณทำน้ำ อาจจะเป็นด้วยบุพเพสันนิวาสที่ทำให้แต่ชาติปางก่อน ท้าววรจิตซึ่งเป็นชายหนุ่มจึงเกิดความรักความคิดถึงเจ้าของเส้นผม-ผอบขึ้นมาทันที

ด้วยความรัก ด้วยความคิดถึง และอยากเห็นหน้า ท้าววรจิตจึงนำเส้นผมกลับเข้าไปในผอบแล้วอธิษฐานว่า หากเจ้าของผอบนี้จะเป็นเนื้อคู่ของข้าจริง ๆ ก็ขอให้ผอบนำทางไปพบกับเจ้าของเส้นผม-ผอบนี้เสร็จแล้วก็ปล่อยผอบลงน้ำเลย ผอบลอบวนเวียนอยู่ทำน้ำเลยรอบหนึ่งแล้วไหลทวนกระแสน้ำขึ้นไปเรื่อย ๆ ผ่านภูหม้อ ผ่านวังน้ำนางโพง หรือฝักระสือ นางโพงเห็นท้าววรจิตหนุ่มรูปหล่อ นางโพงเกิดความรักอยากได้มาเป็นสามีแผนการร้ายจึงเกิดขึ้น นางโพงจึงแปลงร่างเป็นหญิงสาวรูปงามยั่วยวนขึ้นตรงหน้าท้าววรจิต แต่ท้าววรจิตหาได้สนใจไม่ นางพยายามวิ่งตามผ่านแก่งหมากมี้ (บ้านอุ่มมะนาว ต.หนองคัน อ.ภูหลวง จ.เลย ปัจจุบัน) ผ่านแก่งบง (บ้านแก่งบง ต.หนองคัน อ.ภูหลวง จ.เลย ปัจจุบัน) นางโพงเห็นท้าววรจิตสนใจแต่ผอบทอง ไม่สนใจนางเลย นางรู้สึกน้อยใจ เสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ชายหนุ่มรูปหล่อไม่สนใจจึงพนมมือขึ้นตั้งจิตอธิษฐานว่าชาตินี้ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นจะเอาชายหนุ่มรูปงามคนนี้เป็นสามีให้ได้ เสร็จแล้วนางจึงกลับมาอยู่วังน้ำของตน

กล่าวถึงท้าววรจิต เดินทางตามผอบทองมาหลายคืนวัน ในที่สุดผอบก็ลอยมาอยู่ปากห้วยหอมไหลมาตกแม่น้ำเลย (ปัจจุบันมี3หมู่บ้านที่อาศัยอยู่ตรงนั้น คือ บ้านห้วยหอม หนองคัน และบ้านปากเลย)

บังเอิญวันนั้นหญิงสาว นางผอมเกิดร้อนอบอ้าวอยากอาบน้ำ พอนางลงมาเล่นน้ำที่ปากห้วยหอม นางตกใจมากที่เห็นผอบทองของตนซึ่งได้ปล่อยไปตามกระแสน้ำหลายวันแล้ว กลับมาอยู่ที่เดิม ช่วงที่นางกำลังมึนงงอยู่นั้นท้าววรจิตก็ออกมาปรากฏตัวให้เห็นทันทีและเล่าความจริงให้ฟัง

ทั้งสองเข้าใจกัน สนทนากันราวกับรู้จักกันมานานสิบปี “เนื้อคู่กันแล้วก็ไม่แคล้วกัน” ทั้งสองตกลงปลงใจไม่อยู่ด้วยกันฉันสามี-ภรรยาที่ปราสาท(ภูหอปัจจุบัน) จนได้กำเนิดลูกชาย1คนลูกสาว1คน เรื่องนี้นางผอมได้ปิดไว้เป็นความลับไม่ยอมบอกพ่อ ซึ่งเป็นพญาช้างสาร

กล่าวถึงพญาช้างสาร “มะโนศิลา” เห็นพฤติกรรมลูกสาวสุดที่รักเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเป็นรูปร่าง-กลิ่น มนุษย์ พญาช้างสารเก็บความลับไว้ในใจ ต่อมาพญาช้างสารได้ออกอุบาย เรียกลูกสาว (นางผอม) มาสั่งเสียว่า พ่อจะออกไปเที่ยวป่าบิตเดียว (สมัยนั้นหมายถึง3-6เดือน) ถ้าบอกว่าไม่โดน หมายถึง1-2เดือน

นางผอมหลงกลพ่อ คิดว่าพ่อจะออกไปเที่ยวป่านาน จึงชวนท้าววรจิตและลูกทั้งสองออกมาเล่นนอกปราสาท พญาช้างกลับมาตามแผนที่คิดไว้ เห็นท้าววรจิตและลูกๆของนางผอม พญาช้างสารรู้สึกโกรธ

มากที่ลูกสาวไม่บอก นางผมหอมตกใจรับน้ำสามีและลูกๆเข้าไปในปราสาทเพื่อความปลอดภัยไว้ก่อนพญาช้างสารโกรธและเสียใจมากจึงใช้งา-งวง จัดทะลายภูเขาเป็นภูหอปัจจุบัน พังทลายเป็นรูปฝ่าสี พญาช้างอาละวาด ร้องเสียงก้องป่าอยู่หลายวันหลายคืนจนน้ำตานอง จนเป็นหนองน้ำบนภูหอจนชาวบ้านเรียก หนองน้ำตาช้าง นางผมหอมรู้สึกผิดและเสียใจกับเรื่องที่เกิดขึ้น เพราะนางเป็นต้นเหตุห้วงสามีและลูกๆก็ห้วง ห้วงพ่อพญาช้างสารก็ห้วง ทำอะไรไม่ถูก ขณะที่นางกำลังคิดกังวลอยู่นั้นได้ยินเสียงพ่อพญาช้างสารเรียกหาจึงตัดสินใจออกมาหาพ่อทันที นางวิ่งออกมาทอดพ่อ พญาช้างสารใช้งวงกอดลูกสาว น้ำตานองหน้าสุดท้ายพญาช้างได้สั่งเสียก่อนสิ้นลมหายใจว่า “หากพ่อสิ้นลมหายใจให้เอากระดูกแข็งไปเอ็ดเส้าหลา กระดูกขาไปเอ็ดเส้าอ้าว กระดูกคิ้วไปเอ็ดบมส่วยข้าว งาข้างซ้ายไปเอ็ดเรือคำ งาข้างขวาไปเอ็ดไม้ถ่อ กระดูกซี่โครงไปเอ็ดไม้พายเรือ”(เอ็ด หมายถึง ทำ) จบชีวิตพญาช้างสารมะโนศิลาที่ “เดินข้างตาย” บริเวณภูหอ นางผมหอม-ท้าววรจิตและลูกทั้งสองได้ออกมาทำการขอขมาและทำการเก็บศพพญาช้างสารเรียบร้อยแล้ว พร้อมปฏิบัติตามที่พญาช้างสั่งเสียไว้

เป็นสังขารธรรม ความรักของพ่อ-แม่เป็นความรักที่บริสุทธิ์ จะมีอารมณ์โกรธลูกขนาดไหนที่ลูกไม่ได้ตั้งใจ แต่คนที่ให้อภัยลูกที่ลูกดำเนินชีวิตผิดพลาด คนแรกก็คือ พ่อ-แม่

นางผมหอม ท้าววรจิต ลูกทั้งสอง ปฏิบัติตามคำสั่งเสียของพญาช้างสารผู้เป็นพ่อทันที พร้อมพนมมืออธิษฐานจิตทันใดนั้นกระดูกพญาช้างก็กลายเป็นเรือคำผุดขึ้นมาทันที ทั้ง 4 คนได้นั่งเรือคำ นางผมหอม ลูกชาย ลูกสาวนั่งข้างหน้า ท้าววรจิตนั่งข้างหลัง ล่องตามกระแสแม่น้ำเลยลงมาเรื่อยๆ

แทนที่ตำนานพญาช้างนางหอมจะจบลงแต่เพียงหลังจากพญาช้างสารมะโนศิลาจบชีวิตลง อาจเป็นเพราะกรรมของนางผมหอมที่ทำกับพ่อไว้ จึงต้องชดใช้กรรมก่อน ทั้ง 4 คนนั่งเรือคำจากปากห้วยหอมพายเรือลอยตามกระแสน้ำเลยลงมา ผ่านแก่งบง(บ้านแก่งบง ต.หนองคัน ปัจจุบัน) ผ่านแก่งหมากมี(บ้านอุมะนาว ปัจจุบัน) ผ่านมาเรื่อยๆจนถึงวังนางโพง นางเห็นท้าววรจิตชายหนุ่มรูปงามที่นางเคยหลงรัก จึงวางแผนเอามาเป็นสามีทันที โดยแปลงร่างเป็นดอกบัว ให้ลูกชาย-ลูกสาวของนางผมหอมอยากได้ และร่ายมนต์บังหูบังตา ท้าววรจิตไว้ ลูกชาย-ลูกสาวอ่อนนอนแม่ให้เด็ดดอกบัวให้ นางจึงก้มลงเด็ดเอาดอกบัว นางโพงได้โอกาสจึงกระชากแขนนางผมหอมลงน้ำพร้อมแปลงร่างมานั่งแทนทันที

นางผมหอมว่ายน้ำตาม-วิ่งตามบ้าง ร้องเรียกลูกสาวและสามี แต่ไม่มีใครได้ยิน เพราะถูกมนต์ดำนางโพงได้ปิดหูปิดตาไว้ นางผมหอมตามมาจนถึงท่าน้ำเมืองเซไล นางไม่กล้าเข้าใกล้เรือคำ ได้แต่ยืนดู ภาพบาดตาบาดใจเห็นท้าววรจิตประคองร่างนางผมหอมตัวปลอม (นางโพง)ลงจากเรือคำ และประคองนางโพงเข้าวัง

นางผมหอมรู้สึกน้อยอก น้อยใจ น้ำตานองหน้าไม่รู้ตัว ทันใดนั้นนางหันหลังกลับไม่อยากจะเห็นไม่อยากจะมอง เดินไปเรื่อยๆเหมือนคนสิ้นหวัง มารู้สึกตัวอีกทีก็มีดคำถึงภูลูกหนึ่งภูลูกนั้นคือภูหม้อปัจจุบัน (ปัจจุบันอยู่แถวบ้านเหวอ ต.ทรายขาว) นางผมหอมเดินไปเรื่อยๆจนถึงบ้านสวนหลังหนึ่ง มีคุณยายอาศัยอยู่คนเดียวนางจึงขออาศัยอยู่ด้วยคน ยายเห็นสภาพนางผมหอมจึงเกิดความสงสารจึงรับอยู่ด้วย นางผมหอมจึงช่วยงานยาย

ทุกอย่าง ปฏิบัติอย่างกับแม่ลูกจนเกิดความคุ้นเคย สนทนสนมรักใคร่ เสมือนลูกในสายเลือดจริงๆ จนนางผมหอมไว้นจนเล่าความจริงทุกอย่างให้ยายฟัง และขอร้องให้ยายปิดบังเป็นความลับ

กล่าวถึงท้าววรจิตอยู่กินกับนางโงง แต่ลูกชาย-ลูกสาวไม่กล้าเข้าใกล้นางโงง บอกพ่อ พ่อก็ไม่เชื่อ เพราะกำลังหลงมนต์ดำของนางโงงอยู่ เรือคำพอลถึงเมืองเซไกรจ์จมน้ำหายไป วันดีคืนดีเรือคำก็โผล่ขึ้นมาให้เห็น เจ้าฟ้าห่มขาว เจ้าเมืองเซไกรจ์รู้สึกยินดีปรีดา ที่ท้าววรจิตมีโอรส กลับมาอย่างปลอดภัย

นานวันเข้าธาตุแท้ของนางโงงก็ปรากฏให้ชาวเมืองเห็น ชอบกินอาหารดิบ-มีเลือด จนเป็นข่าวเล่าลือไปทั่วเมืองเซไล

กล่าวถึงนางผมหอม ยายได้เล่าเรื่องถึงพฤติกรรมภรรยาท้าววรจิตที่ชาวเมืองรำลึกกันว่าชอบกินอาหารดิบ ลาบเลือดสดๆ นางผมหอมเกรงว่าลูกชาย-ลูกสาวจะได้รับอันตราย จึงร่วมกันวางแผนที่จะพบลูกชายลูกสาวให้ได้ โดยให้ยายเอาพืชไร่เข้าไปขายในเมืองเซไลบ่อยขึ้นและ พยายามอยู่หลายวัน เพื่อที่จะได้พบลูกชาย ลูกสาวของนางผมหอม ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น ยายได้พบลูกชายของนางผมหอม และได้พาไปพบนางผมหอมที่บ้านสวนของยาย ทั้งสองกอดกันร่ำไห้ด้วยความตื้นตันใจ เล่าเรื่องในวังให้แม่ฟัง ชวนแม่กลับเข้าเมืองแต่แม่กลัวว่าจะเป็นอันตรายถ้ามีนางโงงอยู่ และบอกลูกชายให้รีบกลับเมืองเซไลเสียก่อน เดียวผู้คนจะสงสัยมันอันตราย

ลูกชายกลับเข้าเมือง เล่าเรื่องที่ไปพบแม่ให้พ่อฟัง ท้าววรจิตลงเลใจอยู่โดยเฉพาะข่าวลือนางชอบกินอาหารสดๆดิบๆ จึงวางแผนให้แม่ครัวทำอาหารมา2ชุด ชุดที่1เป็นอาหารดิบ ชุดที่2เป็นอาหารสุก-หวาน ที่นางผมหอมชอบกิน เมื่อแม่ครัวยกไปถวายนางกินอาหารชุดที่1 ท้าววรจิตเห็นจึงเก็บความสงสัยไว้

แผนที่2จึงเกิดขึ้น ท้าววรจิตปลอมตัวเป็นพรานป่า ออกล่าสัตว์ไปพร้อมกับลูกชาย ตามที่ลูกชายชวนไว้ ลูกชายพาพ่อตรงไปที่บ้านสวนคุณยาย แต่ไม่พบแม่จึงตามลงไปที่ทำน้ำพบบแม่กำลังอาบน้ำสระผมอยู่ ลูกชายจึงลงไปช่วยสระผม ผมของนางผมหอมยาวมาก บริเวณทำน้ำเป็นแก่งมีต้นไคร้เต็มทำน้ำไปหมด ลูกชายจึงเอาเส้นผมแม่ไปมัดติดกับต้นไคร้ พอมัดเสร็จโดยที่แม่ไม่รู้สึกรู้สิดแล้วส่งสัญญาณให้พ่อ(ท้าววรจิต) ออกมาปรากฏตัวพบแม่

ท้าววรจิตรู้สึกดีใจมากที่ได้พบนางผมหอมตัวจริง นางผมหอมหันหลังให้ด้วยความน้อยอกน้อยใจ จนท้าววรจิตต้องเข้าประครองร่างเซ็ดน้ำตาให้ ปลอบประโลมด้วยความรักและเห็นใจ สามพ่อแม่ลูกคุยกันอยู่พักใหญ่ ท้าววรจิตชวนนางผมหอมกลับเข้าเมือง แต่นางผมหอมบอกต้องกำจัดนางโงงก่อนจึงจะเข้าเมืองมันอันตราย ท้าววรจิตลูกชายเข้าใจ จึงกลับเข้าเมืองเซไลไปก่อน

แผนกำจัดนางโงงจึงเกิดขึ้น อีก2วันจะถึงวันขึ้น 15 ค่ำ ได้ติดประกาศป่าวร้อง ว่าอีก2วันจะเลื่อนฐานะนางผมหอมตัวปลอม(นางโงง)เลื่อนเป็นพระมเหสีเมืองเซไล นางโงงรู้สึกดีใจมากที่แผนของตนบรรลุเป้าหมาย โดยมีหมายกำหนดการดังนี้ ตอนเช้าวันขึ้น15ค่ำจะมีการแห่ขบวนนางผมหอมตัวปลอมลงไปที่ทำน้ำเมืองเซไลทำพิธีสระผม เสร็จแล้วเข้าสู่พิธี

เมื่อถึงกำหนดการเข้าวันขึ้น 15 ค่ำ พิธีแห่อันยิ่งใหญ่จึงเกิดขึ้นไม่มีใครรู้แผนการ รู้แต่ท้าววรจิตและเพชฌฆาตสองคนเท่านั้น ชาวเมืองไม่ยินดีกับเรื่องยกฐานะแต่ก็ทำอะไรไม่ได้ ขบวนแห่นางผมหม่อมตัวปลอมลงทำนน้ำเลยซึ่งมีทหารองครักษ์และนางสนมอยู่ใกล้ชิด พอไปถึงทำนน้ำนางผมหม่อมได้เล่าความฝันเมื่อคืนนี้ให้นางสนมฟังว่า “ฝันเห็นเลือดเต็มหน้า-เต็มตัว” ทหารองครักษ์ที่แท้คือเพชฌฆาตได้พูดแทนสนมทันทีว่า “พระมเหสีอย่าไปเชื่อความฝันมันไม่แน่นอน แม้แต่ตดอกจากกันแท้ๆ ยังเลี้ยวมาใส่ดัง”

พิธีสระผมให้พระมเหสีก็เริ่มขึ้น เพชฌฆาตสั่งให้นางสนมออกให้ทางนางโงง นางโงงเห็นทหารองครักษ์เป็นเพชรฆาตแต่ก็สายไปเสียแล้ว นางจึงได้เพียงสาปแช่งไว้ก่อนตายว่า “หากเลือดถูกตกลงน้ำให้เป็นปลิง หากกระเด็นขึ้นบนบก ให้เป็นทากเป็นเหลือบลื่นยุ่ง สูดเลือดมนุษย์ตลอดไป” จบชีวิตนางโงง

ท้าววรจิตหลังจากสังหารนางโงงแล้วจึงได้ข่าวประกาศให้ชาวเมืองทุกคนได้ทราบถึงพระมเหสีที่แท้จริง ซึ่งตกระกำลำบากอยู่กับยายเฝ้าสวนใกล้บริเวณภูหม้อและกำหนดวันจัดขบวนแห่ไปรับนางผมหม่อมตัวจริงเข้าเมือง สร้างความยินดีปรีดาให้แก่เจ้าฟ้าห่มขาว คุณยายเฝ้าสวนไพร่ฟ้าประชาชนทุกหมู่เหล่ายิ่งนัก

4.2.12 ประวัติศาสตร์เจ้าแม่เพี้ยแก้ว

จากการบอกเล่าของคุณตาคำ พรหมมี ซึ่งท่านได้ให้ข้อมูลไว้ในปี พ.ศ.2488 ขณะนั้นท่านอายุ 80 กว่าปีแล้วสรุปได้ความว่า แม่เพี้ยแก้วเป็นลูกสาวของกวนบ้านชื่อท้าวบุญโฮมซึ่งได้รับมอบหมายให้มาปกครองดูแลหัวเมืองแก่นท้าวประเทศลาว ปัจจุบันคือแขวงไซยบุรี ดังนั้นเจ้าแม่เพี้ยแก้วท่านจึงเป็นเชื้อสายของเจ้าผู้ครองเมืองหลวงพระบาง แม่ชื่อนางบัวสองมีพี่น้องด้วยกัน 2 คน คือ นางขันแก้ว กับ ท้าวชัยปัญญา

ในช่วงอายุที่พอจะบวชเณรได้ พ่อได้ส่งท้าวชัยปัญญาน้องชายเข้าบวชเรียนที่สำนักวัดป่าเขตเมืองหลวงพระบาง ได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ตำรายาแผนโบราณ และเวทมนต์ทางไสยศาสตร์ตามที่พ่อต้องการ ครั้นอายุครบบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ จึงได้บวชเป็นพระสงฆ์และได้จาริกออกธุดงค์ตามพระอาจารย์ที่ท่านเคารพศรัทธาไปในที่ต่างๆทั่วทั้งประเทศลาว และประเทศไทยจนได้พบกับพระภิกษุไทยคือ ญาณคูอาด ญาณหงส์(ผู้บวชและปฏิบัติตามหลักธรรมมานาน) ซึ่งพบกันที่บริเวณรอยต่อประเทศลาวและประเทศไทย

ประมาณท่านอายุได้ 25-26 ปี เลยเบญจเพสแล้วจึงได้ลาสิกขาบทมาช่วยพ่อดูแลบ้านเมืองเนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญและเข้าใจในพิธีกรรมต่างๆจึงได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง “เพี้ย” (ผู้ช่วยพ่อกวน) ซึ่งได้เรียกต่อกันมาว่าเพี้ยชัยปัญญา แต่เนื่องจากท่านเป็นคนชอบการท่องเที่ยวจึงได้ขออนุญาตคุณพ่อไปท่องเที่ยวรอนแรมไปในที่ต่างๆเพื่อหาประสบการณ์ชีวิตและได้ออกติดตามหาญาติพี่น้องที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยและไม่ได้กลับบ้านเป็นเวลานานหลายปี ตำแหน่งเพี้ยจึงว่างลงพ่อจึงได้แต่งตั้งพี่สาวคือ นางขันแก้วขึ้นดำรงตำแหน่งเพี้ยแทน จึงมีการเรียกขานว่า “เพี้ยขันแก้ว”

ญาณคูอาดกับญาณหงส์ได้จาริกแสวงบุญเข้าไปในเขตเมืองแก่นท้าวประเทศลาว ญาณคูอาดท่านก็ได้ล้มป่วยด้วยโรคไข้ป่า (มาลาเรีย)อาการหนักอยู่ที่สำนักสงฆ์ในเขตการปกครองของกวนบุญโฮม ประกอบกับเพี้ยขันแก้วยังไม่มีมีครอบครัวจึงชอบเข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นผู้อุปถัมภ์สำนักสงฆ์แห่งนั้น เพี้ยขันแก้วเป็นผู้ที่มีความรู้มีความเชี่ยวชาญในตำรายาสมุนไพร เวทมนต์คาถา หมอตำแย จึงได้ทำการรักษาพยาบาลญาณคูอาดที่อาพาธหนักจนหายขาดจากโรคร้ายนั้น ด้วยคุณงามความดีในครั้งนี้ ญาณคูอาดจึงได้ผูกข้อต่อแขนเป็นน้องสาว(

น้องฮัก) และนับถือกันเรื่อยมาจึงมีโอกาสดูสอบถามข่าวคราวของน้องชายคือ เพียชัยปัญญาจนได้ความว่าได้เคยพูดคุยรายละเอียดว่าจะเดินทางตามหาญาติที่เมืองลุ่มภู(หนองบัวลำภู) อยู่ในเขตอีสานของไทย

ต่อมาพ่อกวนบุญโฮมได้ถึงแก่กรรม “เพียชั้นแก้ว” จึงตัดสินใจชักชวนญาติพี่น้องออกติดตามหาน้องชายที่ได้รับข่าวมามุ่งหน้าสู่เมืองลุ่มภู(หนองบัวลำภู)แต่น้องชายได้อพยพกับคณะเพื่อหนีความแห้งแล้งไปอยู่ในเขตจังหวัดเลยในบริเวณบ้านนาเหนือ(ต.ปวนพุก)ก่อนหน้านั้น จึงได้อพยพติดตาม รอนแรมเรื่อยมาตามคำบอกเล่าจนได้มาพบน้องชายมีครอบครัวอยู่ที่บ้านหนองสำคัญ (ต.หนองสำคัญ อ.วังสะพุง) จึงได้อาศัยอยู่กับน้องชายระยะหนึ่ง ในขณะนั้น ญาครูอาตได้ลาสิกขาบทจากพระสงฆ์และได้มีครอบครัวอยู่ตำบลหนองสำคัญ เมื่อทราบข่าวว่า เพียชั้นแก้ว ได้มาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านจึงได้ชักชวนพี่น้องได้ช่วยกันสร้างที่พักอาศัยและแบ่งที่ทำกินพร้อมกับคอยดูแลอำนวยความสะดวกทุกอย่างเป็นการแทนคุณครั้งที่เคยล้มป่วยอยู่ในเมืองลาว ประกอบกับคุณสมบัติของเพียชั้นแก้วที่มีอุปนิสัยในการชอบช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่คิดมูลค่าใดใดทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นการรักษาพยาบาลการเจ็บป่วย การทำคลอดด้วยวิชาหมอดำแย เล็กตผีปีศาจใช้เวทมนต์คาถาทุกอย่าง พิธีเช่นไหว้ทางไสยสตร์ จนเป็นที่รักใคร่ของผู้คนทั้งหลาย ต่อมาท่านได้ล้มป่วยอาการหนักจนมีการละเมอเพ้อว่า...ขอโทษย่าขอโทษผู้เข้าไปได้บอกกล่าว เพราะว่าคิดจะเมื่อไปบ้านเมืองอยู่ ย่ามากะดีแล้วกะขอให้ย่าได้อยู่หน้า ขอให้ผู้เข้าช่วงหายคลายดีสา แล้วชิปลุกหอปลุกโฮงให้...จากนั้นอาการก็เริ่มทุเลาและหายในที่สุด จึงได้ชักชวนญาติพี่น้องชาวบ้านได้ปลุกหอที่บริเวณสวนหม่อนของท่านที่สงป่าเปื่อย (บริเวณวัดดอนหอ พัฒนาราม บ้านดอนหอ ปัจจุบัน)และได้ทำพิธีอัญเชิญเจ้าแม่ย่าร่วมกับเจ้าพ่อพญาช้างนางผมหม่อมเจ้าพ่อภูผาแดง เจ้าพ่อภูหอ ภูโฮง ให้มาอยู่รวมกันเพื่อปกป้องรักษาให้ประชากรราษฎรในเขตชุมชน พันอาเภอ ภัยพิบัติทั้งปวงและได้แต่งตั้งผู้ดูแล(สมุน) ไว้เพื่อทำพิธีเลี้ยงประจำปี (เลี้ยงขึ้น-เลี้ยงลง) ด้วยหมอลอย(ตัวอัน) เหล้าให้กับเครื่องดอกไม้บูชา ภาหวานต่างๆ

ในช่วงบั้นปลายของชีวิตท่านได้สั่งเสียลูกหลานว่า หากท่านได้สิ้นชีวิตลงเมื่อใดแล้ว ให้นำร่างของท่านไปฝังไว้บริเวณใกล้ๆกับที่ตั้งศาลนั้น และต่อมาเมื่อท่านสิ้นชีวิตลงลูกหลานญาติพี่น้องก็ได้ปฏิบัติตามคำสั่งเสียนั้น จึงได้มีการเรียกขานกันเรื่อยมาว่า “ศาลเจ้าแม่เพียแก้ว” มาจนถึงทุกวันนี้

มีข้อปฏิบัติ *ทุกวันพระใหญ่(ขึ้นหรือแรม15ค่ำ) สมุนจะต้องนำดอกไม้เครื่องสักการบูชา(กรวยดอกไม้)ไปบูชาที่ศาลเป็นประจำไม่ได้ขาด จะไม่มีการใช้แรงงานสัตว์ ตัดไม้ผ่าฝืนตำข้าวให้พักอยู่ที่บ้านเพื่อเป็นการพักผ่อน หากไม่ปฏิบัติตามจะมีอันเป็นไป ถ้าเลี้ยงลง เลี้ยงขึ้น จะต้องหยุดทำงานทุกอย่างทั้งวัน

เลี้ยงลง คือ การทำพิธีบวงสรวงก่อนที่จะลงมือทำไร่นา(เดือน5เดือน6)

เลี้ยงขึ้น คือ การทำพิธีบวงสรวงหลังการเก็บเกี่ยวก่อนเอาข้าวขึ้นเล้า(ยุงฉาง)ประมาณเดือน12หรือเดือนอ้าย

ลำดับสมุนที่สืบทอดปฏิบัติต่อกันมา

1. อาจารย์อาด เป็นผู้ดำเนินการดูแลในเรื่องพิธีกรรมต่างๆในครั้งแรก
2. นายสีดา พรหมลา (พ่อโชนพ่อท่า)
3. นายคำภา คำบุ (พ่อโชนพ่อแซ่น)
4. นายมา วิปัสสา (พ่อใหญ่คำบ่อ)
5. นายนัด พิมพ์จันทร์ (พ่อใหญ่บุญมี)
6. นายผัน พรหมลา (พ่อใหญ่ทิน)คนปัจจุบัน

สถานที่ตั้ง บ้านดอนหอ หมู่ที่ 8 ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
ผู้ให้ข้อมูล คุณตาทองหล่อ ศรีหารภณ ขณะที่ท่านอายุได้ 80 ปี

ผู้บันทึก นายสมยศ วิปัสสา เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2556

ภาพประกอบที่ 5 แสดงพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน

4.2.13 ประวัติวัดดอยสวรรค์

วัดดอยสวรรค์ ตั้งอยู่ เลขที่ ๑๖๙ หมู่ที่ ๖ บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๓ โดยหลวงปู่หลุย จันทสาโรเมื่อครั้งปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดถ้ำผาบึง บ้านนาแก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ได้มองเห็นความยากลำบากของชาวบ้านหนองคันที่ต้องเดินทางไกลไปปฏิบัติธรรมที่วัดจึงน่าจะตั้งวัดสักแห่งขึ้นที่บ้านหนองคัน จึงได้มอบหมายให้คณะลูกศิษย์จากวัดถ้ำผาบึง บ้านนาแก อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยมีหลวงปู่ยัง จากวัดศรีโบลบ้านหนองบัว หลวงตาประสิทธิ์ หลวงปู่เขียน หลวงปู่ดี กัลยาณโณ หลวงตาหลัง(พระมนตรี คณะโสภโณ) เมื่อครั้งนุ่งขาวห่มขาวเป็นศิษย์ช่วยเหลือทางวัด เข้ามาสำรวจร่วมกับชาวบ้านห้วยนา โดยมีแกนนำสำคัญคือคุณตาพรหมมา ศรีหารณ เป็นกำนัน คุณตาอินทร์ โสดีวิสัย รักษาการผู้ใหญ่บ้านห้วยนา คุณตาสาหวท หมอยา(สกุลเดิม) ต่อมาเป็นผู้ใหญ่บ้านห้วยนา คุณตาสวัสดิ์ ฤทธิยา คุณตาทองเรียน จันทิมา คุณตาทองหล่อ ศรีหารณครูใหญ่โรงเรียนบ้านหนองคันขณะนั้นร่วมคณะทำการสำรวจเนินเขา ภูเขาแค้ง เห็นเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การตั้งวัดจึงได้เจรจากับชาวบ้านที่แผ้วถางทำสวนพริกอยู่ก่อนหน้านั้น เมื่อตกลงกันได้ก็ทำการก่อสร้างวัดต่อมาหลวงตาหลังก็ได้บวชเป็นพระสงฆ์และได้เป็นกำลังหลักในการสร้างวัดและมีคุณตานิคม วิปัสสาเป็นโยมอุปฐากมีการสร้างกุฏิสงฆ์และศาลาการเปรียญอยู่หลายปี มีพระสงฆ์หลายรูปที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมในวัดแห่งนี้ เช่นหลวงปู่ชอบ ฐานสโม หลวงปู่หลุย จันทสาโร ช่วงมีการฉลองศาลาการเปรียญใหม่ได้มีหลวงปู่ศรีจันทร์ขณะนั้นมีฉายาว่าพระเทพวาลังการมาปฏิบัติธรรม จึงได้ตั้งชื่อวัดว่า “วัดเทพนิมิต” สังกัดธรรมยุติ โดยเพิ่มนิมิต เพราะช่วงมีการก่อสร้างวัดแห่งนี้ทุกวันขึ้นหรือแรม๑ค่ำ จะมองเห็นดวงแก้วเปล่งแสงมากมายลอยอยู่ในอากาศที่ชาวบ้านเรียกว่าแก้วเสด็จ จนมีการตั้งชื่อบริเวณนั้นว่า ถ้ำแก้ว พระสงฆ์ที่ได้รับมอบหมายให้มาดูแลวัดต่อมาเช่น หลวงตาประสิทธิ์ หลวงพ่อพรหมมาหรือหลวงปู่การ ไร่ ครูบามวล

เหตุที่เปลี่ยนชื่อวัดและสังกัดได้มีอิทธิพลของเครือข่ายของกลุ่มวัด สันติโคกชาวบ้านไปยึดมั่นพระโพธิธรรมา เข้ามาเผยแผ่ในการทานมังสาวิธิตทำให้ผู้คนศรัทธาวัดเทพนิมิตน้อยลงพระสงฆ์ไม่ยอมอยู่จึงกลายเป็นวัดร้าง ประกอบกับชาวบ้านต้องการทำบุญบั้งไฟจึงมีมติขอเปลี่ยนมาเป็นสังกัดมหานิกายในขณะนั้น พระครูวิสุทธิกิตติคุณเป็นเจ้าคณะอำเภอกุหลาบ และเปลี่ยนชื่อเป็นวัดดอยสวรรค์ ส่วนคำว่าเทพนิมิตไปตั้งเป็น

ชื่อหมู่บ้านเทพนิมิตรแทนบ้านนาผักสาบ ปัจจุบันอยู่ตำบลแก่งศรีภูมิ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย พระประธานอันศักดิ์สิทธิ์ประจำศาลาการเปรียญชื่อว่า “สมเด็จพระพุทธมามงคพรชัยมุนีศรีอีสาน” พระประธานประจำ “โบสถ์ศาลาสวรรค์สามัคคี”ชื่อว่า “พระพุทธรังษีทันใจ” เป็นสถานที่ชมวิทิวทัศน์ที่สวยงามที่สุดอีกแห่งหนึ่ง เหตุที่ชื่อว่า “วัดดอยสวรรค์” คำว่า....ดอย เป็นภาษาเหนือแปลว่าภูเขา แต่ภาษาอีสาน....ดอย แปลว่า....นอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก เรียกว่านอน ”ดอย” ภูหมากเค็งก็เป็นลักษณะเช่นนั้น คือทอดยาวไปทางตะวันตก ท่านพระครูวิเศษวิจิตรคุณ จ้าคณะอำเภอภูหลวง เป็นผู้ที่ตั้งชื่อ จากวัดเทพนิมิตมาเป็นชื่อวัดดอยสวรรค์

วัดดอยสวรรค์ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๑ สังกัดมหานิกาย เสนาสนะประกอบด้วย กุฏิสงฆ์ จำนวน ๕ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง โรงครัว ๒หลัง หอฉัน หอสังฆมณฑล ๑๙ ห้อง โรงน้ำประปา ๑ โรง ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ๑ หลัง สถานีวิทยุชุมชนคนภูหลวง ๑ หลัง และโบสถ์ศาลาสวรรค์สามัคคี ๑ หลัง กำลังดำเนินการก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ ฯ

ทางทิศเหนือ คือ เป็นบริเวณภูหมากเค็ง

ทางทิศใต้ จะมองเห็นวนอุทยานน้ำหนาว เขาตองค้อ ฟ้าอำเภอภูน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

ทางทิศตะวันออก จะมองเห็นยอดภูเขาภูกระดิง ภูผางามผาฝ้าย “คุณหมิงเมืองไทย” ตำบลปวนพุ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือภูถ้ำเสือ ภูผาแดง ภูค้อ ภูกระแต ภูป่าเปาะ ภูฟ้า เป็นต้น

ทางทิศตะวันตก จะมองเห็นภูเขาสูงหนึ่งมีชื่อเสียงที่สุดก็คือ “ภูหลวง” ทอดยาวสูงเสียดฟ้า ซึ่งมีความหมายว่าภูเขาใหญ่ หมายถึง ภูเขาที่สูงใหญ่ มีทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมากหลายชนิดหรืออาจมีความหมายถึงภูเขาของพระเจ้าแผ่นดินก็ได้ นับว่าเป็นชื่อที่เป็นสิริมงคลซึ่งบรรพบุรุษตั้งไว้ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของจังหวัดเลยซึ่งมีระดับชั้นความสูงเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางกว่า ๑,๕๐๐ เมตร และถูกกำหนดให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๗ มีเนื้อที่ประมาณ ๘๔๘ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณรวมเป็น ๕๖๐,๕๙๓ ไร่

ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ก็เห็นภูเขาอีกลูกหนึ่งชื่อว่า “ภูหอ” เป็นภูเขาที่มีลักษณะเป็นลานกว้างบนสันเขาคล้ายภูเขาไฟ “ฟูจิยามา” มีความสูงประมาณ ๑,๒๐๐ ฟุต บนยอดเขามีธารน้ำตกและต้นไม้แคระ เปรี้ยนเป็นจำนวนมาก ในนิทานอ้างว่าเป็นที่พญาช้างได้สร้างเป็นหอไว้ให้ลูกสาวคือ “นางผมหอม” พญาช้างสั่งให้บริวารช้างชนก้อนหินมาทำหอโงงอยู่ เมื่อก่อนนี้เรียกว่า “ภูหอโงง” แต่ปัจจุบันเรียกสั้น ๆ ว่า “ภูหอ” มาจนทุกวันนี้ งานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีงานประเพณีประจำปี คืองานตักบาตรเทโวโรหณะ (บุญออกพรรษา) งานบุญพระเวสสันดร (บุญพะเหวด) งานสืบสานประเพณีสงกรานต์ จัดวันที่๑๓เมษายนของทุกปี งานนี้มีการประกวด และการละเล่นมากมายหลายอย่าง และมีการถ่ายทอดสดออกอากาศทางสถานีวิทยุชุมชนคนภูหลวง เอฟเอ็ม ๙๖.๕๐ เมกะเฮิรตต์ตลอดงาน

การปกครองคณะสงฆ์

เมื่อปี ๒๕๑๖ มีหลวงพ่อดิน อยู่เป็นเจ้าอาวาส

ปี ๒๕๒๐ พระทองใหม่ เศษปัญญา

ปี ๒๕๒๙ พระไพฑูรย์ พุทธญาโณ

ปี ๒๕๓๓ พระใสสอง วรธมโม

ปี ๒๕๓๗ หลวงพ่อผาย

ปี ๒๕๔๒ พระประสาน สุชีโต

ปี ๒๕๔๓ พระครูพิสิฐกิตติคุณ (ประสิทธิ์ จันทร์มา)

ปี ๒๕๕๙ ถึงปัจจุบัน มีเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบล ชื่อเจ้าอธิการสุธรรม อธิปัญญา.ญ

4.2.14 หอไตรรัตนวิมานบรรพต วัดดอยสวรรค์ บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

ประวัติการก่อสร้าง “หอไตรรัตนวิมานบรรพตหลังนี้สร้างโดย นายทองหล่อ ศรีหนาก พร้อมบุตรหลานโดยได้สัญญาว่าจ้าง นายเกษม แก้วสังข์ เป็นช่างในการดำเนินการก่อสร้าง เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๓ ในราคา ๓๕๐,๐๐๐ บาท (สามแสนห้าหมื่นบาท) และมีพื้นที่ที่มีจิตศรัทธาสมทบสร้าง บันได ๘๓ ขั้น ชุ่มกลางบันได พญานาค ๒ ข้างบันได คิดเป็นเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท) ได้ดำเนินการสร้างเสร็จ ทำพิธียกช่อฟ้า พร้อมบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งท่านพระครูพิสิฐกิตติคุณ ได้รับความเมตตาจากพระเดชพระคุณท่าน “เจ้าคุณพระพรหมเวที” เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม เจ้าคณะภาค ๘ กรรมการมหาเถรสมาคม ในการประชุมพระสังฆาธิการทั่วประเทศปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ณ วัดศรีวิชัยนาราม ตำบล กุดบ่อง อำเภอมือง จังหวัดเลย และได้ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลองซึ่งท่านพระครูศรีฐานคณานุยุต อติตรองเจ้าคณะอำเภอกุหลาบระดิง มอบให้เมื่อ พ. ศ. ๒๕๕๒

นอกจากนี้ผู้สร้างได้นำพระพุทธรูปแกะสลักหินดำจาก “สารนาถ” พร้อมใบพระศรีมหาโพธิ์ จากสถานที่ตรัสรู้ พุทธคยาประเทศอินเดีย มาบรรจุไว้ บนยอดมณฑป และดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ทรายนิล ทรายเงิน จากพระธาตุพนม จังหวัดนครพนมมาบรรจุไว้เพื่อเป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทำพิธีบรรจุเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

นอกจากนี้ได้มีผู้มีจิตศรัทธาจากกรุงเทพมหานคร ได้สร้างพระประธานปางเสด็จจากดาวดึงส์พร้อม รั้งหามอบถวายในราคา ๗๐,๐๐๐ บาท และได้ทำพิธีมอบถวายเมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยมีท่านพระเดชพระคุณท่าน “พระปิยะทัสสี” รองเจ้าคณะจังหวัดเลย เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ท่านพระครูพิสิฐกิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดดอยสวรรค์ เจ้าคณะตำบลหนองคันเขต ๒ เป็นรองประธาน และนายชาญชัย ศรีศรีวิชัย นายอำเภอกุหลาบเป็นประธานฝ่ายฆราวาส นายบุญล้ำ ทองมุกดารัตน์ เป็นรองประธาน จึงได้จารึกไว้เป็นหลักฐานสืบไป

ภาพประกอบที่ 6 แสดงภาพจุดชมวิว

4.3 สักยภาพด้านการท่องเที่ยวตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

1) สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน

ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย เป็นที่ตั้งของที่ว่ากรมอำเภอ และสถานที่ราชการ อยู่กึ่งกลางของตำบลต่าง ๆ ในอำเภอกุหลอง ตำบลหนองคันตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดเลย 50 กม.พื้นที่ ส่วนของตำบลเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเลย และมีภูเขาล้อมรอบ เช่น ภูหอ และภูหลวง อยู่ด้านทิศตะวันตก โดย ภูหอมีความสูง 1,128 เมตรจากระดับน้ำทะเล และภูหลวงมีความสูง 1,562 เมตรจากระดับน้ำทะเล มี ภูหมากเค็ง ภูชุมเงิน อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนภูผาแดง ภูค้อภูกระแต อยู่ทางทิศตะวันออก โดย ตำบลหนองคันมีแม่น้ำเลยไหลผ่าน เริ่มตั้งแต่บ้านห้อยหอม บ้านหัวนา บ้านแก่งบง บ้านหนองเอียน บ้าน ศรีภูหลวง ก่อนที่จะไหลไปยังตำบลภูหอต่อไป ในช่วงที่แม่น้ำเลยไหลผ่านตำบลหนองคัน จะมีกุดเลยหลงที่ บ้านหนองเอียน ที่เกิดจากน้ำในแม่น้ำเลยไหลเข้าไปอยู่ลำน้ำเดิมของแม่น้ำเลยที่มีลักษณะเป็นโค้ง เมื่อเวลา ผ่านไปแม่น้ำเลยได้ไหลลัดและขาดออกจากแม่น้ำเลย ชาวบ้านเรียกว่า กุดน้ำเลย นอกจากนี้ยังมีอุมแม่น้ำ เลย ที่ลักษณะเป็นตลิ่งยาวไปตามลำน้ำเลยซึ่งในช่วงฤดูร้อนฝนน้ำจะท่วม แต่ในช่วงฤดูหนาวและร้อน น้ำจะ ไม่ท่วมประชาชนจะให้เป็นที่สถานที่ปลูกพืช เช่น ข้าวโพด อ้อย ปลูกผัก ปลูกมัน ปลูกถั่ว ปลูกพริก เป็นต้น ตำบลหนองคัน ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหนองคัน หมู่ที่ 2 บ้านแก่งบง หมู่ที่ 3 บ้านอุมมะนาว หมู่ที่ 4 บ้านหนองเอียน หมู่ที่ 5 บ้านห้วยหอม หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 7 บ้าน

หัวนา หมู่ที่ 8 บ้านดอนหอ หมู่ที่ 9 บ้านศรีภูหลวง โดยมีลักษณะทางกายภาพและภูมิศาสตร์ที่สำคัญ ดังนี้

1. ภูหอ สิ่งที่น่าสนใจ เป็นตำนานพญาช้างนางผอมหอม มีสระน้ำใหญ่ (หนองใหญ่) มีลักษณะเหมือนงอบ และภูเขาฟูจิของประเทศญี่ปุ่น
2. ภูหมากเค็ง สิ่งที่น่าสนใจ จุดชมวิวกุหลาบหลวง และภูผาแดงถ้ำเหล็กไหล ถ้ำกวงส้ม ผาสวรรค์ สมุนไพรรักษาโรค ต้นไผ่แดง ดงอิหม่าม ดงกระชายป่า ดอกเข้าพรรษา ต้นกะทอน ดงหางเสือ ผาหมากบก ต้นหมากเค็ง และมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2
3. ภูผาแดง สิ่งที่น่าสนใจ ประเพณีแขวนธง ต้นสน เป็นป่าโตสูงจากระดับน้ำทะเล 662 ภูผาแดงเป็นประเพณีแขวนธง หลังจากวันสงกรานต์ 15 ค่ำ เป็นวันที่ทำพิธีแขวนธง
4. ภูซุมเงิน สิ่งที่น่าสนใจ เป็นตำนานที่คนเฒ่าคนแก่เล่ากันว่าคนโบราณจะนำเงินและทอง ไปสร้างพระธาตุพนมแต่พระธาตุสร้างเสร็จก่อนจึงนำเงินและทอง ไปฝังไว้บนภูซุมเงินปัจจุบันนี้
5. กุดเลยหลง บ้านหนองเอี่ยน สิ่งที่น่าสนใจ เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำของตำบลตั้งอยู่บ้านหนองเอี่ยนเป็นที่จัดกิจกรรมประเพณีลอยกระทงของตำบลหนองคัน และเป็นพื้นที่อนุรักษ์ปลาของชุมชน
6. แม่น้ำเลย เป็นแม่น้ำที่ไหลหล่อเลี้ยงประชาชนในพื้นที่ตำบลหนองคัน มีวิถีชีวิตในการหาอยู่หากินในแม่น้ำเลยโดยใช้สวิงสามเหลี่ยมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในลุ่มแม่น้ำเลย

2) ประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญตำบลหนองคัน

1. บุญเลี้ยงบ้าน (พิธีเลี้ยงหอ) ทำพิธีที่ “ดงหอ” บ้านดอนหอ มีหมู่บ้านต่างๆ 9 หมู่บ้าน มาร่วมพิธี มีความเชื่อว่า เจ้าปู่องอาจ และเจ้าแม่เพียง หรือเพี้ยแก้ว เป็นเจ้าที่คอยคุ้มครองผู้นับถือ เครื่องเลี้ยงอาจได้แก่ (เนื้อ) วัว ควาย หมู ไก่ ตุ่น ที่ฆ่าในบริเวณดงหอ เหล้า ของหวาน และอื่นๆ มีพิธีเลี้ยงปีละ 2 ครั้ง คือ เลี้ยงขึ้น เดือนอ้าย เลี้ยงลงเดือนหก
2. ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน ชาวตำบลหนองคันจะมีพิธีกรรมแห่ข้าวพันก้อนในวันขึ้น 15 เดือน 5 หรือในช่วงวันสงกรานต์ โดยชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนแล้วนำไปแห่รอบศาลาแล้วนำไปถวายพระสงฆ์
3. บุญแขวนธงภูผาแดง เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นหลังวันสงกรานต์ของชาวตำบลหนองคัน ซึ่งจะขึ้นไปทำบุญและแขวนธงที่ยอดภูผาแดงทางทิศใต้ มีการเสี่ยงทายโดยใช้บั้งไฟจุดถวาย ซึ่งเชื่อว่าถ้ามีการแขวนธงที่ยอดภูผาแดงแล้วฝนจะดี ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข
4. บุญเบิกบ้าน (บุญข้าชะ) จัดขึ้นในเดือนเจ็ดของทุกปี อาจเป็นวันข้างขึ้นหรือแรมก็ได้ แล้วแต่สะดวก ถือเป็นการทำบุญเพื่อชะล้างสิ่งที่ไม่ดีหรือที่ทำความเดือนร้อนแก่ชาวบ้าน แล้วเบิกบ้านให้เป็นมงคล เป็นการทำบุญเพื่อให้หมู่บ้านเกิดความสงบสุข
5. งานพญาช้างนางผอมหอม จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นงานประจำปีของอำเภอภูหลวงเพื่อ สักการะพญาช้างนางผอมหอม

3) ตำนานหรือนิทานในตำบลหนองคัน

1. ตำนานพญาช้าง-นางผมหอม
2. ประวัติศาลเจ้าแม่เพี้ยแก้ว
3. ตำนานภูมเงิน
4. ตำนานภูผาแดง

4.4 ศักยภาพการท่องเที่ยวของอำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาในอำเภอกุหลอง มี 6 สถานที่ ดังนี้ คือ

1) **น้ำตกห้วยเลา** อยู่ในเขตวนอุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยเลา บ้านน้ำอุ่น หมู่ที่ 6 ตำบลแก่งศรีภูมิ เป็นน้ำตกหินปูนที่มีความสวยงาม แบ่งออกเป็น 9 ชั้น บนชั้นที่ 9 จะมีถ้ำที่เป็นแหล่งที่มาของน้ำที่ตกลงมาตลอดปี มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว

2) **ถ้ำดินล่าย** อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยเลา บ้านน้ำอุ่น หมู่ที่ 6 ตำบลแก่งศรีภูมิ

3) **อ่างเก็บน้ำน้ำเลย** อยู่พื้นที่ตำบลแก่งศรีภูมิ มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัด

4) **น้ำตกเลยตาต** อยู่ในเขตบ้านเลยวังไสย์ ตำบลเลยวังไสย์

5) **น้ำตกเลยหง่า** อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ากุหลอง บ้านเลยวังไสย์ ตำบลเลยวังไสย์

6) **ภูหอ** อยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 1 ตำบลภูหอ ซึ่งภูหอจะเชื่อมโยงความสัมพันธ์เรื่องราวตำนานพญาช้างนางผมหอม

นอกจากนี้ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยว ตั้งชื่อว่า “ชมรมท่องเที่ยวอำเภอกุหลอง” มีนายกมลศักดิ์ ธาตุทาสี เป็นประธาน โดยได้ร่วมพูดคุยกันถึงประเด็นการกำหนดยุทธศาสตร์เส้นทางซึ่งเส้นทางท่องเที่ยวที่คาดว่าจะดำเนินการในเร็วๆ นี้ เส้นทางยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่ได้ร่วมกันวางไว้มี 9 จุด ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวของอำเภอกุหลองได้ โดยจะผ่านจุดต่างๆ สามารถมุ่งหน้าไปสู่ที่จุดหมายเมืองไทยได้ หากเดินทางมาจากจังหวัดเพชรบูรณ์เริ่มต้นอำเภอกุหลอง คือ บ้านเลยตาตโนนพัฒนา และอีกเส้นทาง คือ เริ่มจากเส้นทางจากสวนหินผางามอำเภอนองหินผ่านบ้านน้ำพุพัฒนา บ้านวังเดือ้นห่า เชื่อมต่อบ้านห้วยหอม ตำบลหนองคัน ต่อด้วยตำบลแก่งศรีภูมิเพื่อที่จะขยายรองรับนักท่องเที่ยวชมอ่างเก็บน้ำน้ำเลยและชมภูหอผ่านเส้นทางบ้านหนองขอนแก่น-บ้านวังมน ซึ่งรถสามารถนำนักท่องเที่ยววิ่งรอบภูหอได้ ซึ่งสถานที่นี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเน้นเรื่องวัฒนธรรมประเพณีอีสาน “ตำนานพญาช้าง นางผมหอม”

ซึ่งได้ร่วมกับประชาชนและภาครัฐ ร้านค้า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดตั้งคณะกรรมการชมรมท่องเที่ยวอำเภอกุหลอง ได้ร่วมกันสรุปบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาของ อพท. และหน่วยงานต่างๆ ที่ดำเนินการด้านการท่องเที่ยว พบว่า

1) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้พื้นที่อำเภอกุหลองเป็นเพียงอำเภอทางผ่าน ไม่ได้มีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

2) นักท่องเที่ยวจะรู้จักแต่พหุกิจเมืองไทยมากกว่าที่จะรู้จักภูหอ ซึ่งมีตำนานเล่าขานถึงความ เป็นมาของภูเขา และความเชื่อที่มีซึ่งจะทำให้ความรู้และความเชื่อบางอย่างสูญหายไป

3) ภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ที่มีอยู่กับปราชญ์ท้องถิ่นไม่ถูกจัดการและไม่มีการนำเสนอผ่านสถานที่ท่องเที่ยว

4) ในการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ไม่ได้มี การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาด้านท่องเที่ยวแต่ละแห่งอย่างจริงจังจะเป็นเพียงการดำเนินเชิงนโยบายแบบกว้างๆ ที่เป็นภาพรวมของพื้นที่อำเภอซึ่งยังขาดการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในระดับชุมชนและระดับจังหวัดอย่างจริงจัง

5) การดำเนินการที่ผ่านมายังไม่ได้เตรียมความพร้อมของคนในพื้นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะให้กับประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

6) การดำเนินการที่ผ่านยังขาดกระบวนการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวและความไม่รู้คุณค่าของคนในพื้นที่อำเภอภูหลวง

4.5 การจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน ของตำบลหนองคัน

จากการศึกษาบริบท สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน วัดดอยสวรรค์บ้านโนนสว่าง เป็นวัดที่จัดบุญประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะของอำเภอภูหลวง เป็นจุดที่สามารถมองเห็นภูผาแดง(ภูคือภูกระแต)เทือกเขาที่สลับซับซ้อน (คุหมิงเมืองไทย) อยู่ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนทางทิศตะวันตกจะเห็นภูหอ(ฟูจิ)และภูหลวงแบบเต็มใบโดยเห็นรอยต่อระหว่างภูทั้งสองที่ลงตัวสวยงาม สามารถมองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นกับพระอาทิตย์ตกมอที่จุดเดียวกัน ในเดือนธันวาคมและมกราคมพระอาทิตย์จะตกที่กลางรอยต่อภูหอกับภูหลวงมองได้สวยงามก็เพียงที่เพียงตำบลหนองคันเท่านั้น เห็นวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของชุมชน ทรัพยากรป่าไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ เรื่องอาหารธรรมชาติ สมุนไพร ไม้ใช้สอย ภูผาเค็ง เป็นภูเขาที่มีความสูงไม่มากนักสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ มีพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่หายากเหลืออยู่ เช่น กะบก ภูผาเค็ง สมุนไพรต่างๆ ช่วงฤดูฝนจะมีชิง ข่า กระชายเกิดเต็มผืนป่า หน่อไม้ และเห็ดมีเป็นจำนวนมาก ส่วนภูผาแดงที่บนยอดภูสามารถมองเห็นทัศนียภาพของอำเภอภูหลวง4ตำบล คือตำบลหนองคัน ตำบลห้วยสีเสียด ตำบลภูหอ และตำบลแก่งศรีภูมิ การศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อนจุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต ปัจจุบันของตำบลหนองคัน

ด้านจุดแข็งและศักยภาพของตำบลหนองคัน เป็นที่ตั้งของอำเภอ และหน่วยงานราชการต่างๆ สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การคมนาคมสะดวก มีสื่อสถานีวิทยุชุมชน การทำงานแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียนยังคงมี เป็นตำบลดั้งเดิมจึงมีระบบเครือญาติ พี่พาคอาศัยซึ่งกันและกัน มีการพบปะกันบ่อยในงานประเพณีต่างๆ มีพื้นที่บางส่วนติดกับภูหอคือบ้านแก่งบง มีภูเขาล้อมรอบ มีภูหอที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ มีเรื่องเล่าตำนานที่น่าสนใจ และมีแม่น้ำเลยไหลผ่านที่มีวิถีชีวิตการหาอยู่หากินด้วยสวิงสามเหลี่ยม

ด้านจุดอ่อนของตำบลหนองคัน คือ ขาดการพัฒนาจากหน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชนขาดความกระตือรือร้นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว พื้นที่ป่าสาธารณะถูกบุกรุกมีความขัดแย้งกันเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้นำกับ ชาวบ้านและชาวบ้านต่อชาวบ้าน เกิดเงื่อนไขตามา ขาดสถานประกอบการอาหาร โรงแรม ปิมน้ำมันขนาดใหญ่ น้ำอุปโภคไม่สะอาดและไม่เพียงพอ ชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว ไม่เส้นทางท่องเที่ยวที่แน่ชัด

ปัญหาและอุปสรรคการท่องเที่ยว ปัญหาในอดีตถึงปัจจุบัน ถูกมองว่าเป็นเรื่องของการพัฒนามองในเรื่องเศรษฐกิจ การคมนาคมสิ่งอำนวยความสะดวกเช่นไฟฟ้าส่องสว่าง การขุดลอกคูคลองจึงมองไม่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวจึงทำให้ไม่มีแผนที่จะพัฒนาจุดท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ขาดการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว การค้นหาศักยภาพที่จริงจังกาดการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ ขาดบริการด้านที่พัก ร้านอาหาร ระบบน้ำประปาที่สะอาดและเพียงพอ

4.6 แผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน

จากการค้นแนวทางร่วมกันของชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องในตำบลหนองคัน ทำให้ได้แนวทางทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้

เป้าหมายการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน

เป็นจุดเชื่อมต่อการท่องเที่ยวในอำเภอภูหลวง แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติภูหมากเค็ง จุดชมวิวภูหอ (ภูจิเมืองไทย)ที่สวยงามที่สุด เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหมอม

แผนการจัดการท่องเที่ยวในตำบลหนองคัน

1. แผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

- 1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ ภูหมากเค็ง วัดดอยสวรรค์ วัดโพธิ์บัง กุดเลยหลง ภูผาแดง
- 2) จัดทำป้ายความรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ
- 3) จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวในตำบลหนองคัน และพื้นที่ใกล้เคียง

2. แผนการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

- 1) การสร้างความร่วมมือกับร้านอาหารในพื้นที่ โดยปัจจุบันมีด้วยกัน 2 ร้านด้วยกันคือร้านน้องแก้ว อยู่บริเวณหน้าอำเภอ อาหารตามสั่ง และร้านอาหารมะจำ สองร้านนี้ถือว่าเป็นร้านอาหารในพื้นที่ได้รับความนิยม
- 2) พัฒนากลุ่มแม่บ้านให้เป็นผู้ประกอบอาหารให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ซึ่งจะเน้นอาหารธรรมชาติ หากเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติคือภูหมากเค็งเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชุมชนมีทั้ง หน่อไม้ ไข่ เห็ดโคน ผักหวาน ชิงทราญ ฯลฯ
- 3) ด้านที่พักในเขตตำบลหนองคัน ไม่มีแหล่งที่พัก ต้องประสานความร่วมมือกับผู้ประกอบโดยจะมีในพื้นที่ตำบลภูหอ จำนวน 2 แห่ง และมีอยู่ในวนอุทยานห้วยเล้า อีกหนึ่งแห่ง

4) ต้องมีการส่งเสริมการทำโฮมสเตย์ในพื้นที่ตำบลหนองคัน

5) ห้องน้ำห้องสุขา มีจัดระเบียบห้องน้ำในวัดดอยสวรรค์ ให้มีความสะอาด และเข้าถึงได้ สะดวกเหมาะกับทุกวัย

3. แผนการพัฒนาในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

1) จัดทำป้ายบอกทางตั้งแต่อำเภอวังสะพุงหรือแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดเลย โดยการจัดทำเองหรือประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ททท.เลย อพท.เลย อบต.หนองคัน เป็นต้น

2) จัดทำป้ายบอกทางหน้าวัดดอยสวรรค์ เพื่อบอกเส้นทางจุดชมวิวดอยสวรรค์

4. แผนการจัดการองค์กรเพื่อการจัดการท่องเที่ยว

1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) จัดตั้งศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน

3) พัฒนาศักยภาพนักท่องเที่ยวท้องถิ่นเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวในตำบลและพื้นที่ใกล้เคียง

5. แผนการประชาสัมพันธ์

1) ให้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุชุมชนคนภูหลวงอย่างต่อเนื่อง

2) มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

3) มีการจัดทำหน้าเพจใน Facebook เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยใช้ลูกหลานในชุมชน

4) ให้มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ตักบาตรเทโวโรหณะในวันออกพรรษา

6. แผนด้านความปลอดภัย

1) ความปลอดภัย อาศัย ผู้นำท้องที่ และผู้นำท้องถิ่น คนในชุมชนช่วยกันดูแลเป็นหูเป็นตา พร้อมให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

4.7 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

จากการค้นหาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาเป็นแผนการท่องเที่ยวชุมชนตำบลหนองคัน ทำให้ได้รูปแบบการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน 2 เส้นทาง ประกอบด้วย

1. เส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติภูหมากเค็ง ใช้เวลา 1 วัน

2. เส้นทางท่องเที่ยวภูหมากเค็ง เชื่อน้ำเลย วัดโนนสว่าง (ตำนานพญาช้างนางผมหอม) ใช้เวลา 2 วัน 1 คืน

1. เส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติภูหมากเค็ง

ภาพประกอบที่ 7 เส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติภูหมากเค็ง

หมากเค็ง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของบ้านโนนสว่าง หมู่ที่ 6 ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย เป็นภูเขาดินเป็นหินบ้างเป็นบางส่วน เป็นเทือกเขาเตี้ยไม่สูงนัก มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 441 เมตร ทอดยาวไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านริมเส้นทางหลวงชนบทสายบ้านโนนสว่าง-ปวนพุ และทิศเหนือของหมู่บ้านตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหนองคัน-ผาบึง เป็นเทือกเขาติดกันมี 5 ยอด ความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ปรากฏในทะเบียนหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง 787 ไร่ 2 ตารางวา บนภูลูกนี้อุดมไปด้วยป่าไผ่เช่น ไผ่ป่า ไผ่ซาง ไผ่ไร่ ไผ่ชะมะ ไผ่รวก ขึ้นเต็มพื้นที่ ไม้ยืนต้นมีไม้กะบก แก้งแซง ไม้ตัว ต้นไทร หมากดุก มะเกลือ กะทอน ต้นหมากหม้อ ไม้แดง ประดู่ มะค่า มะค่าแต้ ต้นไข่นา ที่มีมากที่สุดคือต้นหมากเค็ง (ลูกหยี) ขึ้นอยู่ทั่วไป นี่ชื่อที่มาของชื่อ **ภูหมากเค็ง** ชื่อชาวบ้านเรียกขานกันเพราะไปเก็บลูกของมันมากินและขายเป็นรายได้

เหตุการณ์สำคัญ เมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านสมัยนั้นใช้ยอดภูหมากเค็งเป็นป้อมยามเตือนภัยทางอากาศ โดยไปสร้างป้อมบนยอดภูแล้วจัดชาวบ้านที่ร่างกายแข็งแรงผลัดเปลี่ยนเวรกันเฝ้าในช่วงกลางคืนๆละ 3-4 คนเพื่อฟังเสียงเครื่องบินหากได้ยินเสียงเครื่องบินมาก็จะตีเกราะ(ชะลอ)ส่งสัญญาณ ชาวบ้านจะดับไฟที่ก่อผิงหรือแสงไฟตะเกียงหรือขี้ไต้ตามบ้านเรือน เพื่อไม่ให้นักบินมองเห็น เขาจะไม่ทิ้งระเบิดใส่หมู่บ้าน เมื่อเครื่องบินผ่านก็มาจุดกันใหม่ ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีไฟฟ้าดังเช่นปัจจุบัน” (คุณตาทองหล่อ ศรีหารถ 4 มีนาคม 2559) นอกจากมีป่าไผ่และไม้ยืนต้นแล้ว ก็ยังมีพืชสมุนไพรเช่น กำลังวัวเถลิง

ช้างน้ำว แห่นกวาง เป้า พืชตระกูลส้มเช่น กระชายป่า (ชิงช้าชาย) ต้นข้าวต้อม ดอกกระเจียว หน่ออีลอก หน่ออีหอม ที่ขึ้นกระจายเต็มพื้นที่ช่วงฤดูฝนตั้งแต่เดือนสิงหาคม-เดือนพฤศจิกายน พืชดอกไม้ป่าเช่น ดอกพอร์ชา เอื้องป่า ดอกหางเสือ วานตูปทุมพู ที่ออกดอกหลากสีสวยงามสะพรั่งเต็มผืนป่าในช่วงเดือน11(กันยายน-พฤศจิกายน) มีพืชสมุนไพรที่เป็นเครือเป็นเถาเช่นเครือหนอนหน่ายซึ่งชาวบ้านใช้ใบมาใส่หมักปลา ร้าจะไม่มีหนอนเข้ามารบกวน การกำหนดจุดที่ไปศึกษาระบบนิเวศผืนป่าแห่งนี้ระยะทาง 1,500 เมตร มี 6 จุดคือ

1. จุดชมวิวดอยสวรรค์ เป็นจุดเริ่มต้น ที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างจุดชมวิวแห่งนี้ขึ้นเมื่อเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2558 โดยการนำของนายสมยศ วิปัสสา มีการรับบริจาคไม้และวัสดุการก่อสร้างต่างๆอยู่ด้านทิศตะวันตก ของหอไตรรัตนวิมานบรรพต ที่บรรจุรอยพระพุทธรูปจำลองประดิษฐานอยู่ มีแห่งเดียวในอำเภอภูหลวง

ภาพประกอบที่ 8 แสดงจุดชมวิวกุหลาบ

สามารถมองเห็นกุหลาบเหมือนงอบคว่ำบางคนก็มองคล้ายหัวนมของสตรีสาว และยอดกุหลาบของกุหลาบหลวงมองเห็นกุหลาบและกุหลาบแบบเต็มใบโดยมีรอยต่อระหว่างกุหลาบทั้งสองช่วงเดือน ธันวาคม-มกราคม พระอาทิตย์จะตกช่องกลางรอยต่อของกุหลาบทั้งสอง ช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนมกราคม จะมีหมอกขาวโพลนทอดยาวตามแนวภูเขาเป็นสิ่งที่น่าดูชมเป็นอย่างยิ่ง เป็นเส้นทางบินผ่านไป-กลับของฝูงนกกระยางประมาณ 60ตัวทุกเช้า-เย็น จุดนี้รถสามารถไปถึงจุดชมวิวได้

2.จุดชมวิวมหาหินภูหมากเค็ง จะต้องเดินเท้าประมาณ 12 นาที จากจุดแรก เป็นโขดหินหน้าผามีต้นไม้วักดันไทร หมากเค็ง คอยเป็นร่มเงาให้นั่งพักผ่อน จะมองเห็นมุมสูงมองเห็นชุมชน สระน้ำ ท้องไร่ พุงนา วัดวาอาราม ช่วงน่านาจะมองเห็นท้องทุ่งสีเขียวขจีเป็นตารางๆ น่าเก็บเกี่ยวจะมองเห็นเป็นทุ่งสี

ทองเห็นภูเขาแดงและเทือกเขาน้อยใหญ่ จากทิศตะวันออกจรดทิศตะวันตกเป็นแนวยาวตลอด และปัจจุบันนี้ยังมองเห็นกำแพงภูเขาล้อมอำเภอกุหลองเอาไว้ ทำให้เกิดจินตนาการถึงเมืองรัตนาวรรณคดีพระอภัยมณีซึ่งกวีเอกสุนทรภู่บรรยายให้ภาพเมืองนี้ได้ชัดเจนว่า “อันกรุงไกรใหญ่ยาวสิบเก้าโยชน์ ภูเขาโชดเป็นกำแพงบุรีศรี” จุดนี้จะพบรอยสุนัขป่าหรือหมาจิ้งจอกทั่วบริเวณใต้โขดหิน

ภาพประกอบที่ 9 จุดผาหินภูหมากเค็ง

3. **ต้นกะบกใหญ่ยอดกุ** ห่างจากจุดที่2.ประมาณ132เมตร ผ่านดงทางเสือที่ออกดอกสวยงามในเดือน11(กันยายน-ตุลาคม) ต้นไม้ใหญ่เช่นต้นหมากเค็ง ป่าไผ่ส่วนมากเป็นไผ่ซาง เป็นเนินภูเขาไม่สูงชันนัก มีโขดหินใหญ่เรียงรายได้ร่มไม้เป็นร่มเงาสำหรับนั่งชมทัศนียภาพของอำเภอกุหลอง ระยะ60 เมตรเดินจนถึงจุดสูงสุดของภูหมากเค็งตรงจุดต้นกะบกใหญ่ความสูง 441 เมตรจากระดับน้ำทะเลเป็นที่ราบกว้างประมาณ3ไร่สภาพดินร่วนป่าไผ่อุดมสมบูรณ์ ลมพัดเย็นสบายจะพบรอยขุ้ยเขี่ยและเสียงขันของไก่ป่าที่หากินในภูเขาลูกนี้

ภาพประกอบที่ 10 แสดงต้นไม้ใหญ่

ภาพประกอบที่ 11 แสดงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า

4. หน้าผาปากถ้ำภูหมากเค็ง จะอยู่ทางทิศตะวันออกของยอดภูหมากเค็งจุดนี้นั่งชมพระอาทิตย์ขึ้นยามเช้า มองเห็นตำบลห้วยสีเสียด พุ่งนาไร่-สวน การทำมาหากินของเกษตรกร มองเห็นเทือกเขาผางาม-ผาฝ้าย ภูผาแดง เป็นลานหินกว้าง 10 เมตร ยาว 30 เมตร มีถ้ำลึกจากหน้าผาลงไปได้ดินปากถ้ำกว้าง 50

ชม.ยาว150ชม. ถ้ำนี้เชื่อว่าเป็นจุดฝังสมบัติเงินทองในช่วงการก่อสร้างพระธาตุนม และ มีเหล็กไหลอยู่ในถ้ำ เพราะมีคนเห็นดวงแก้วลอยโผล่เหนือยอดไม้บริเวณ ภูเขาเงิน ภูหมากเค็ง โคกคำพม่า จะเห็นในช่วงเช้าพรรษา (หลวงตาหลัง วัดถ้ำเสือ บ้านวังเดือนห้า) มีร่องรอยการขุดและก้อนหินปิดปากถ้ำไว้ ใกล้กันมีถ้ำหินลักษณะ ก้อนหินขนาดใหญ่เป็นโพรงลึก1.50 เมตร ปากถ้ำกว้าง3เมตร ข้างบนจะมีถ้ำลักษณะการแผ่แม่เบี้ยของงูเห่างู จงอาง

ภาพประกอบที่ 12 แสดงหน้าผาปากถ้ำเหล็กไหล

5. ไฮเด็ง ทางเดินลาดลงเขาห่างจากจุดกะบกยอดภู 85 เมตร ลักษณะต้นไทรขนาดใหญ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง100 ซม. สูงจากพื้นดินประมาณ 2.40 เมตร เอนจากหน้าผายื่นออกไปขนานกับ

พื้นดินประมาณ 6 เมตรลำต้นตั้งตรงขึ้นเป็นมุมฉากแล้วแตกกิ่งก้านปกคลุมรอบบริเวณ สามารถนั่งได้ 15-20 คน ด้านล่างจะมองเห็นดอกพรวนออกดอกสีขาวเต็มพื้นที่ ดอกเอื้องป่า ไม้ขึ้นหนาที่บ จากจุดนี้การเดินลงเขาจะทางลาดชันเดินประมาณ 80 เมตร ก็จะเป็นที่ราบเดินสะดวก เดินผ่านป่าอีลอก อีหอม กระเจียว หุ่นกระชายป่าที่อุดมสมบูรณ์ขึ้นหนาที่บ มีต้นกะทอนใหญ่สำหรับนั่งพักผ่อนห่างจากจุดไฮเดิง 300 เมตรใกล้กันจะมีต้นว่านป่าที่ปกคลุมดินหนาที่บ

ภาพประกอบที่ 13 ต้นไฮเดิง

6.จุดดงทางเสือเครือหนอนหน่ย ห่างจากจุดต้นกะทอน 190 เมตร มีดอกหางเสือออกดอกสวยงาม และเครือหนอนหน่ยที่มีมากกว่าทุกจุด จะเห็นภูหอ ภูหลวงอีกมูหนึ่งเก็บภาพประทับใจก่อนเดินลงเขาชมความอุดมสมบูรณ์ของทุ่งกระชายป่าที่หาได้ยากในปัจจุบัน ป่าไผ่ที่มีตลอดสายทาง ต้นมะค่า ต้นหมากเค็งและอื่นๆ กลับถึงจุดชมวิวดอยสวรรค์ ระยะทางทั้งสิ้น 1,316 เมตร

ภาพประกอบที่ 14 แสดงพืชสมุนไพร หรือดอกหางเสือ

1. เส้นทางท่องเที่ยวภูหมากเค็ง เชื่อนน้ำเลย วัดโนนสว่าง (ตำนานพญาช้างนางผมหอม)

แผนการด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน้อยมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่จะนำไปสู่การกำหนด ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน้อย อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย จนทำให้เกิด แผนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน้อยบทเรียนการในการเชื่อมโยงคนทำงาน และได้นำเสนอข้อมูลวิจัยต่อบล และสังคม ที่ได้ร่วมพูดคุยมีจัดการวางแผนในการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ร่วมกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวจน เกิดกระบวนการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกันและเกิดความร่วมมือระหว่างชุมชน เด็ก เยาวชนองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่ ร่วมได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวร่วมกัน ประกอบด้วย ชมวิว ทิวทัศน์จุดชมวิววัดดอยสวรรค์ เดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูหมากเค็ง ศึกษาวัฒนธรรมตำนานพญา ช้างนางผมหอม ศึกษาวิถีชีวิตการหากินของคนลุ่มน้ำเลยที่อ่างน้ำเลยเลา เที่ยววัดถ้ำดินลาย น้ำตกห้วยเลา วัดภูผาแดงศึกษาการอนุรักษ์กบอึ่ง วัดโพธิ์บังวัดแห่งแรกของอำเภอกุหลองจุดประสานงานใช้ สำนักงาน ร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน้อย ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดดอยสวรรค์ บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน้อย อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย และใช้สื่อวิทยุชุมชนภูหลวงประชาสัมพันธ์ ในพื้นที่ สื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ การจัดกิจกรรมบุญประเพณีที่วัดดอยสวรรค์ให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวคือการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ หลังวันออกพรรษา 1 วัน การปรับปรุงพัฒนาวัดดอยสวรรค์ ตั้งแต่ถนนทางเข้าจนถึงจุดชมวิวโดยปลูกไม้ ดอกไม้ประดับ ในการพัฒนาจุดชมวิวดอยสวรรค์ตั้งแต่ถนนทางเข้าจนถึงจุดชมวิวดอยสวรรค์ จุดภูหอต่อภูหลวง ให้มีความมั่นคงปลอดภัยและสะดวกแก่ทุกกลุ่มวัย สร้างจุดชมวิวรอบต้นโพธิ์ที่กำลังเติบโตเป็นต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ และให้ร่มเงาในอนาคต และจุดนี้มีหอมณฑปที่บรรจุพระสารีริกธาตุและสิ่งที่เป็นมงคลรวบรวมไว้บนยอด มณฑปแห่งนี้ การเดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูหมากเค็งไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างถ้าจำเป็นก็ให้กลมกลืนกับ

ธรรมชาติมากที่สุด การพัฒนาคนแนะนำการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และไม่บุกรุกพื้นที่
สาธารณะภูมามากเค็งซึ่งเป็นพื้นที่การจัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยชุมชน ซึ่งได้มีมติตั้งระเบียบข้อตกลง
การใช้บริการของนักท่องเที่ยวโดยมีรายละเอียดดังนี้ต่อไป การศึกษาท่องเที่ยวเส้นทาง “ศึกษาทางธรรมชาติ
ล่องเรือน้ำเลย ชมวิถีวัฒนธรรม นอนชมดาวภูมามากเค็ง

กำหนดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหนองคัน

ณ ภูมามากเค็ง เชื่อน้ำเลย วัดโนนสว่าง (ตำนานพญาช้างนางผมหอม)

09.00 – 10.00 น. ต้อนรับทุกท่านที่ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยความยินดี ฟัง
เรื่องเล่าสำเนียงภาษาถิ่นไทเลย

10.00-11.00 น. เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหอม ที่วัดโนนสว่าง บ้านหนองบัว ตำบลภูหอ
อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย เรื่องเล่าฉบับสมบูรณ์

11.00-12.00 น. ล่องเรือท่องเที่ยวเลย ณ อ่างเก็บน้ำ น้ำเลยตามพระราชดำริ

12.00-14.00 น. ศึกษาและเรียนรู้การหาอยู่หากินตามวิถีชีวิตคนลุ่มแม่น้ำเลย (รับประทานอาหาร
กลางวัน)

14.00-15.00 น. ชม นวัตกรรมชุมชน การลงทุนที่ไม่เสียทุน อนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาแบบธรรมชาติ
และกระจายพันธุ์สู่ชุมชน ณ วัดป่าภูผาแดง

15.00-16.00 น. พักผ่อน ณ จุดประสานงาน ณ วัดดอยสวรรค์

16.00-17.00 น. ชมวิววัดดอยสวรรค์ และเดินทางศึกษาตามเส้นทางธรรมชาติภูมามากเค็ง

17.30 น. หาสถานที่อันเหมาะสมสำหรับการพักผ่อน ณ จุดอุทยานแห่งชาติ

กิจกรรมวันที่ 30 พฤศจิกายน 2559

06.20 น ชมและเก็บภาพพระอาทิตย์แรกโผล่สายหมอกทะเลแห่งภูเขาที่แท้จริง

08.30 น. เก็บสัมภาระและเดินทางกลับที่ศูนย์ประสานงาน

09.00 น. รับประทานอาหารเช้า

10.00 น. ชมน้ำตกเพียงดิน สวนหินผางาม ภูเขาเปาะ

12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง และเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

หมายเหตุ : ผู้ท่องเที่ยวต้องเตรียม

สัมภาระสำหรับผู้พักแรมในป่า สิ่งที่ต้องเตรียมคือ ยากันยุง ไฟฉาย เครื่องใช้ส่วนตัว รองเท้า
สำหรับเดินป่า ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวใช้รถอีแต๊ก ไว้คอยให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว

ติดต่อประสานงาน คุณสมยศ วิปัสสา โทร 093-772-7-778

สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงไม่เกิน 20 กิโลเมตร

1. ศาลเจ้าแม่เพี้ยแก้ว 1.5 กิโลเมตร

2. อุทยานพญาช้างนางผมหอม 6.00 กิโลเมตร
3. อ่างเก็บน้ำ น้ำเลยตามพระราชดำริ 11 กิโลเมตร
4. วนอุทยานน้ำตกห้วยเลา 7.7 กิโลเมตร
5. เขตอนุรักษ์พันธุ์กบอึ่ง แบบธรรมชาติ (วัดป่าภูผาแดง) 2.00 กิโลเมตร
6. วัดโพธิ์บัง บ้านหนองคัน 1.4 กิโลเมตร
7. สวนหินผางาม (คุณหมิงเมืองไทย) 10 กิโลเมตร
8. ภูป่าเปาะ (ฟูจิเมืองไทย) 12 กิโลเมตร

ภูผาแดง ห่างจากจุดภูหมากเค็ง 3 กิโลเมตร จุดสูงสุด 662 เมตร ระยะทางที่เดินสำรวจ 1,716 เมตร ใช้ผาเผิง ลำห้วย มีน้ำซับ ต้นไม้ใหญ่ล้มพาดสารคนเดินได้ข้ามได้เดินเห็ดก่อ ช่วงฤดูฝนเห็ดก่อ ออกเต็มพื้นที่ สภาพลาดชันขึ้นลำบาก มีไม้เต็ง ไม้รัง ตลอดเส้นทางมีตั๊กแตนเพ็ก ป่าโจดพออาศัยตั้งตัวขึ้นตลอดสาย ทาง จุดผาแดง ลักษณะ 90 องศามองเห็นภูหอ ภูหลวงและทัศนียภาพ หมู่บ้านในตำบลแก่งศรีภูมิชัดเจนความสูง 479 เมตร เหนือน้ำทะเลปานกลาง เงื่อนผาคาม มีต้นคามป่าจำนวนมาก หน้าผาเหมือนจุดผาแดง ผาแอ่นกกแดง มองเห็น ภูหอ ภูหลวง ภูค้อ ภูป่าเปาะ คุณหมิง ภูถ้ำเสือ หมู่บ้านวังเดียนห้า จุดยอดภู สูง 662 เมตร ระยะทางที่สำรวจ 1760 เมตรลักษณะเหมือนแอ่นกกแดง แต่มองเห็นภาพกว้าง ภาพลึกของภูมิประเทศของอำเภอภูหลวง จุดยอดภูผาแดง สามารถมองเห็นพื้นที่อำเภอภูหลวงใน 4 ตำบล มีตำบลหนองคัน ตำบลห้วยสีเสียด ตำบลภูหอ ตำบลแก่งศรีภูมิ สามารถมองทัศนียภาพ 360 เป็นมุมสูงที่มองเห็นขุนเขาสลับซับซ้อน ภูหอ ภูหลวง ภูค้อ ภูกระแต เต็มใบ ไม้สนเขา ไม้เต็ง ไม้รัง หน้าผาอันสูงชัน เหมาะแก่การท่องเที่ยวแบบผจญภัย

บทที่ 5

สรุป บทเรียน ข้อเสนอแนะและแผนปฏิบัติการ

5.1 สรุป

การดำเนินการวิจัย โครงการการจัดทำแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท สภาพทางกายภาพและภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน การศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว จุดอ่อน จุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีต – ปัจจุบันของตำบลหนองคัน และศึกษาการจัดการทำแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย

จากการศึกษาพบว่าตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ และสถานที่ราชการ อยู่กึ่งกลางของตำบลต่าง ๆ ในอำเภอกุหลอง ตำบลหนองคันตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดเลย 50 กม.พื้นที่ส่วนของตำบลเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเลย และมีภูเขาล้อมรอบ มีลักษณะทางกายภาพและภูมิศาสตร์ที่สำคัญดังนี้ 1) ภูหอ 2) ภูหมากเค็ง 3) ภูผาแดง 4) ภูซุมเงิน 5) กุดเลยหลง 6) แม่น้ำเลย ด้านประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญตำบลหนองคัน 1) บุญเลี้ยงบ้าน (พิธีเลี้ยงหอ) ทำพิธีที่ “ดงหอ” 2) ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน 3) บุญแขวนธงภูผาแดง 4) บุญเบิกบ้าน (บุญซำฮะ) 5) งานพญาช้างนางผมหมอดำนานหรือนิทานในตำบลหนองคัน ประกอบด้วย 1) ดำนานพญาช้าง-นางผมหมอม 2) ประวัติศาสตร์เจ้าแม่เพี้ยแก้ว 3) ดำนานภูซุมเงิน 4) ดำนานภูผาแดง ด้านสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาในอำเภอกุหลอง มี 6 สถานที่ ดังนี้ คือ 1) น้ำตกห้วยเลา 2) ถ้ำดินลาย 3) อ่างเก็บน้ำน้ำเลย 4) น้ำตกเลยตาด 5) น้ำตกเลยหง่า

ด้านจุดแข็งด้านการท่องเที่ยว และปัญหาอุปสรรคการจัดการท่องเที่ยวของตำบลหนองคันพบว่า **ด้านจุดแข็งและศักยภาพของตำบลหนองคัน** เป็นที่ตั้งของอำเภอ และหน่วยงานราชการต่างๆ สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การคมนาคมสะดวก มีสื่อสถานีวิทยุชุมชน การทำงานแบบมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียนยังคงมี เป็นตำบลดั้งเดิมจึงมีระบบเครือญาติ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีการพบปะกันบ่อยในงานประเพณีต่างๆ มีพื้นที่บางส่วนติดกับภูหอคือบ้านแก่งบง มีภูเขาล้อมรอบ มีภูหอที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ มีเรื่องเล่าตำนานที่น่าสนใจ และมีแม่น้ำเลยไหลผ่านที่มีวิถีชีวิตการหาอยู่หากินด้วยสวิงสามเหลี่ยม

ด้านจุดอ่อนของตำบลหนองคัน คือ ขาดการพัฒนาจากหน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชนขาดความกระตือรือร้นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว พื้นที่ป่าสาธารณะถูกบุกรุกมีความขัดแย้งกันเรื่อยมาอย่าง

ต่อเนื่องระหว่างผู้นำกับ ชาวบ้านและชาวบ้านต่อชาวบ้าน เกิดเงื่อนไขตามมา ขาดสถานประกอบการอาหาร โรงแรม บิมน้ำมันขนาดใหญ่ น้ำอุปโภคไม่สะอาดและไม่เพียงพอ ชุมชนขาดความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว ไม่เส้นทางท่องเที่ยวที่แน่ชัด

ปัญหาและอุปสรรคการท่องเที่ยว ปัญหาในอดีตถึงปัจจุบัน ถูกมองว่าเป็นเรื่องของการพัฒนามองในเรื่องเศรษฐกิจ การคมนาคมสิ่งอำนวยความสะดวกเช่นไฟฟ้าส่องสว่าง การขุดลอกคูคลองจึงมองไม่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวจึงทำให้ไม่มีแผนที่จะพัฒนาจุดท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ขาดการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว การค้นหาศักยภาพที่จริงจังกาดการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานรัฐ ขาดบริการด้านที่พัก ร้านอาหาร ระบบน้ำประที่สะอาดและเพียงพอ

แผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน มีเป้าหมายเพื่อ เป็นจุดเชื่อมต่อการท่องเที่ยวในอำเภอกุหลอง แหล่งเรียนรู้ธรรมชาติภูมิกะเค็ง จุดชมวิวกุหลอง (พุงเมืองไทย)ที่สวยงามที่สุด เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหมอม โดยแผนการจัดการท่องเที่ยวในตำบลหนองคัน ดังนี้

7. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

- 1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ ภูมิกะเค็ง วัดดอยสวรรค์ วัดโพธิ์บัง กุดเลยหลง ภูผาแดง
- 2) จัดทำป้ายความรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ
- 3) จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวในตำบลหนองคัน และพื้นที่ใกล้เคียง

8. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

- 1) การสร้างความร่วมมือกับร้านอาหารในพื้นที่ โดยปัจจุบันมีด้วยกัน 2 ร้านด้วยกันคือ ร้านน้องแก้ว อยู่บริเวณหน้าอำเภอ อาหารตามสั่ง และร้านอาหารมะจำ สองร้านนี้ถือว่าเป็นร้านอาหารในพื้นที่ได้รับความนิยม
- 2) พัฒนากลุ่มแม่บ้านให้เป็นผู้ประกอบอาหารให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ซึ่งจะเน้นอาหารธรรมชาติ หากเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติคือภูมิกะเค็งเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชุมชนมีทั้ง หน่อไม้ ไข่ เห็ดโคน ผักหวาน ชิงทราญ ฯลฯ
- 3) ด้านที่พักในเขตตำบลหนองคัน ไม่มีแหล่งที่พัก ต้องประสานความร่วมมือกับผู้ประกอบโดยจะมีในพื้นที่ตำบลกุหลอง จำนวน 2 แห่ง และมีอยู่ในวนอุทยานห้วยเล้า อีกหนึ่งแห่ง
- 4) ต้องมีการส่งเสริมการทำโฮมสเตย์ในพื้นที่ตำบลหนองคัน

5) ห้องน้ำห้องสุขา มีจัดระเบียบห้องน้ำในวัดดอยสวรรค์ ให้มีความสะอาด และเข้าถึงได้ สะดวกเหมาะกับทุกวัย

9. การพัฒนาในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

- 1) จัดทำป้ายบอกทางตั้งแต่อำเภอวังสะพุงหรือแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดเลย โดยการจัดทำเองหรือประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ททท.เลย อพท.เลย อบต.หนองคัน เป็นต้น
- 2) จัดทำป้ายบอกทางหน้าวัดดอยสวรรค์ เพื่อบอกเส้นทางจุดชมวิวดอยสวรรค์

10. การจัดการองค์กรเพื่อการจัดการท่องเที่ยว

- 1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อมาบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) จัดตั้งศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคัน
- 3) พัฒนาศักยภาพนักท่องเที่ยวท้องถิ่นเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวในตำบลและพื้นที่ใกล้เคียง

11. การประชาสัมพันธ์

- 1) ให้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุชุมชนคนภูหลวงอย่างต่อเนื่อง
- 2) มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
- 3) มีการจัดทำหน้าเพจใน Facebook เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยใช้ลูกหลานในชุมชน
- 4) ให้มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ตักบาตรเทโวโรหณะในวันออกพรรษา

12. แผนด้านความปลอดภัย

- 1) ความปลอดภัย อาศัย ผู้นำท้องที่ และผู้นำท้องถิ่น คนในชุมชนช่วยกันดูแลเป็นหูเป็นตา พร้อมให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

จากการค้นหาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาเป็นแผนการท่องเที่ยวชุมชนตำบลหนองคัน ทำให้ได้รูปแบบการท่องเที่ยวของตำบลหนองคัน 2 เส้นทาง ประกอบด้วย เส้นทางแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ ภูหมากเค็ง ใช้เวลา 1 วัน และเส้นทางท่องเที่ยวภูหมากเค็ง เชื่อน้ำเลย วัดโนนสว่าง (ตำนานพญาช้างนางผมหอม) ใช้เวลา 2 วัน 1 คืน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองคันบเตรียมการในการเชื่อมโยงคนทำงาน และได้นำเสนอข้อมูลวิจัยต่อบลและสังคม ที่ได้ร่วมพูดคุยมีจัดการวางแผนในการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ร่วมกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวจนเกิดกระบวนการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกันและเกิดความร่วมมือระหว่างชุมชน เด็ก เยาวชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่ ร่วมได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวร่วมกัน ประกอบด้วย ชมวิวทิวทัศน์จุดชมวิวดอยสวรรค์ เดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูหมากเค็ง ศึกษาวัฒนธรรมตำนานพญาช้างนางผมหมอม ศึกษาวิถีชีวิตการหากินของคนลุ่มน้ำเลยที่อ่างน้ำเลยเลา เที่ยววัดถ้ำดินลาย น้ำตกห้วยเลา วัดภูผาแดงศึกษาการอนุรักษ์กบอึ่ง วัดโพธิ์บังวัดแห่งแรกของอำเภอภูหลวงจุดประสานงานใช้ สำนักงานร่วมกับกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดดอยสวรรค์ บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และใช้สื่อวิทยุชุมชนภูหลวงประชาสัมพันธ์ ในพื้นที่ สื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ การจัดกิจกรรมบุญประเพณีที่วัดดอยสวรรค์ให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวคือการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะหลังวันออกพรรษา 1 วัน การปรับปรุงพัฒนาวัดดอยสวรรค์ ตั้งแต่ถนนทางเข้าจนถึงจุดชมวิวดอยปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ในการพัฒนาจุดชมวิวดอยอันดับแรกจะพัฒนาจุดชมวิวดอยสวรรค์จุดภูหอต่อภูหลวง ให้มีความมั่นคงปลอดภัยและสะดวกแก่ทุกกลุ่มวัย สร้างจุดชมวิวยอดบันไดโพธิ์ที่กำลังเติบโตเป็นต้นโพธิ์ขนาดใหญ่และให้ร่มเงาในอนาคต และจุดนี้มีหอนมทพที่บรรจุพระสารีริกธาตุและสิ่งที่เป็นมงคลรวบรวมไว้บนยอดมณฑปแห่งนี้ การเดินเที่ยวป่าศึกษาธรรมชาติบนภูหมากเค็งไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างถ้าจำเป็นก็ให้กลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุด การพัฒนาดนเนินำการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และไม่บุกรุกพื้นที่สาธารณะภูหมากเค็งซึ่งเป็นพื้นที่การจัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยชุมชน ซึ่งได้มีมติตั้งระเบียบข้อตกลงการใช้บริการของนักท่องเที่ยวโดยมีรายละเอียดดังนี้ต่อไป การศึกษาท่องเที่ยวเส้นทาง “ศึกษาทางธรรมชาติล่องเรือน้ำเลย ชมวิถีวัฒนธรรม นอนชมดาวภูหมากเค็ง

ปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อต่อการทำงาน การประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ มีสถานีวิทย์ในพื้นที่ สถานที่ท่องเที่ยวอยู่ใกล้กับชุมชน มีสำนักงานที่เป็นจุดประสานงานและเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล การสำรวจเส้นทางและปรับปรุงเส้นทางให้สะดวกแก่การเดินทางและผู้นำเที่ยวต้องรอบรู้เรื่องราวตลอดการนำทาง ควรมีการกำหนดนำเที่ยวสถานที่อำเภอใกล้เคียง เช่น สวนหินผางาม น้ำตกเพ็ญดิน ภูป่าเปาะ **จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลหนองคัน อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย** ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถานที่เรียนรู้ตำนานพญาช้างนางผมหมอม ล่องเรือทะเลเลย หาแนวอยู่แนวกิน แบบคนลุ่มแม่น้ำเลย ศึกษาวัฒนธรรมอนุรักษ์พันธุ์กบ พันธุ์อึ่ง แบบธรรมชาติในการลงทุนที่ไม่ใช้ทุน ณ วัดป่าภูผาแดง / ชมวิวดอยสวรรค์ “ภูหอต่อภูหลวง” สัมผัสทิวทัศน์และดอกไม้ยามเย็น เที่ยวชมธรรมชาติเส้นทางเดิน ณ ภูหมากเค็ง เรียนรู้อยู่กับป่า มองภู ดู ดาว ณ คฤหาสน์พันดาว

5.2 บทเรียน

บทเรียนของทมิวจัย

1. ทีมนักวิจัยไม่มีเวลาให้กับทีมงานเพราะต่างคนต่างมีภารกิจงานส่วนตัว ทีมนักวิจัยไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงออก แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาก็สามารถดำเนินงานไปได้ด้วยดีเพราะมีการแบ่งหน้าที่กันในการทำงานอย่างชัดเจน
2. ในการเรียนรู้ของคณะผู้วิจัยครั้งนี้ ความรู้และข้อมูลที่ได้จากทีมวิจัยได้นำไปถ่ายทอดสู่กลุ่มเยาวชนและนักเรียนเป็นการสร้างความรู้และความตระหนักให้กับเยาวชนและนักเรียนให้มาช่วยกันอนุรักษ์และสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาภูมิอากาศต่อไป
3. ทีมวิจัยได้ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานอย่างมีระบบ การอยู่ร่วมกัน ความสามัคคี การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน กล้าแสดงออก มีสิทธิเสรีภาพ ในการคิด ร่วมเรียนรู้การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยคนในชุมชน ทรัพยากรในชุมชน สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

บทเรียนของชุมชน

ชุมชนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการจัดทำสถานที่ชมวิวดรขบบริเวณทางขึ้นภูมอกเค้ง บางคร้วเรือนเก็บอุปกรณ์การทำมาหากินตั้งแต่สมัยโบราณไว้ที่บ้านมานานพอทางทีมวิจัยประกาศบอกจะทำศูนย์เรียนรู้ที่วัดก็นำมามอบให้เก็บไว้ที่ศูนย์เรียนรู้เพื่อเก็บไว้ให้ลูกหลานดูและเรียนรู้ต่อไป

5.3 ปัญหาและอุปสรรค

1. ปัญหาด้านการเขียนการบันทึกข้อมูลสืบเนื่องด้วยมีแต่คนกลุ่มอายุมาก การเขียนนั้นยังช้า ข้อมูลบางอย่างหายไป
2. ทีมวิจัยมีเวลาว่าไม่ตรงกันทำให้การนัดหมายในการเนินการวิจัยเกิดความล่าช้า ซึ่งนักวิจัยส่วนใหญ่เป็นกรรมการหมู่บ้านมีกิจกรรมที่ต้องทำในหมู่บ้านตลอดเวลา เช่นงานบุญ งานประเพณีต่างๆ เป็นต้น
3. คนในชุมชนยังไม่เข้าใจถึงการทำวิจัย
4. ทีมวิจัยยังไม่ค่อยเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองเท่าที่ควรและส่วนใหญ่ไม่เก่งด้านการจดบันทึกและงานเอกสาร ทำให้ล่าช้า
5. สภาพอากาศบางช่วงไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมได้ เช่น ฝนตก

5.4 ข้อเสนอแนะ

1. นักวิจัยท้องถิ่นควรมีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันให้มากขึ้นและมีการทำแผนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
2. นักวิจัยท้องถิ่นควรมีการพัฒนาศักยภาพในการจดบันทึกหรือการสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อเข้ามาช่วยในการดำเนินงาน
3. ควรมีการเพิ่มบทบาทให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านและเพิ่มภาคีความร่วมมือเพิ่มมากขึ้น

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : <http://www.seub.ksc.net/News/dec-42/kt-131242-1.htm>

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : <http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK27/chapter3/t27-3-l2.htm#sect2>

<http://chm-thai.onep.go.th/chm/mountain/detail/ecotourism.html> การจัดการท่องเที่ยว เข้าถึง

ได้ <http://masterplan.andamanecotourism.com/%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88-2-%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%97%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%A7%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%84%E0%B8%B4%E0%B8%94%E0%B9%81%E0%B8%A5/> บทที่ 2 การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พจนานุกรม. 2546. เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 8-15 การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนาง. 2547. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : รายงานผลการวิจัยมหาวิทยาลัยแม่โจ้.

http://grad.vru.ac.th/meeting_board/2555_03-meeting/CID/KB-HR1/10%20Jongrak2.pdf
แนวคิดทฤษฎี

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism :CBT)สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้ รองศาสตราจารย์ ดร. วีระพล ทองมา¹

เข้าถึงได้ www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc

ภาคผนวก

ภาพประกอบที่ 15 แสดงพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน

ภาพประกอบที่ 16 แสดงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำจุดชมวิว

ภาพประกอบที่ 17 แสดงประชุมความพร้อมก่อนเดินสำรวจป่า

ภาพประกอบที่ 18 แสดงกิจกรรมสำรวจป่าสาธารณะภูหมากเค็ง

ภาพประกอบที่ 19 แสดงบริเวณป่าไผ่

ภาพประกอบที่ 20 แสดงเห็ดที่ขึ้นในผืนป่า

ภาพประกอบที่ 21 แสดงจุดชมวิว

ภาพประกอบที่ 22 แสดงจุดชมวิวเห็นภูหอ

ประวัตินักวิจัย

1.นายสมยศ วิปัสสา หัวหน้าโครงการ

ที่อยู่ 17 หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
ระดับการศึกษา ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น
ตำแหน่ง ประธานกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนชุมชนบ้านหนองคัน/โรงเรียนกุหลองวิทยา
โทรศัพท์ : 0937727078

2. นายบรรจง ชาจันทร์

ตำแหน่ง กรรมการหมู่บ้าน
วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6
บ้านเลขที่ 141 หมู่ที่ 1 ต.หนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
โทรศัพท์ : 0982301609

3. นายกมลศักดิ์ ธาตุทาสี

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนตำบลหนองคัน
วุฒิการศึกษา ปริญญาโท
บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 11 บ้านสามแยกพัฒนา ตำบลกุหลาบ อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
โทรศัพท์ : 0890531123

4. นายชันชัย สมศรี

ตำแหน่ง กรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน
วุฒิการศึกษา พม.
บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 2 บ้านแก่งบง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
โทรศัพท์ : 083-3401879

5. นางศรีสกุล บุญเทียม

ตำแหน่ง แพทย์ประจำตำบลหนองคัน
วุฒิการศึกษา ปกศ.สูง
บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 1 บ้านหนองคัน ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลอง จังหวัดเลย
โทรศัพท์ : 0807480294

6. นายสนั่น โสมนัส

ตำแหน่ง ประธานเงินกองทุนหมู่บ้านหนองคัน
 วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 2
 บ้านเลขที่ 120 หมู่ที่ 1 ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
 โทรศัพท์ : 088-5376277

7. นายสรวง เอื่องใส่อง

ตำแหน่ง ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ
 วุฒิการศึกษา ปริญญาโท
 บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 7 ต.หนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
 โทรศัพท์ : 081-8737129

8. นายทวี โสติวัลย์

ตำแหน่ง นักจัดรายการวิทยุชุมชน
 วุฒิการศึกษา ป.6
 บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
 โทรศัพท์ : 0811848425

9. นายทองหล่อ ศรีหนารณ

ตำแหน่ง ที่ปรึกษากิจกรรมการประจําหมู่บ้านโนนสว่าง
 วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6 สโมสรวินาลัย
 บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
 โทรศัพท์ : 0943547149

10. พระครูพิสิฐกิตติคุณ

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดดอยสวรรค์ (เจ้าคณะตำบลหนองคัน เขต 2)
 วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี
 บ้านเลขที่ 196 หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
 โทรศัพท์ : 089-2739635

11. เจ้าอธิการทวี ปุญญโก

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดป่าภูผาแดง วุฒิการศึกษา นักธรรมชั้นเอก
 บ้านเลขที่ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยหอม ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย
 โทรศัพท์ : 089-0145419

12. นายประพันธ์ พรหมมี

ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6

บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

โทรศัพท์: 088-3106355

13. นายธรงค์ พิมพ์เหิม

ตำแหน่ง มัคณายกวัดดอยสวรรค์

วุฒิการศึกษา ป.6

บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 6 บ้านโนนสว่าง

สว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

โทรศัพท์ 0992022864

14. นางจุลย์รัตน์ ทะนิดวง

ตำแหน่ง ส.อบต.ประจำบ้านโนนสว่าง

วุฒิการศึกษา ม.6

บ้านเลขที่ 192 หมู่ 6 บ้านโนนสว่าง ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

โทรศัพท์ 0843341850

15. นางนุติดา วงษ์คำ

ตำแหน่ง เลขานุการกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองคัน

บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 3 บ้านอุมมะนาว ตำบลหนองคัน อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย

วุฒิการศึกษา ปริญญาตรี

โทรศัพท์ 0844056526